

אוניברסיטת בר אילן

**בין הכחשת הומוסקסואליות להכרה בה :
ניתוח פסיקות רבניות בציונות הדתית**

אבישי מזרחי

עבודה שוות ערך לתיזה

התכנית ללימודי מגדר אוניברסיטת בר-אילן

תש"פ

רמת גן

העבודה נעשתה בהדרכת ד"ר רונית עיר-שי
התכנית ללימודי מגדר – אוניברסיטת בר אילן

תוכן עניינים

6	מבוא
8	בין "משכב זכר" להומוסקסואליות – סקירה מחקרית
9	התנהגות מינית
10	משיכה מינית
11	משיכה רומנטית
12	פתולוגיה או סטייה מינית
13	זהות מינית
14	זהות מגדרית
15	אנטי-זהות
16	נזילות מינית
17	בין משכב זכר להומוסקסואליות
18	מה מבקש ההומוסקסואל המאמין?!
19	זוגיות ואהבה
20	ילדים ומשפחה
21	מיניות
21	חיי אמת – התאמה והרמוניה בין פנים לחוץ
22	הכרה ותמיכה חברתית
23	איזון נפשי
24	יראת שמיים ויראת חטא
25	דוגמא חיה להומוסקסואליות כממשות קבועה
26	הומוסקסואליות ויהדות – מצב המחקר
26	מחקרים על הומוסקסואלים דתיים מהזווית הסוציולוגית
27	מחקרים על הומוסקסואליות אל מול הזהות הדתית מהזווית הפסיכולוגית

- 29 מחקרים על ההסטוריה היהודית של ההומוסקסואליות ("משכב זכר")
- 30 הומוסקסואליות ביהדות הרפורמית והקונסרבטיבית
- 31 מחקרים על הומוסקסואליות ביהדות האורתודוקסית בישראל
- 34 חידושו של מחקר זה
- 36 איך רבנים קוראים לזה?
- 41 תאוה ככל התאוות – שלושה סוגי הכחשה
- 41 "נגד עצם התאוה"
- 43 "מחוסר שובע מיני"
- 44 תאוה ככל התאוות
- 45 "הכחשה" כאסטרטגיה לפתרון הקונפליקט שבין הומוסקסואליות ויהדות
- 47 בין הכחשת הומוסקסואליות להכרה בה:
- 47 ניתוח פסיקות והדרכות רבניות
- 48 מצוות "פרו ורבו" להומוסקסואלים
- 50 חיוב במצוות "פרו ורבו" לא פוסח על בעלי יצר למשכב זכר – אסטרטגיית ההכחשה
- 51 קיום מצוות פרו ורבו להומוסקסואל – גם ללא נישואין עם אשה
- 52 אימוץ ילד לזוג הומוסקסואלי - כפתרון ביניים
- 53 "אנוס רחמנא פטריה" – פטור ממצוות "פרו ורבו" להומוסקסואלים
- 57 עמדת ביניים – קיום מצוות פרו ורבו עם אשה גם ללא משיכה או אהבה
- 59 האם לספר לבת הזוג על הנטייה המינית?
- 59 לא לספר על הנטייה המינית – אסטרטגיית ההכחשה
- 62 עמדת ביניים – הסתרה כשיש משיכה רפה, חובת גילוי כשהמשיכה חזקה
- 62 חייב לספר לבת הזוג על הנטייה – "אין מקח טעות גדול מזה!"
- 65 האם לצאת מהארון?
- 66 "טומאה מחוץ לארון לא נהפכה לטהורה" – אסטרטגיית ההכחשה
- 68 "מתחנן אליכם, אל תצאו מהארון!" – הכרה בהומוסקסואליות אך חשש מהתרחבותה
- 69 יציאה חלקית מן הארון – עמדת ביניים

- 69....."חיים בתוך ארון משולים בעיניי למוות" – עידוד רבני ליציאה מהארון.....
- 71.....היש הכרה ב"מעמד הלכתי" להומוסקסואלים? ניתוח פסיקות והדרכות רבניות.....
- 72.....האם ומתי נטייה אישיותית מקבלת מעמד הלכתי מובחן?
- 72.....קטגוריה הלכתית מובחנת על רקע נטיות אישיותיות:
- 74.....האם הומוסקסואל דומה ל"איסטניס" או ל"מי שנולד במזל מאדים"?
- 76.....דיני "ייחוד" להומוסקסואלים.....
- 78.....פסיקה פורמליסטית.....
- 79.....פסיקה מהותנית.....
- 80.....פסיקה מחמירה.....
- 81.....פסיקה פורמאליסטית מלבר ומהותנית מלגאו.....
- 84.....דיני "שמירת נגיעה" להומוסקסואל וסוגיית "אביזריהו דעריות".....
- 86.....הגישה המהותנית.....
- 88.....פורמליסטיות "מהותנית".....
- 90.....הגישה הפורמליסטית מלגאו והמהותנית מלבר – "צריך להיזהר מלהוסיף גדרים".....
- 93.....צורות שונות של הכרה בהומוסקסואליות.....
- 95....."הכחשה" - כאסטרטגיה רבנית להתמודדות עם הקונפליקט שבין הומוסקסואליות ויהדות.....
- 97.....הכחשה. המרה. הסברה. הנגשה. הכלה.....
- 97.....אסטרטגיות להתמודדות הרבנית עם הקונפליקט שבין הומוסקסואליות ויהדות.....
- 98.....אסטרטגיית ההמרה.....
- 98.....אסטרטגיית ההסברה.....
- 99.....אסטרטגיית ההנגשה.....
- 99.....אסטרטגיית ההכלה.....
- 101.....רשימת הרבנים המוזכרים בחיבור זה.....
- 104.....ביבליוגרפיה*

מבוא

"הרב, מה אלוקים רוצה ממני?!", הייתי אצל פסיכולוגים, עברתי טיפולי המרה, סדנאות גבריות, התפללתי על זה בלי סוף אבל אני לא מצליח לצאת מזה, אני עדיין נמשך לגברים!" את הזעקה הזו ודומות לה שמעתי במו אוזניי מתלמידיי. הם גדלו והתחנכו בעולם דתי, רובם אף בוגרי ישיבות הסדר, אורח חייהם היה תורני להפליא, אך מצוקתם הקיומית טלטלה אותם. מה יענה הרב לקונפליקט המסעיר הזה שבין הומוסקסואליות לאיסור המקראי המפורש "ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא"!
מבוכה רבה אופפת רבנים בגישתם לסוגיה סבוכה זו, לקונפליקט הזה יש השלכות רדיקאליות על סוגיות תיאולוגיות כבחירה חופשית, השתנות ההלכה מול נצחיות התורה, רפורמה פסולה מול התחדשות הכרחית, מוסר טבעי מול מוסר אלוקי, מעמד מבנה המשפחה המסורתית אל מול מצוקת הפרט הנאנק בחבליו ועוד ועוד...

מהם הכלים העומדים בפני הרב כדי לדון בסוגיא כבדת משקל זו? מה המוטיבציה שלו? כיצד יעניק סעד לתלמיד המיוסר ומנגד ישמור על המסורת ההלכתית? האם יש בכוחו להקל או להתיר? להכיל או לחבק? מה בין אמפתיה ללגיטימציה? ומה יגידו? ואיך זה ייתפס? ומה היא טובת הכלל? ומה המשמעות הציבורית?

אין ספק שמדובר בסוגיא רגישה, נפיצה ובעלת השלכות מרחיקות לכת. מחוץ לבית המדרש מתרחשת מלחמת תרבות - מצעדי גאווה אל מול תנועות לחיזוק המשפחה ההטרוסקסואלית, כאפשרות בלעדית. ובין גיצי המאבק מחפשים הומוסקסואליים-מאמינים רבים פתרון לקונפליקט התיאולוגי והקיומי, שהם סובלים ממנו. בקצה הסער והסופה, נמצאים תלמידים מיוסרים, המבקשים מענה.

רבנים רבים נדרשים לשאלת הקונפליקט בין הומוסקסואליות לבין ההלכה היהודית. משאלת ההכרה בקיומה של אוריינטציה מינית כזו, דרך הכלה חברתית של ההומוסקסואל-המאמין, המבקש להיות חלק מחברה דתית, ועד לפתרונות רבים ומגוונים (תיאולוגיים וקיומיים) המבקשים לתת מענה לקונפליקט בו מצוי ההומוסקסואל המאמין.

בשני העשורים האחרונים, ובעיקר בעשור האחרון, הכתיבה הרבנית בנושא, בקרב רבני הציוניות הדתית, הולכת וגוברת. כבר ניתן למצוא מאות רבות של טקסטים רבניים, בבמות שונות (שוי"תים וירטואליים, כתיבה ברשתות החברתיות, טורי דעה והגות בעלוני המגזר, שיעורים מוקלטים, פאנלים מצולמים, התכתבויות בפורמים שונים ועוד...).

בחיבור זה אני מבקש לגעת ביבול הספרותי הזה, שטרם זכה לחשיפה משמעותית על במת המחקר, וטרם קיבל התייחסות מחקרית מעמיקה. אבקש בחיבור זה להתחיל לעסוק בכל החומר החשוב הזה, לסדר, למיין, לבקר, ולייצר המשגות חדשות ותיאורטיזציה מתבקשת. חידושו העיקרי של המחקר הוא בחילוף אסטרטגיות התמודדות שונות של רבנים ציונים דתיים ביחס לקונפליקט שבין הומוסקסואליות ויהדות. בנוסף, יבקש המחקר לחשוף ולקטלג כתיבה רבנית חדשה שעד כה לא נידונה במחקר.

חיבור זה ינוע על הציר שבין הכחשת הומוסקסואליות להכרה בה. דרך ציר זה אבחן חמש סוגיות הלכתיות שדנו בהן רבנים מקרב הציונות הדתית בשני העשורים האחרונים: מצוות פרו ורבו להומוסקסואלים; יציאה מהארון; יידוע בת הזוג בנטייה המינית; דיני "ייחוד" להומוסקסואלים; והלכות שמירת נגיעה ו"אביזרייהו דעריות" (הלכות הנוגעות בקרבה אינטימית יתירה בין איש לאישה שאין בה קיום יחסים מיניים, כמגע, הסתכלות וכדומה) להומוסקסואלים. דרך סוגיות אלה אני מזהה שלוש רמות שונות של הכחשת הומוסקסואליות בקרב רבנים מסוימים, ומאידך צורות שונות וביטויים הלכתיים שונים של הכרה בהומוסקסואליות אצל רבנים אחרים.

חיבור זה מחלף מתוך הסוגיות הללו את "הכחשת ההומוסקסואליות" כאסטרטגיה רבנית להתמודדות עם הקונפליקט שבין הומוסקסואליות ויהדות. שהרי אם אין דבר כזה הומוסקסואליות הרי שגם אין קונפליקט. (זו אסטרטגיה שנכונה, כמובן, רק לרבנים המכחישים הומוסקסואליות). בחתימת חיבור זה אציג בקצרה, מתוך העיון בכתיבה הרבנית בתחום, עוד ארבע אסטרטגיות נוספות שרבנים משתמשים בהן, כהתמודדות עם הקונפליקט שבין הומוסקסואליות ויהדות, והן: המרה, הסברה, הנגשה, והכלה. הפרק החותם יציג את קריאת הכיוון להמשך המחקר. ברצות ה', אדון באסטרטגיות אלה בהרחבה ובהעמקה בעבודת הדוקטורט.

בין "משכב זכר" להומוסקסואליות – סקירה מחקרית

יחסי חברות בין גברים בתרבות היהודית, נתפסו מאז ומעולם כמציאות אידיאלית ורצויה, ממש כמו בתרבויות רבות אחרות. המקרא, חז"ל והתרבות היהודית לאורך כל ההיסטוריה שלה ראתה באור חיובי את היחסים הקרובים בין גברים, את העבודה המשותפת, את הלמידה והעיסוק במושכלות, את הלחימה כתף אל כתף ואת התפילה הציבורית, הנעשית בהתקהלות גברית. חז"ל אף מדמים את הקשר האמיץ בין גברים כקשר של חיים, עד כדי הטבעת המינוח: "או חברותא או מיתותא" (תלמוד בבלי מסכת תענית דף כ"ג). שמשמעו: חברות או מוות.

איב סדג'וויק טענה כי יחסים בין גברים, נעים על קשת רחבה של רגשות סביב מושגים כסולידאריות ואחוזה, יחסים קבוצתיים וגיבוש, ועד להתקשרות, אינטימיות ומיניות. חברות גברית מגלמת בתוכה פוטנציאל אינטימי (גלוי או חבוי) ודומה כעין רצף שעשוי/עלול להוביל לאינטימיות גלויה שממנה ישנה חרדה והימנעות.¹ סדג'וויק כינתה מציאות זאת כ"הומוחברתיות", כאשר בקצה האחד שלה חברות אמיצה בין גברים, שיש בה מכנים משותפים וקרבה רגשית מסוימת. עבור דרך קרבה רומנטית בין גברים, וכלה בהומוארוטיות. כאשר אצל המיינסטרים הגברי ישנו חיץ ברור וחד בין קשר הומוחברתי לבין קשר הומוארוטי.²

אז מהי בעצם הומוסקסואליות בתוך רצף ההתקשרויות בין גברים? ומה בינה לבין "משכב זכר" שאודותיו אמרה התורה "וְאֵת זָכָר לֹא תִשָּׁכַב מִשְׁכָּבֵי אִשָּׁה תוֹעֵבָה הִיא" (ויקרא, יח:כב)? כדי להבין זאת יש לעמוד על מושגים קרובים, אך שונים, ברצף שבין ההומוחברתיות להומוארוטיות. אבקש בהקדמה זו לתת סקירה מחקרית אודות רצף המושגים הבאים, הקשורים בהומוסקסואליות: התנהגות מינית, משיכה מינית, משיכה רומנטית, סטייה ופתולוגיה מינית, זהות מינית, זהות מגדרית, אנטי-זהות מנית/מגדרית, ונזילות מינית.

¹ E. Sedgwick, Introduction and Chapter One. In *Between men: English literature and male homosocial desire*, New York 1985: Columbia University Press. pp. 1-27.

² R. Lillian, On men and friendship. *Psychoanalytic Review* 73 1986, pp 165-181.

התנהגות מינית

התנהגות מינית משמעה קיום יחסי מין בין גברים, בדגש על חדירה אנאלית³ (אם כי גם מגע מיני אחר כמו אוננות הדדית יכול להיכנס תחת הקטגוריה הזו). התנהגות מינית כזו יכולה להיות מנותקת מרומנטיקה בין גברים ובוודאי מהגדרה זהותית. דניאל בויארין⁴ טען כי המקרא אסר רק משגל אנאלי ואיפשר נהגים רומנטיים ומיניים אחרים בין גברים. ככלל, טען בויארין, התרבות היהודית עד המאה ה-20 כלל לא הכירה בהומוסקסואליות כטיפולגיה של בני אדם או אפילו בהומוסקסואליות "כקטגוריה מתוחמת של נוהגי מיטה חד-מיניים"⁵. ועל כן לא ראתה באופן שלילי ומדכא קשרים בין גברים, אפילו ארוטיים, כל עוד הם נעדרים מגע אנאלי. בויארין מתכתב עם טענתו של פוקו,⁶ בעבודתו על ההיסטוריה של המיניות, בה עמד לראשונה, על כך שזהויות מיניות, ובכללם הומוסקסואליות, כפי שאנחנו מבינים אותן היום, הן תופעה מודרנית יחסית שמנתבת ומובנית מלמעלה בידי מוקדי הכוח, לביסוס שלטונם, ולא אוסף של תכונות מהותניות שמגלמים אנשים. פוקו מסמן שלושה תהליכים מרכזיים שהתרחשו במהלך המאה ה-17 ועד המאה ה-20, אשר הובילו לעיסוק אינטנסיבי במין ובמיניות. הראשון: משטור המיניות והתשוקה על ידי הכנסייה הנוצרית, וחיוב האדם המערבי להתוודות בפני הכומר בנושאים הקשורים למין ולמיניות. התהליך השני: השפעות "המהפכה התעשייתית" אשר ראו משפחה (הטרנסקסואלית) כיחידת ייצור כלכלית. התהליך השלישי והמשמעותי: מדיקליזציה של החיים החברתיים וחלוקת העולם ל"בריאים" ול"חולים", על פי ההתנהגות המינית שלהם, פעילות הומוסקסואלית אשר לפני המאה ה-19 נתפסה כסדרה של מעשים שפלים שגברים מבצעים, החלה להיתפס כמה שמכונן אינדיבידואל מסוג מסוים. כך נוצרו בפעם הראשונה הקטגוריות המובחנות של "הומוסקסואל" מצד אחד, ו"הטרנסקסואל" מצד שני. הומוסקסואלים החלו להיראות כסוג מסוים של אנשים א-נורמלים, כלומר עם סטיה פתולוגית. כך הומצאה ההומוסקסואליות כקטגוריה של אינדיבידואלים.

בויארין טען נגד פוקו וממשיכי דרכו⁷ שהם לא סקרו ב"תולדות המיניות" את המקרא, התלמוד וההלכה היהודית. אמנם אף על פי כן קבע בויארין כי "העדות העולה מניתוח של חומרים מקראיים ותלמודיים אינה עדות-נגד כלל ועיקר, אלא היא מאששת את השערתו של פוקו הגורסת כי קטגוריית המיניות, כפי שהיא

³ בלשון רש"י על איסור משכב זכר המקראי: "מכניס כמכחול בשפופרת" (רש"י ויקרא כ: י"ג). המקור: תלמוד בבלי, בבא מציעא, צא עמוד א.

⁴ ד' בויארין, 'רבנים וחברים - האם יש יהודים ב"תולדות המיניות"? זמנים 52: רבעון להיסטוריה 1995: עמ' 50-66; עוד על ההסטוריה המקראית וההלכתית ביחס להומוסקסואלים ומשמעותה ראו: M. Satlow, "They Abused Him like a Woman": Homoeroticism, Gender Blurring, and the Rabbis in Late Antiquity." Journal of the History of Sexuality 5.1 1994: pp 1-25.

⁵ שם.

⁶ מ' פוקו, תולדות המיניות – הרצון לדעת, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד 1996.

⁷ דוגמת הלפרין ווינקלר: D.M. Halperin, *One hundred years of homosexuality: And other essays on*; J. Winkler, *The constraints of desire: The anthropology of sex and Greek love*. Routledge, 2012. *gender in ancient Greece*. Routledge, 2013.

מוכרת לנו, היא מיוחדת לתרבותנו האירופאית-אמריקאית".⁸ בווארין מציע טעמים לאיסור המקראי ומתמקד בעיקר ביחסי כח שבין חודר לנחדר ובהפיכתו מזכר-משפיע לנקבה-מקבלת עד כדי השפלתו של הנחדר.⁹

ירון בן נאה¹⁰ סקר את תופעת "משכב זכר" אצל יהודי האימפריה העותמאנית; יצחק הרשקוביץ¹¹ הניח, תוך ניתוח תשובת הבן-איש-חי, כי הפרקטיקה של משכב נזכר הייתה רווחת ונורמטיבית בקרב יהודי בגדד – כמו בווארין גם בן נאה וגם הרשקוביץ טוענים ומוכיחים כי בדומה להלכה המוסלמית, גם אצל היהודים באימפריה, אין כל התייחסות לזהות הומוסקסואלית, למבנה אישיות, להעדפה מינית או משיכה רומנטית, האיסור מתמקד במגע המיני בלבד והוא נתפס כמעשה איסור נורמטיבי ולא כפתולוגיה או סטייה מחוץ לגדר הטבע.

משיכה מינית

מבלי להיכנס לשאלה כבדת המשקל: האם הומוסקסואליות היא ביולוגיה, פסיכולוגיה או סוציולוגיה? - משיכה מינית היא הנטייה הארוטית של גבר אחד לגבר אחר, היא מתבטאת בפנטזיות, במחשבות מיניות, בעוררות מינית, ובדחף מיני כלפי בני אותו המין המקבל ביטויים פיזיולוגיים (מדפיקות לב מואצות ועד לזיקפה, בדומה למשיכה של גבר הטרוסקסואל אל אישה). גם כאשר הנטייה לא ממומשת ולא מגיעה לכדי מגע מיני ממשי. שביידל¹² מציין כי בתרבויות רבות ולאורך תקופות רבות בהסטוריה האנושית היו קיימים אנשים בעלי נטייה לבני מינם. יתירה מזאת קובע שביידל "אנשים אלה אף הכירו אחד את השני והתארגנו לתת תרבות משלהם... על אף שחלקם לא מימשו את נטייתם כל ימי חייהם באופן פיזי".¹³ שביידל טוען כי "נטייה מינית אינה סתם קונספט שרירותי אלא תכונה בעלת קורלציה בין התנהגות לזהות באופן יציב... הנטייה ההומוסבית היא תכונה אישיותית, קונסיסטנטית ויציבה לאורך זמן".¹⁴

⁸ בווארין, שם.

⁹ הד לקביעה זו ניתן לראות אצל: S. Greenberg, *Wrestling with God and Man: Homosexuality in the Jewish Tradition*, 2004. הספר פורסם בעברית בהוצאת הקיבוץ המאוחד בשנת 2013 ראו: ס. גרינברג, **עם אלוהים ועם אנשים: הומוסקסואליות במסורת היהודית** (זיו מילמן מתרגם) 2013.

¹⁰ בן-נאה, 'משכב זכר בחברה היהודית באימפריה העותמאנית' **ציון: רבעון לחקר תולדות ישראל** 2001, עמ' 171-200.

¹¹ I. Hershkowitz, "Rabbi Yosef Hayyim's Halakhically and Kabbalistically Based Approaches to Homosexuality: A Spatial-Traditional Study." *Jewish Studies Quarterly* 20.3 2013: pp 257-271.

¹² ז' שביידל, 'למה אני הוא אני? הזהות ההומוסבית - ביולוגיה, פסיכולוגיה, פוליטיקה' **מעגלי נפש: רבעון לפסיכולוגיה, לטיפול, לטיפוח רגשי ולחינוך יצירתי** 2010, עמ' 64-91.

¹³ שם.

¹⁴ שם.

על הפרדה ואי-הפרדה בין הנטייה המינית לגברים לבין מימושה, בעולם ההלכתי, עמדו תמר רוס¹⁵ ורונית עיר שי,¹⁶ רוס מצאה כי גם בעולם הרבני השמרני ניתן לראות הפרדה בין הנטייה לבין מימושה, כך שהיחס אל בעל הנטייה ההומוסקסואלית אינו שונה מכל אדם המתאווה לחטא אך כובש את יצרו. עיר שי הראתה הבחנה בין גישות רבניות שונות, מחד את אלה הרואים ב"טבע הגברי" כנמשך לנשים בלבד ולכן נטיות הומו-ארוטיות הינן מחוץ לגדר הטבע, או למצער סטיה ופתולוגיה הניתנת לתיקון, ומנגד גישות רבניות המכירות ב"מושג גמיש יותר של 'טבע גברי' המכיר באפשרות של משיכה מינית בין גברים. עמדה זו עדיין אינה מתירה כמובן את המעשה החד-מיני, אך המהותנות הגמישה שלה מאפשרת הכרה בנורמליות של רגשות הומו-ארוטיים ואינה מתייגת את ההומוסקסואלים כחריגים או כסוטים מהטבע הגברי".¹⁷

משיכה רומנטית

התאהבות, געגועים עזים, "פרפרים בבטן", ורצון עמוק בקשר וקרבה רגשית של גבר אחד עם גבר אחר – כל אלה עומדים תחת הקטגוריה של משיכה רומנטית בין גברים. יש שמצאו לכך הד במקרא בקשר שבין דוד ליהונתן¹⁸ בהספדו המרגש של דוד בנפול חברו: "צֶר-לִי עֲלֶיךָ, אָחִי יְהוֹנָתָן--נֶעֱמַתְּ לִי מְאֹד; וּנְפַלְאָתָה אֶהְבֶּתְךָ לִי, מֵאֶהְבֶּת נָשִׁים" (שמואל ב', א: כו), או בספרות האגדה, בקשר המיוחד שבין רבי יוחנן וריש לקיש.¹⁹ יש שראו בקשר שבין רב לתלמיד או בין הצדיק לחסידיו את רעיון ההתקשרות הרוחנית והאפלטונית הזו שבין גברים.²⁰ ויש שמצאו בפיזי ימי הביניים והלאה ביטויי אהבה עזים בין גברים כפי שסקר ירון בן נאה.²¹ כמובן שפרשנויות שמרניות יותר למקרא, לחז"ל ולפיזי ימי הביניים, ראו בכל הדוגמאות שהבאנו חברות קרובה מאוד, אולי עם מאפיינים "הומוחברתיים", כלשונה של סדג'וויק, אך נטולת מבע רומנטי הדומה לזה המתרחש בין גבר לאשה.

כפי שאראה בהמשך, חיבור בין משיכה רומנטית למשיכה מינית הוא אבן יסוד לזהות מינית הומוסקסואלית. אמנם משיכה רומנטית לכשעצמה, כל עוד היא אפלטונית, יכולה להיתפס בתרבות

¹⁵ ת' רוס, 'מעמדם ההלכתי של ההומוסקסואלים בימינו כמקרה מבחן' בתוך **ההלכה כהתרחשות**, (אבינעם רוזנק עורך), 2016, עמ' 375-430.

¹⁶ ר' עיר-שי, 'בין ניתוח פמיניסטי לניתוח מגדרי בחקר חז"ל ובהלכה המודרנית: הומוסקסואליות והבניית הגבריות כמקרה מבחן', **דיני ישראל** 2018, עמ' 249-284.

¹⁷ ר' עיר-שי, שם, עמוד 284.

¹⁸ ראו: T. Kevin CR. *A Cultural Study of the David and Jonathan Relationship through the Ritual in 1 Samuel 18: 1-5*. Diss. Durham University, 2010. ; א' נחום, 'לשאלת טיב היחסים בין דוד ויהונתן בית מקרא 2003, עמ' 215-222; 'י גואל, 'נפלאות אהבתך לי' **מגדים: בטאון לענייני מקרא** תשס"ג, עמ' 69-76; ס' גרינברג, שם עמ' 96-108.

¹⁹ גרינברג, שם; בווארין, שם; א' קוסמן, **מסכת גברים: רב והקצב ועוד סיפורים – על גבריות אהבה ואותנטיות בסיפור האגדה ובסיפור החסידי** ירושלים 2002, עמ' 34-51; 'י ליבס, 'זוהר וארוס' **אלפיים: כתב-עת בינתחומי לעיון, הגות וספרות** 1994 עמ' 67-119.

²⁰ ראו לדוגמה: "נפלאותך את הצדיק יתיר מאהבת נשים, כמו שכתוב: נפלאותך אהבתך לי מאהבת נשים." רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן קל"ה.

²¹ 'י בן-נאה, 'יהדות ויהודים על להט"ב ומולם: יחסן של ההלכה והקהילות היהודיות להומוסקסואליות, לסביות וטרנס - סקירה היסטורית' **זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט, נטייה מינית וזהות מגדרית** (קובץ בעריכת עינב מורגנשטרן, ניב לוינסקי ואלון הראל) 2016 עמ' 117-155.

היהודית לא רק כדבר מותר אלא אף כדבר רצוי. ומאידך משיכה מינית שנעדרת משיכה רומנטית, מצמצמת את ההומוסקסואליות רק לקטגוריה מינית, ומכאן ועד לתפיסתה כיצר ותאוה בלבד המרחק קצר.

פתולוגיה או סטייה מינית

עד שנות השבעים נתפסה ההומוסקסואליות כפתולוגיה מינית או סטייה מן הנורמה המקובלת. אמנם עם הוצאת ההומוסקסואליות ב-1973 מה-DSM (ספר האבחנות הפסיכיאטריות בארצות הברית) התפשטה אט אט הקביעה כי ההומוסקסואליות נחשבת כווריאציה נורמטיבית של מיניות, ולכן אין לנסות לשנותה בכל מתודה טיפולית שהיא בין אם טיפול תרופתי, פסיכותרפי, התנהגותי או חינוכי.²² אמנם עד לשנה זו (וגם לאחריה, אצל פסיכולוגים, פסיכיאטרים וחוקרים שלא קיבלו את עמדת ה-DSM) קיים מחקר עשיר המבקש להבין את שורשיה של ההומוסקסואליות כפתולוגיה, ואת הדרכים "לרפואתה". יש שטענו כי שורשיה של ההומוסקסואליות היא בהזדהות עם האם במקום האב ופתרון לא תקין לתסביך האדיפאלי.²³ יש שהסבירו כי המרת רגשי קנאה-שנאה עם האם, באהבה והזדהות, הם מחוללי ההומוסקסואליות.²⁴ יש שתלו זאת בנרקסיזם.²⁵ אחרים בלמידה חברתית,²⁶ התנהגות מגדרית לא מצופה,²⁷ או משיכה ל"אחר"

²² נ' פטריק, "אברמהמי", "אם זה לא שבור, אל תתקן את זה": טיפולי המרה - ניתוח מהזווית המשפטית: זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט, נטייה מינית וזהות מגדרית (קובץ בעריכת עינב מורגנטורן, ניב לושינסקי ואלון הראל) 2016, עמ' 679-723; ח' מלר, טיפולים פסיכולוגיים לשינוי אוריינטציה מינית (עבודת תיזה), ירושלים: האוניברסיטה העברית, 2012; ל' בין, טיפולי המרה וטיפול העצמה בהומוסקסואלים - הקשר בין ערכיהם המיניים של מטפלים לבין תגובתם לפונים המבקשים טיפולי המרה, (עבודת תיזה), ירושלים: האוניברסיטה העברית, 2012. ז' פרויד, 'על כמה מנגנונים נירוטיים בקנאה, בפרנויה, ובהומוסקסואליות' בתוך "בנימיני וע' צבעוני (עורכים) ד' ויניקוט, אובייקטים של מעבר. הוצאת עם-זיגמונד פרויד - מבחר כתבים, א. הוצאת רסלינג, תל-אביב 1992; J. Drescher, *I'm your handyman: A history of repetitive therapies* in J. Drescher, A. Shidlo, and M. Schroeder, *Sexual conversion therapy: Ethical, clinical and research perspectives*. No. 3-4. CRC Press, 2002. *perspectives*. Haworth Medical Press. New-York; M. Mahler. On the concepts of symbiosis and separation-individuation. In: *On Human Symbiosis and the Vicissitudes of Individuation*. International Universities Press, Inc; Mitchell, S.A.. *The Psychoanalytic Treatment of Homosexuality Some Technical Considerations. Studies in Gender and Sexuality*, 3,2002, pp 23-59; S. Rado., *Adaptational psychodynamics: Motivation and control*. New-York, NY: Science House, 1969.

²⁴ ז' פרויד, (1922), שם.

²⁵ ז' פרויד, (1914), 'הצגת הנרקסיזם' בתוך "בנימיני וע' צבעוני (עורכים): זיגמונד פרויד - מבחר כתבים, א. הוצאת רסלינג, תל-אביב. ז' פרויד, (1915). 'מקרה של פרנויה הסותר את התיאוריה הפסיכואנליטית' בתוך "בנימיני וע' צבעוני (עורכים): זיגמונד פרויד - מבחר כתבים, א. הוצאת רסלינג, תל-אביב. E. A. Kaplan, *Homosexuality: A Search for the Ego-Ideal*. Archives of General Psychiatry 16 1967, pp 355-358.

M.P. Feldman, & N.J. MacCulloch, *Homosexual Behaviour: Theory and Assessment*²⁶ Oxford, England, Pergamon Press 1971.

J. M. Bailey. & K. J. Zucker, *Childhood sex-typed behavior and sexual orientation: A conceptual analysis and quantitative review*. Developmental Psychology, 31 1995, pp 43-55.

המסתורי והאקזוטי,²⁸ יש שייחסו הומוסקסואליות לפגיעה מינית,²⁹ יש שמצאו את שורשי התופעה בחרדה מנשים.³⁰ אחרים ראו בהשפעה תרבותית גורם מכריע.³¹ יש שראו הומוסקסואליות בתוך ז'אנר התנהגותי של בעיות בתפקוד המיני.³² המשותף לכל אלה הוא סימון ההומוסקסואליות כפתולוגיה וסטייה מינית³³ ובאותה נשימה, בגישות אלה, מונחת התשתית לטיפול, ריפוי ויכולת ההשתנות להטרסקסואליות.³⁴

זהות מינית

"אני נמשך לגברים אך אינני הומוסקסואל" כתב לי אהרון שקדי ממקימי פורום "הקהילה המתמודדת" (קהילה וירטואלית ברשת החברתית, המחברת בין גברים דתיים המבקשים להתמודד עם נטייתם המינית לגברים, מבלי לעבור על איסורי ההלכה). "זה שאני נמשך לגברים לא הופך את העניין לרכיב זהותי אצלי. כשם שאני אוהב שוקולד או שותה קפה עם שתי כפיות סוכר – זה לא הופך את אלה לרכיבים זהותיים". הרב אורי שרקי, מן הרבנים הבולטים בהתייחסות לנושא ההומוסקסואלי כתב בהקשר זה: "כיום יש שמתחנכים להגדיר את עצמם: "אני הומוסקסואל" וכדומה, כאילו זו כל מהותם, וזה לא נכון, שכן האדם הוא קודם כל אדם, ויש לו גם יצרים, וביניהם גם היצר הזה, אבל זה לא הופך אותו לאישיות הומוסקסואלית כהגדרת יסוד".³⁵

זהות הומוסקסואלית היא שלב מתקדם – בשורשה מונחות, בדרך כלל, משיכה מינית-ארוטית ומשיכה רומנטית לגברים, אמנם לא די בכך כדי לכוון זהות. זהות מינית מתוארת כמרכיב של זהות הפרט, אשר משקף את התפישה העצמית של המיניות שלו. מודלים שונים להגדרת זהות הומוסקסואלית קשורים לתהליך היציאה מהארון, והתפיסה העצמית של הנטייה המינית והרומנטית לגברים, כמכוננת זהות.³⁶ ויויאן קאס³⁷ הציעה מודל שתחילתו בבלבול זהות והשוואה בין זהויות וסופו בקבלה, גאווה וסינתזה בין

D. J. Bem, "Exotic becomes erotic: A developmental theory of sexual orientation". *Psychological Review*. 103 (2) 1996, pp 320–335.²⁸
²⁹ ר' לוי, 'השפעותיה של פגיעה מינית על הזהות המיגדרית והנטייה המינית של נפגעים גברים - השלכות טיפוליות שיחות: כתב-עת ישראלי לפסיכותרפיה 2011, עמ' 173-183.
³⁰ ק' קפלן, התפתחות הגישה הפסיכואנליטית בהקשר לטיפול הפסיכולוגי עבור הומוסקסואלים, לסביות וביסקסואלים: קשיים והתלבטויות אתיות, ניתן לקרוא בקישור: <http://www.psychologia.co.il/hlb4a.htm>.
³¹ E.Pattull, *Straight talk about gays*, Commentary, 94 1992, pp 15-23.
³² ר' יעקבי, להיות זוג: (הדרך לזוגיות לפי שיטת בית הספר לידידות), תל-אביב 1997.
³³ מלר, שם.
³⁴ מלר, שם; בין, שם.
³⁵ א' שרקי, 'אהבת חיים', בתוך משפחה – מפעל חיים (עורך: ברנסון, חיים) בהוצאת ידיעות ספרים, 2019, עמוד 88.

³⁶ ג' שילה, ר' סויה, 'קשרים חברתיים, בריאות נפשית וגיבוש הנטייה המינית בקרב בני נוער וצעירים לסביות, הומואים וביסקסואלים' מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית 33, 2011, עמ' 39-60.

V. C. Cass, "Homosexual Identity Formation: A Theoretical Model", *Journal of homosexuality*, vol. 4(3), Spring, 1979.³⁷

הרכיב הזהותי של הנטייה המינית לבין שאר רכיבי הזהות בנפשו של "היוצא מהארון". קיימים גם מודלים אחרים ליציאה מהארון,³⁸ אך המשותף לכל אלה הוא הפיכתה של הנטייה המינית והרומנטית לבני אותו המין לרכיב זהותי נוכח, ולרוב גם מוצהר כלפי חוץ, כך שהפומביות נותנת תוקף, כמו גם אחדות עם בעלי זהות דומה. ומנגד היא מייצרת נבדלות ו"אחרות" אל מול בעלי זהות הטרנסקסואלית ואחרת.

זהות מגדרית

בניגוד לזהות מינית ששורשה ביולוגי או פסיכולוגי - זהות מגדרית שייכת יותר לסוציולוגיה והיא עוסקת בתפקידים החברתיים ובציפיות הסביבתיות להתנהגויות מובחנות לכל מגדר.³⁹ התיאוריות המקובלות בתחום המגדר מדברות על הבניות חברתיות היוצרות את גבולות המגדר⁴⁰ - גברים, נשים, הומוסקסואלים, לסביות וכדו'. סוציאליזציה של תופעת המגידור והסרת המהותנות הביצועית או התנהגותית היא גם הפתח לשינוי, טשטוש או הרחבת גבולות המגדר. הכנסתה של הומוסקסואליות לתבנית מגדרית, בעצם הופכת את ההומוסקסואליות לקהילה מובחנת. היא יוצרת מערך ציפיות חברתיות, ויציקת תבניות התנהגותיות מצופות או סטריאוטיפים דוגמת: הומוסקסואלים רגישים יותר, "נשיים" יותר, פגיעים יותר, בעלי השתוקקות מינית גדולה משל גברים הטרנסקסואלים, נטייה לעיסוקים בתעשיית הקולנוע, בעיצוב אופנה, חובבי ארוויזיון וכדו'. כל אלה הם דוגמאות למיגדור הזהות המינית ההומוסקסואלית והרחבתה לתכונות, קווי אופי, נטייה מקצועית ועוד. אל אלה יש להוסיף את יחסי הכח בין גברים הטרנסקסואלים לגברים הומוסקסואלים - כך שזהות מגדרית הומוסקסואלית עלולה לייצר מיקומים שונים בתוך ההיררכיה הגברית.⁴¹ מנגד זהות מגדרית הומוסקסואלית יכולה לייצר מבט מהותני (בדומה לתפיסת גיליגן⁴² את הנשיות כתכונה מהותנית, שהנכחתה בתוך המרחב הציבורי עשויה להביא בכנפיה בשורה גדולה) כך שהבנת ייחודיותה ובשורתה של ההומוסקסואליות כזהות מגדרית מובחנת ומהותנית עשויה להוסיף קווי אור ותרומה ייחודית למרחב הציבורי.⁴³

A. R. D'Augelli, *Identity development and sexual orientation: Toward a model of lesbian, gay, and bisexual development* 1994.

F. R. Dillion, R. L. Worthington, & B. Moradi, *Sexual identity as a universal process*. In S. J. Schwartz, K. Luyckx, & V. L. Vignoles (Eds.), *Handbook of identity theory and research* (pp. 649-670). New York 2011 : Springer

³⁹ על תפיסות מרכזיות בתחום המגדר והתיאוריות הפמיניסטיות ראו: **ללמוד פמיניזם: מקראה, מאמרים ומסמכי יסוד במחשבה פמיניסטית**, הדפסה רביעית, תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד, סדרת מגדרים, 2009.

⁴⁰ דוגמת אמירתה המפורסמת של סימון דה בבוואר "את לא נולדת אשה, את נעשית אשה" מתוך: ס' דה בבוואר, **המין השני**, (תרגום: שרון פרמינגר), בבל, 2001.

⁴¹ אודות ההגמוניה הגברית ראו: ר' קונל, **גבריות** (מאנגלית: עודד וולקשטיין), פרדס, 2009; ד' קפלן, **דויד, יהונתן וחיילים אחרים: על זהות, גבריות ומיניות ביחידות קרביות בצה"ל**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1999.

⁴² ק' גיליגן, **בקול שונה**, (תרגום: נעמי בן-חיים), הוצאת ספריית פועלים, 1995.

⁴³ בשנת 2019 יצא לראשונה בישראל חיבור תורני של הנוער הדתי הגאה ומדריכיו, בארגון איגי. החוברת נקראת "לב אבות" בעריכת דקל יהוד ועידו צנגן. די בעיון מרפרף בחוברת כדי לזהות התבוננות ייחודית וקריאה שונה של "פרקי אבות". אין בזה כדי לקבוע כי הומוסקסואליות היא מהותנית ומייצרת קריאות חדשות בטקסטים יהודיים,

אנטי-זהות

ג'ודית באטלר,⁴⁴ כמו התיאוריות הקוויריות שבאו בעקבותיה,⁴⁵ מערערת על ההבחנה המרכזית בין טבע וחברה, מין ומגדר. "מין", על פי באטלר, היא קטגוריה שבאמצעותה הופך הגוף לחלק ממערך משמעויות תרבותי. הזהות המינית, שרק לכאורה "טבעית", מתעצבת דרך פרקטיקות תרבותיות הפועלות על הגוף האנושי ומכוננות אותו בתור בעל משמעויות, צורה ותשוקה מסוימים. הפעלות כוח חברתי על הגוף דרך ידע וטכנולוגיה, איסורים, הגבלות חוקיות, מילים ומחוות, יוצרות אשליה לפיה יש בנו גרעין של זהות מינית נתונה, גברית ונשית, וכי הזהות המגדרית היא ביטוי של הגרעין הזה. על פי באטלר, בעלי הכוח בחברה עושים שימוש בקטגוריה "מין", באופן שמאשרר עולם סימבולי הטרוסקסואלי, ודוחק את האופציה ההומוסקסואלית אל מחוץ לגבולות ההבנה. העיקרון החברתי המארגן את פרקטיקות הכוח, היוצרות את החלוקה המגדרית הבינארית אישה / גבר, הוא האיסור החברתי על הומוסקסואליות והניסיון המתמיד של התרבות להסדיר מיניות בגבולות הטרוסקסואליות. באטלר לא מסתפקת בזה וטוענת בספרה "קוויר באופן ביקורתי"⁴⁶ כי יש לערער באופן מהותי את השיח הממגדר. יצירת השוויון המיחלת תבוא כאשר אי אפשר יהיה לדבר על זהות מגדרית מובחנת. לטענת באטלר, יש לערער את הקטגוריות "זכר" ו"נקבה" המתעצבות, כאמור, באופן חברתי. אחת הדרכים, כדוגמא, לשינוי המצב הקיים היא פרודיה מגדרית, בנוסח הופעות דראג, בהן גברים מתחפשים לנשים, ומדגימים בכך כיצד תפקידים מגדריים הם לא יותר מקונוונציות חברתיות. פארודיות אלו מעקרות, לטענתה של באטלר, את כוחן של הקונוונציות המגדריות, ומציגות אותן כשרירותיות, ומכאן פתוחה הדרך לשוויון. תומכיה של באטלר ראו בתיאוריות הקוויריות פתח לחרות עמוקה עבור הפרט המשתחרר מכבלים חברתיים.⁴⁷ מבקריה של באטלר ראו בתיאוריה

בדומה לקריאות הנשיות המתחדשות שהעשירו את בתי המדרש. אמנם ניתן לסמן זאת כנקודה הראויה לעיון ומחקר ולכל הפחות להתייחסות והתבוננות.

J. Butler, *Gender trouble*. routledge, 2002. ⁴⁴

⁴⁵ י' קדר, ע' זיו, א' קנר, **מעבר למיניות: מבחר מאמרים בלימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2003.

⁴⁶ ג' באטלר, **קוויר באופן ביקורתי**, בהוצאת רסלינג (תרגום: דפנה רוז), 2001.

⁴⁷ ראו לדוגמא: ג' אנלדואה, 'אזור הגבול/la frontera המסטיסה החדשה' בתוך ד. באוס, ד. אמיר ואחרות (עורכים), **ללמוד פמיניזם: מקראה, מאמרים ומסמכי יסוד במחשבה פמיניסטית**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2006. - בכתיבה מתוחכמת, יצירתית ושונה בנוף המחקרי, כותבת גלוריה אנלדואה ספר אוטוביוגרפי המספר את חייה, על מנעד הזהויות שהיא נושאת. מזהות מינית ומגדרית ועד לרצף התרבויות שהיא שייכת אליהן. הפסקאות בספר מתובלות בשמונה שפות שונות וגורמות לקורא להיטלטל, ממש כמו מחברת הספר, בין זהויותיה שלה. אנלדואה מטיבה לתאר את אזור הגבול הפיזי שבו היא חיה בין מקסיקו לארצות הברית אך בעיקר את אזור הגבול המטאפורי בין הזהויות השונות המתרוצצות בקרבה. מתוך חוויית החיים האישית והמורכבת שלה, מנסה אנלדואה לכונן מרחב זהות חדש לא כזה המשוך אוטומטית לגזע, מין, מגדר, לאום, או תרבות אתנית אלא כזה הרואה בכל אלה יצורי תערובת, מרחב כלאיים. המשמעויות בעיניה של אנלדואה שפמיניזם המבקש להילחם בדיכוי ולקרוא לשחרור ושוויון אינו יכול להתמקד רק ברכיב המגדרי בלבד אלא להילחם בכל דיכוי שהוא, בין אם הוא תרבותי ובין אם הוא אתני, לאומי או דתי. מסקנתה של אנלדואה היא כי "כדי לשרוד את אזור הגבול / צריך לחיות ללא גבול / צריך להיות צומת דרכים" (שם, עמוד 374).

הקווירית פתח לכאוס חברתי ואנרכיה מתמדת, המורדת באופן בלתי פוסק בכל קונוונציה חברתית ובפרט בהטרונורמטיביות ה"קדושה"⁴⁸.

נזילות מינית

כבר ב-1948 קבע אלפרד קינסי⁴⁹ כי ישנו רצף רחב בין הומוסקסואליות מוחלטת לבין הטרנסקסואליות מוחלטת ועוצמת המשיכה המינית משתנה מאדם לאדם. רוב בני האדם, קבע קינסי, נמצאים בתווך. עם עוצמות משיכה שונות. כך שאפילו ההטרנסקסואל הממוצע יכול לחוש משיכה מסוימת לבני מינו ואף לקיים יחסי מין מזדמנים עם בני מינו. בעקבות מחקרו המקיף של קינסי (המשמש עד היום נקודת מוצא בכל מחקר העוסק ברצף ההומוסקסואלי) נוצר "סולם קינסי" הנראה כך :

עשרות שנים אחרי קינסי הראו מחקרים כי נטייה מינית היא תכונה נזילה, לא בלעדית ומשתנה, בדומה לתכונות זהותיות אחרות המשתנות במרוצת השנים, כך גם מיניות יכולה להיות גמישה ומשתנה.⁵⁰ דאימונד⁵¹ ערכה מחקר מקיף בקרב נשים והראתה באופן מובהק את הדינאמיות במיניות, ואת השינוי בזהות המינית בקרב נשים. מחקרים מקבילים שנעשו בקרב גברים גילו כי כ-40% מהגברים ההומוסקסואלים שינו את הגדרת נטייתם במרוצת השנים.⁵² גופמן⁵³ זיהה "הומוסקסואליות מצבית"

⁴⁸ י' אנגלנדר, (2014). 'תפיסת המיניות החד-מינית בקרב איגוד הרבנים הרפורמים בארצות הברית במאה העשרים והשפעתה על פסיקתו: ביקורת קווירית'. אצל א' רוזנק (עורך), **היהדות הרפורמית: הגות, תרבות וחברה** ירושלים: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 2014, עמ' 228-260.

⁴⁹ A.Kinsey, W.B. Pomeroy, & C.E. Martin, *Sexual behavior in the human male*. Oxford England: Saunders 1948.

⁵⁰ נ' ענתבי, 'מושג הנזילות המינית כנקודת מבט חדשה על המיניות האנושית' **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 33, 2011, עמ' 137-148.

⁵¹ L. M. Diamond. *Passionate friendships among adolescent sexual-minority women*. *Journal of Research on Adolescence*, 2000a 10, pp 191-209.

⁵² K. K. Kinnish, D. S. Strassberg, & C. W. Turner, *Sex differences in the flexibility of sexual orientation: A multidimensional retrospective assessment*, 2005.

⁵³ J. H. Gagnon., & W. Simon, *The social meaning of prison homosexuality*. *Federal Probation* 32, 1968, pp 23-29.

בקרב גברים בבתי כלא שמשמעה: הסתגלות של גברים הטרוסקסואלים לקיום יחסים הומוסקסואלים, בהיעדר מושא נשי לקיום יחסים. ההערכה היא כי גם כיום למעלה מ-30% מהאסירים הגברים מקיימים יחסים הומוסקסואליים בבתי הסוהר,⁵⁴ זה נתון המחזק את הקביעה כי מיניות היא דבר נזיל, גמיש ומסתגל. טרם נערך מחקר על "הומוסקסואליות מצבית" בישיבות חרדיות או בנערים בפנימיות לבנים בלבד. אך בשיחות עומק שערכתי עם כמה רבנים ומטפלים, נראה כי הם פגשו לא מעט גברים דתיים וחרדים שחשבו שהם הומוסקסואליים, רק בשל העובדה שקיימו יחסים כאלה כתלמידי ישיבה, אמנם לאחר שנים הם גילו במפתיע, כי בעקבות היכרות עם נשים, "הנטייה ההומוסקסואלית" חלפה הלכה לה. אין בזה כמוֹבן כדי לקבוע מסמרות בנושא בטרם נערך מחקר סדור, אך יש בזה כדי לסמן כי "הומוסקסואליות מצבית בישיבות חרדיות" הוא נושא הראוי לבחינה, עיון ומחקר.

ענתבי⁵⁵ רואה בנזילות המינית קריאת כיוון למחקר ולתיאוריזציה מחודשת, המבקשת להתקלף ממקובעות בהבניה זהותית כזו או אחרת, ולראות במיניות דבר מה דינאמי, גמיש ומשתנה, המאפשר מעבר רך בין מושאי תשוקה וקירבה רומנטית או מינית.

בין משכב זכר להומוסקסואליות

מכל האמור לעיל דומה כי ההבנה המצומצמת, הנאמנת לפשט המקרא, לאיסור "משכב זכר" שייכת ל"התנהגות המינית" הספציפית של חדירה אנאלית בין גברים (ואולי אף לפרקטיקות מיניות נוספות). כל הרחבה של האיסור גם ל"משיכה מינית", "משיכה רומנטית", עיסוק בזהויות ובטיפולוגיה היא פרשנות אפשרית, אך בוודאי מאוחרת ברצף ההיסטורי היהודי. נקודת ההתייחסות בעבודה זו תהיה סביב הגדרתו של שבידל כי "הנטייה ההומוסבית היא תכונה אישיותית, קונסיסטנטית ויציבה לאורך זמן".⁵⁶ קרי: הומוסקסואליות היא ממשות קבועה ולא רק "התנהגות מינית" או יצר בר חלוף. מחקר זה יבקש לבחון את העמדות הרבניות ביחס לקביעה הזו – בין הכרה בהומוסקסואליות כממשות קבועה ונורמטיבית לבין הכחשת קביעותה של הנטייה ההומוסקסואלית או למצער סימונה כפתולוגיה וסטייה.

פרק המבוא הבא, תחת הכותרת "מה מבקש ההומוסקסואל המאמין", מבקש להראות היכן ההגדרות המחקריות שסקרתי בפרק זה פוגשות, באופן קיומי, את ההומוסקסואל המאמין, והיכן הוא נמצא על הרצף שבין התנהגות מינית לזהות מינית. זהו פרק שמתכתב עם קודמו והוא תולדה שלו. על אף שהדבר נראה כקטיעה של סקירת הספרות יש ערך לחיבור בין שני פרקים אלה כדי להראות כבר כעת כיצד ההבחנה בין "משכב זכר" ל"הומוסקסואליות" מתכתבת עם חוויית חייהם של הומוסקסואלים דתיים.

⁵⁴ נ' ענתבי, שם.

⁵⁵ שם.

⁵⁶ ז' שבידל, שם.

מה מבקש ההומוסקסואל המאמין?

בשנת 2005 שלח עמית (שם בדוי), יו"ר ארגון "כמוך – הומואים דתיים אורתודוקסים" קונטרס מטלטל בשם "דבר הסמוי מן העין – קונטרס מקיף בנושא נטיות הפוכות"⁵⁷ לכ250 רבנים בולטים, ראשי ישיבות, רבני ערים וקהילות, מחנכים, ראשי תנועות הנוער הדתי ומטפלים אורתודוקסיים,⁵⁸ ושטח בפניהם, באופן רחב, מלומד ומקיף את מצוקותיו, מבוכותיו וסבלו של ההומוסקסואל הדתי המבקש לשמוע אל דבר ה', אך המציאות הסבוכה אליה הוא נקלע מלפפת עד מחנק. עמית ביקש לפתוח צוהר לעולם, שלדעתו, לא מוכר לרבנים רבים, ולהוציא מן ההעלם אל הגילוי את ההתמודדות הקשה והסבוכה שיש לבעלי "נטיות הפוכות", המבקשים לא לוותר על אמונתם ואורח חייהם הדתי. עמית הדגיש כי "מדובר באדם החפץ לקיים מצוות ולהקפיד על קלה כבחמורה, ואין המדובר באדם הצועד במצעדי הגאווה כשהוא לבוש בכיסוי חלציים בלבד ... מדובר ביהודי שבאמת ובתמים חפץ לקבל תשובות לשאלות המעסיקות אותו מדי יום ביומו, והקשורות באופן בלתי נפרד למהלך ולאורח חייו כאדם מאמין ודתי; וכל התעלמות מהנושא, והתעלמות ממנו עצמו רק גורמת לו להלך כסהרורי מבחינה הלכתית, ולעשות מעשים שאם היה יודע כי אסורים הם, נמנע היה או לכל הפחות משתדל היה להימנע מהם. כמו כן יצוין כי רובו ככולו של הקונטרס המצורף מתייחס לבעלי נטיות הפוכות דתיים, אשר אין בכוונתם לעבור על האיסור המפורש בתורה - 'משכב זכר' ממש."⁵⁹

הקונטרס עורר רבנים לא מעטים לעסוק בעניין, לדון, לבחון, להעמיק ולכלל הפחות לגלות יותר אמפתיה, סבלנות ומענה זהיר ורגיש לפונים אליהם בתחום זה, כפי שהתבטא הרב מנחם בורשטיין, ראש מכון פוע"ה, בכנס בנושא: "אני חושב שחל שינוי גדול, השינוי החל לדעתי בחוברת דבר הסמוי מן העין ששלח יהודי יקר שקוראים לו עמית ... וזה לא היה פשוט... לפעמים הלכתי לרבנים והייתי צריך להכניס אותם לנושא, ולפעמים רק שאלה הלכתית – היכן הוא צריך ללכת: לחוף ים מעורב או נפרד... ומתוך שאלות הלכתיות הכנסתי את הרב (מרדכי אליהו)⁶⁰ קצת לעניינים. ואני חושב שגם חל שינוי גדול לטובה ב"עצת נפש."⁶¹

⁵⁷ את הקונטרס המלא ניתן למצוא באתר "כמוך" בקישור: <https://www.kamoha.org.il/?cat=308>

⁵⁸ את רשימת הרבנים המלאה אליה נשלח הקונטרס ניתן למצוא בקישור:

<https://www.kamoha.org.il/?p=17560>

⁵⁹ שם, עמ' 2-3.

⁶⁰ בשיחה אישית שהייתה לי עם ר"מ בישיבת הסדר, החפץ בעילום שמו, הוא סיפר לי כי ביקש לערוך הפגנה עם תלמידיו נגד מצעד הגאווה, הוא פנה לראש הישיבה וזה ביקש ממנו את אישורו של הרב מרדכי אליהו (זצ"ל), הרב מרדכי אליהו סירב לתת את תמיכתו להפגנת נגד. כשפנה אותו ר"מ לראש הישיבה שלו, עם המענה השלילי מהרב אליהו, הסביר לו ראש הישיבה: "עד שלא יהיה לך תלמיד כזה ותשמע את מצוקותיו והתמודדותו לא תוכל לצאת להפגין".

"התבגרותי מאז" סיפר לי הר"מ "וכיום יש לי כעשרה תלמידים ובוגרים כאלה, את חלקם אני מלווה אישית, ממש בכאב ודמעות, לא שאין צורך בהבעת מחאה על מצעד הגאווה אך אני מבין עכשיו מדוע סירב הרב אליהו לתת את אישורו ומה הסביר לי ראש הישיבה".

⁶¹ <https://www.kamoha.org.il/?p=26589>. "עצת נפש" הינו ארגון אורתודוקסי חרד"לי המלווה הומוסקסואלים דתיים בהתמודדותם. מתמיכה נפשית ועד הכוונה לטיפול שינוי והמרה. (בעזרת ה' אעסוק בהרחבה בנושא טיפולי ההמרה בעבודת הדוקטורט).

גם הרב רא"ם הכהן ראש ישיבת ההסדר בעתניאל שיבח את החוברת "דבר הסמוי מן העין": "הוא (פונה לרב בורשטיין) סיפר על 'דבר הסמוי מן העין'. הבחור הנחמד הזה שכתב את אותה החוברת, הוא שלח למאה רבנים – לרב אברום שפירא זצ"ל [ראש ישיבת מרכז הרב, והרב הראשי לישראל בשנים: 1983-1993] ועד אחרון הרבנים כמוני. הוא כתב חוברת בענווה יתרה, עם צרורות של שאלות. אם הייתם רואים אותו – הבחור בניי"ש (בן ישיבה), חולצה מכופרת, נראה חמד. שאלתי אותו שאלה – 'תגיד לי, ההורים שלך יודעים?', אמר לי 'לא'. אתם מבינים כמה מאמצים יש לאדם כזה שהולך ומוציא חוברות, כמה קשיים כספיים, והוא כולו רוצה לשמור על טהרה? אתם יודעים מה הקושי?!".⁶²

בפתיחת הקונטרס "דבר הסמוי מן העין" מקדיש עמית פרק אישי ומרגש, הנותן הצצה אל עולמו הפנימי של ההומוסקסואל המאמין, החווה קרע פנימי עמוק ומכאיב, בין זהותו הדתית לבין נטייתו/זהותו המינית. מאז פרסום הקונטרס המטלטל של עמית ובעיקר עם התרחבותה של הרשת הווירטואלית, שהחלה את דרכה רק כמה שנים קודם - ניתן למצוא ברשתות החברתיות אלפי בלוגים, מונולוגים, וידויים, קטעי יומן, ראיונות וכתובה ספרותית למכביר של הומוסקסואלים דתיים. דוגמת קבוצת הפייסבוק: "וידויים של להט"בים דתיות ודתיים" ולמולה, בגרסה שמרנית יותר: "וידויים של הקהילה המתמודדת" ("עבור אנשים ונשים המתמודדים עם משיכה לבני מינם ובחרים שלא לממש אותה"⁶³), אתרי אינטרנט המיועדים להומוסקסואלים דתיים/דתלי"שים דוגמת: כמוך, חברותא, איגי" – דתי, שב"ל ועוד. כמו גם פרסומים אישיים מתוך אתרי ארגוני תמיכה וסיוע חרד"ליים כמו: עצת נפש, בקדושה, "מסע של גבר" ועוד ועוד. כל אלה מחזיקים מאגר גדול של כתיבה אישית, אותנטית, פתוחה וחשופה של הומוסקסואלים שצמחו בבתים דתיים.

מתוך קריאה ועיון במאות טקסטים אישיים בז'אנר הזה, אני מבקש לחלץ את הצרכים האקסיסטנציאליים של ההומוסקסואל המאמין, בעיקר אצל מי שניסה בכנות ובמאמץ רב לשנות את נטייתו אך ניסיונותיו עלו בתוהו, והוא חש במבוי סתום. (אין בהצגת הצרכים כל קביעה לסדר חשיבותם או לתיעדוף צורך זה בפני צורך אחר):

זוגיות ואהבה

הצורך באהבה, הצמא לקשר, והרצון בזוגיות רומנטית (עם גבר), שעומדת בפני עצמה, ובמנותק מהצורך במיניות – כל אלה עולים באופן ברור ונוכח בין מאות הטקסטים שקראתי. "גם אני, כמו כולם, זקוק לחוש חום וקִרְבָּה, גם אני פְּמֶה לאהבה, תר אחר השלווה וחש חיסרון, בדידות ואי שלמות. גם אני, כמו כל יצור

⁶² ש.ם.

⁶³ מתוך דף הקבוצה בפייסבוק.

אנושי, משתוקק לחלוק את מיטתי הריקה בלילות הקרים, להיות נאהב ולהעניק אהבה... אדגיש מפורשות כי גם בעלי נטיות הפוכות מחפשים אהבה ואין הם שטופי מיניות וזימה, כמו שגורסת הסטיגמה הרווחת ברחוב.⁶⁴ על אף הקונפליקט בין הזהות הדתית לנטייה המינית, משתמשים הומוסקסואלים-מאמינים בשפה הדתית, המתפללת, הפונה אל הא-ל בבקשה למציאת בן זוג. כפי שכותב ישראל בבלוג שלו שהתפרסם באתר "כמודך": "הקושי העיקרי הוא הבדידות. גם אין לי כל כך את מי לשתף במשפחה שלי, ולזה נוסף הקושי למצוא אהבה. אני כל יום מתפלל למציאת בן זוג לחיים. אלוקים שומע לתפילת כולנו, אפילו שאני מתפלל למציאת גבר ולא אישה."⁶⁵ גם בתוך "הקהילה המתמודדת", המבקשת לשמור על גדרי ההלכה ולהתמודד עם הנטייה, מצוקת הבדידות והצימאון לאהבה, מקבלים נוכחות משמעותית, דוגמת שירו של "אהרון שקדי" (שם עט) ממקימי קבוצת "הקהילה המתמודדת" בפייסבוק: "וְאֶמְלֵל בְּלִחְיָשָׁה קְאוּבָה / לְאֱלֹהֵי הַחַיִּים וְהַאֲהָבָה / עַל מְרִירוֹת הַקָּאָב / עַל שְׁלֹחַ עֲגוּמָה / עַל טְרוּף מְעַרְכוֹת הַחַיִּים / אֵין לִי אִשָּׁה / וְאֵין יְלָדִים / אֵין לִי שְׁלֹחַ / וְאֵין תְּלַמִּידִים / רַק אֲנִי הַקָּטוֹן / שְׁעֲזָבְתִּי הַכֹּל / רַק יְדָד בְּיָדֵי זֶה עֲתָה / וְהִנְנִי אֲתָדָד."⁶⁶

ילדים ומשפחה

"גם אני, כמו כל יצור אנושי, משתוקק... להינשא ולהביא עשרה ילדים לעולם."⁶⁷ כותב עמית בקונטרס שלו ומביע את הצורך של הומוסקסואלים בילדים ובמשפחתיות. זוהי בקשה שעולה אצל הומוסקסואלים-מאמינים רבים. היטיב לבטא זאת ד"ר אסף ליבוביץ, הומוסקסואל דתי החי עם בן זוג וילדים משותפים. "דווקא קבוצה זו, שהיא שמה שנים בהפקרות מינית, חוסר יציבות ואי-פריון, נעה אל עבר מודל משפחתי של זוגיות מונוגמית עם ילדים, ומאמצת בעשורים האחרונים את המטען המורכב ועתיר ההקרבה של מודל זה."⁶⁸ ניתוח המציאות הזה, מוביל את אסף לטעון, כי הומוסקסואלים-דתיים, בניגוד לתפיסה הרווחת, מבקשים דווקא לשמר את "ערכי המשפחה" עליהם הם התחנכו, בתוך מוסדות החינוך הדתי: "אולי החלוקה הנכונה אינה בין סטרייטים להומואים אלא בין המצדדים במודל של משפחה, נאמנות ויציבות, לבין הדוגלים במודל של מתירנות מינית וסיפוק מידי. הומואים ולסביות יכולים להיות דווקא בני ברית במאבק למען המשפחה."⁶⁹ יוצא אפוא כי ערכים רבים העומדים ביסודה של המשפחה המסורתית - כנאמנות, מחויבות, העמדת צאצאים והתמסרות לגידולם וחינוכם, כל אלה הם גם מנת חלקם של הומוסקסואלים-מאמינים. אף אם חלק מהם מבקש לשבור את המבנה של "אבא-אמא-ילדים".

⁶⁴ עי' לוי, דבר הסמוי מן העין, שם.

⁶⁵ <https://www.kamoha.org.il/?p=27737>

⁶⁶ מתוך דף הפייסבוק של אהרון שקדי: <https://www.facebook.com/aharonshakedi/posts/552485215318534>

⁶⁷ עי' לוי, שם.

⁶⁸ א' ליבוביץ, השילוח, 2 (כסלו תשע"ז, דצמבר 2016), עמ' 28-30.

⁶⁹ שם.

מיניות

הצורך במיניות הוא מן המפורסמות. זהו צורך אנושי בסיסי, טבעי ונורמלי. ריסון מיני, הגבלתו וצמצום היקפו שייך באופן אינהרנטי לכל אדם דתי. אמנם אצל ההומוסקסואל המאמין, הנמשך מינית לגברים בלבד, לא מדובר בריסון מקומי אלא בחוויית התנזרות טוטאלית, סופנית. גם ההומוסקסואלים-מאמינים ושמרנים, המבקשים להתמודד עם נטייתם ולא לחטוא במשכב זכר, מעלים את הצורך הקיומי של חוויית מיניות אף אם היא חלקית ומצומצמת: "פתרון ה'נזירות' איננו נותן מענה לבעיית הוצאת שז"ל (שכבת זרע לבטלה). הן על הרצון לבצע משכב זכר ממש ניתן להתגבר, אולם אין זה אפשרי שלא להוציא שז"ל."⁷⁰ התמודדות נוכחת נוספת, גם בקרב מי שמבקש להימנע ממשכב זכר, הוא ההרהורים הבלתי פוסקים על גברים. הרשת מוצפת בתיאורי פנטזיות ומחשבות מיניות מחד וייסורי מצפון דוקרים ומכאיבים מאידך. כפי שכותב דוד בבלוג שהתפרסם באתר "כמוך": "בגיל בר מצווה, על כרי הדשא שלפני בית הכנסת המרכזי, בשעה שרוב חבריי בבני עקיבא החלו לחטוא במחשבות אסורות (שאותן לא היססו לחלוק איש עם רעהו) למראה הנערות המבכירות שבשבת, גם אנוכי בבדידותי, חטאתי במחשבות. אבל לתדהמתי ולשיברון לבי היה זה מראה הנערים שעורר את יצרי ולא מראה הנערות. לא עזרו כל מאמצי להדחיק את ההרהורים האסורים. הם צפו ועלו גם תוך שיעורי הגמרא במסכת "ברכות" ששמענו אצל רב השכונה, הם צפו ועלו בבית המדרש, ועל אחת כמה וכמה, תוך כדי משחקי היאבקות עם הבנים... גם בישיבה, מוקף במאות נערים, ועשרות ר"מים ומורים, לבי נמוג מצער ומפחד."⁷¹

חיי אמת – התאמה והרמוניה בין פנים לחוץ.

הדיסוננס בין הנראות ההטרוסקסואלית לבין ההומוסקסואליות החבויה מייצר לחץ, מתח וחרדה גדולה בקרב ההומוסקסואלים דתיים.⁷² חוויית ההסתרה, על הקושי שבה, עולה באופן בולט מבין הטקסטים האישיים שכותבים ההומוסקסואלים-מאמינים. הן על ידי אלה שבחרו להישאר בארון ולהתמודד, והן כחוויה רטרוספקטיבית של ההומוסקסואלים מוצהרים, הכותבים למפרע על חוויית ההסתרה בראשית דרכם. קריעת מסך השקר והזיוף עולה כצורך קיומי. בקשת האמת, וההרמוניה בין חוץ לפנים, נוכחים באופן בולט בטקסטים האישיים של ההומוסקסואלים מאמינים: "זו הייתה בלי הגזמה ההחלטה הכי חשובה ונכונה שלקחתי בחיי. ההורים שלי מאד דתיים. שני ההורים היו נגעלים מהומואים וממש לא ליברליים

⁷⁰ עי' לוי, שם עמודים

⁷¹ בתוך הבלוג של דוד ג' באתר כמוך: <https://www.kamoha.org.il/?p=26409>.

⁷² עוד על מצוקת ההסתרה ראו בהרחבה בפרק "האם לצאת מהארון?".

בנושא הזה בלשון המעטה... אני יכול להגיד שהנושא הזה ישב לי על הלב יום יום כמעט שעה שעה ולא אוכל לתאר כמה עזר לי שאני לא צריך להסתיר את זה מהאנשים שהכי קרובים אלי בעולם. לספר להורים או לאנשים הקרובים אליך לא אומר שהחלטת לחיות את החיים שלך עם גבר. זה רק אומר שיש משהו שמעיק עליך ובי"ה יש אנשים שאתה מספיק אוהב וסומך עליהם כדי שיעזרו לך להקל על זה... כמובן שגם להם היה קשה אבל בעיני זה כמו טיפול שורש שכואב בהתחלה אבל חייבים לעשות אותו.⁷³ אצל ההומוסקסואל המאמין – הצביעות והזיוף משחקים תפקיד לשני הצדדים. הן בהחצנת הטרנסקסואליות כשבפנים נמצא באמת גבר ההומוסקסואל, והן בהחצנת זהות דתית בזמן קיום אינטימיות עם גבר. תחושת הזיוף והשקר מצויה בשני הקטבים, כפי שמיטיב לבטא עמית: "אני משתדל להיות אדם אמיתי מאוד, ואופציה זו [של נזירות] מנתבת אותי לחיות חיי צביעות ושקר, חיים שבהם אאלץ לאכול את הלב, בכל רגע נתון, ובמיוחד ברגעים האינטימיים ביותר האמורים להיות הרגעים היותר רגשיים ונעלים, המשולבים בהתקרבות ובאיחוד הטומנים בחובם חוס ואהבה. כיצד אוכל להתחבר למישהו התחברות רגשית ועמוקה אם יודע אני שיש בו עברי משום מכשול, כי גורם הוא לי לחטוא בחטא מדאורייתא..."⁷⁴ נראה כי בחוויית ההומוסקסואל-המאמין, הזהות הדתית והנטייה המינית צהובות זו לזו ומייצרות מתח שלילי המחייב להצניע, להדחיק או להסתיר את אחת מהן ובכך להנכיח את חוויית הזיוף, הצביעות והשקר.⁷⁵

הכרה ותמיכה חברתית

הומוסקסואלים רבים חווים השפלות, עלבונות, ודחייה חברתית. מציאות זו קיימת לא רק בקרב הומוסקסואלים מוצהרים אלא גם כאלה שנמצאים עמוק בארון ומתכווצים בכל פעם ששומעים איזו השפלה, הקנטה או דיבור הומופובי שפוגע בהם רגשית.⁷⁶ הרצון בהכרה חברתית, ביחס מכיל ומכבד יעניק מזוור גם להומוסקסואלים-מאמינים שבחרו להתמודד עם נטייתם המינית ולא לממש אותה, בשל הורדת המעמסה והלחץ מפגיעה חברתית. התנהלות רגישה ומחבבת כלפי הומוסקסואלים מסייעת במישרין גם להומוסקסואלים בארון.⁷⁷ הטקסטים האישיים שמפרסמים הומוסקסואלים-מאמינים מעלים את המתח החברתי, את החשש מהתגובות של המשפחה הקרובה, של מעגל החברים והקהילה. כך שהצורך בהכרה החברתית, בנתינת מקום, בהכלה ובאמפתיה, הינן מהצרכים הקיומיים של ההומוסקסואל המאמין.

⁷³ מתוך דף הפייסבוק "וידויים של הקהילה המתמודדת" וידוי מספר 563.

⁷⁴ ע' לוי, שם.

⁷⁵ ראו ע' קורן, ארון בתוך ארון: סיפוריהם של הומוסקסואלים ולסביות דתיים תל אביב: ידיעות אחרונות, 2003.

⁷⁶ מ' חדד, ל' קוליק, הומופוביה מופנמת ותחושת לחץ בקרב משתתפים בקבוצות תמיכה להומוסקסואלים: חילונים מול חרדים, חברה ורווחה: רבעון לעבודה סוציאלית, 32 (2): 2010, עמ' 209-236.

⁷⁷ י' יוסף, התמודדות דתית ובריאות נפשית בקרב הומואים יהודים דתיים בישראל, (עבודת תיזה), תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב, בית הספר לעבודה סוציאלית, 2013.

האנונימיות שמאפשרת הרשת החברתית, מצליחה לייצר תמיכה רגשית ואמפתיה וירטואלית מבלי להיחשף. כך שגם הומוסקסואלים-מאמינים, שבחרו להישאר בארון ולהתמודד עם נטייתם זוכים לחיבוק מחזק ותומך: "אז העליתי וידוי, והסתכלתי בתגובות, והתגובות כל כך מדהימות! כל כך הרבה אהבה והערכה מאנשים שמנסים להבין את ההתמודדות, ומנסים לתמוך ולפרגן, ולא תמיד יש עצות פרקטיות אלא רק בהצלחה או לייק שמחממים את הלב ונותנים כח. תודה רבה, כל מילה טובה נותנת כח להמשיך להתמודד, ועוזרת להבין שיש אנשים מבחוץ שמעריכים ואוהבים אותך".⁷⁸

איזון נפשי

על נטיות אובדניות בקרב להט"בים נכתב לא מעט.⁷⁹ מדובר באחוז גבוה מאוד ביחס לאוכלוסייה ההטרוסקסואלית. במחקר שנעשה בישראל ב-2012, כחלק מהתכנית הלאומית למניעת אובדנות בקרב בני נוער, עולה כי 42% מהנוער הלהט"בי חשב לשים קץ לחייו, חלק ניכר מקבוצה זו אף עשה צעדים ממשיים למימוש הנטיות האובדניות.⁸⁰ בקריאה בטקסטים האישיים של הומוסקסואלים דתיים, עולה נושא האובדנות שוב ושוב. עד שכמעט ואין בלוג, המספר את השתלשלות חייו של ההומוסקסואל המאמין, שלא עולה בו הנושא האובדני.⁸¹ דוגמא מטלטלת אחת מני רבות ניתן לקרוא בקונטרס של עמית: "אט אט החל 'המסע אל האור' לגלות סימנים של גסיסה וחוסר אונים. המרץ דעך לו, והסוללות עלולות היו להיגמר בכל רגע, ואת מקומו של המרץ תפסו הדיכאונות הקשים, החרדות מהעתיד השחור והלא ברור, והעצבות העמוקה עד תהום...ביקשתי לשים קץ לכול, לומר יפה שלום ולעבור לעולם שכולו טוב, אף שטרם זכיתי לחגוג את יום הולדתי ה-20. רציתי פשוט לשכוח, לחדול. רציתי לחלום לנצח.. הרצון העז למות היה עז כל כך בקרבי עד שגמרתי אומר בלבי להתגייס ליחידה הקרבית ביותר – שם רב הסיכוי למות באמצע פעילות מבצעית. לפחות, כך סברתי לתומי, בהתגייסות זו ארוויח פעמיים: גם ארוויח את המוות שלו כה כמהתי, וגם ארוויח מיתה על קידוש ה'..."⁸²

אל מול הנטיות אובדניות, החרדות והמצוקה הרגשית עולה הצורך באיזון נפשי אצל הומוסקסואלים-מאמינים. הם משוועים לחיים שיש בהם בריאות נפשית, שלוה, שפיות ונורמאליות של חיים. ההתנגשות

⁷⁸ מתוך דף הפייסבוק "וידויים של הקהילה המתמודדת" וידוי מספר 565.

⁷⁹ ראו לדוגמא: M. King, J.Semlyen, S. S. Tai, H. Killapsy, D. Osborn D. Popelyuk, and I. Nazareth, *A Systematic review of mental disorder, suicide, and deliberate self harm in lesbian, gay and bisexual people*. BMC. Psychiatry 8:70, 2008.

⁸⁰ ח' בר יוסף, התנהגות אובדנית בקרב בני נוער להט"בי, ניתן לראות את ממצאי מחקרה במרשתת, בקישור: <http://www.path-to-life.org/wp-content/uploads/%D7%A1%D7%99%D7%9B%D7%95%D7%9D-%D7%A4%D7%99%D7%99%D7%9C%D7%95%D7%98.pdf>.

⁸¹ גם בחוויה האישית שלי כמחנך וכמי שליווה נערים הומוסקסואלים שהתחנכו בחמ"ד, הנושא האובדני עולה בכל סיפור אישי כזה שפגשתי. ראו גם את כתבתה של חן ארצי סרור, בעיתון ידיעות אחרונות בנושא, ניתן לקרוא בקישור: <https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5553244,00.html>.

⁸² ע' לוי, שם.

בין זהותם הדתית לנטייתם המינית מייצרת את הקונפליקט הפנימי העלול לפגוע בבריאותם הנפשית, אך מנגד העולם הדתי גם מעניק להם עוגן וחוסן כפי שאראה בפסקה הבאה.

יראת שמיים ויראת חטא

למרות הקונפליקט בין הזהות הדתית לנטייה המינית, הומוסקסואלים-מאמינים רבים לא מוכנים לוותר על אהבתם לאלוקים, על הרצון הכן לדבוק בדרכיו, ולשמור על ההלכה היהודית כמיטב יכולתם. הם מוצאים באלוקים ובחיי האמונה עוגן ומשענת בימי סגריר. כך שהחיים הדתיים מהווים גם מקור חוסן ומשאב רגשי ורוחני להתמודדות המורכבת שבחרו בה. יש טקסטים רבים של הומוסקסואלים-מאמינים שהם מעין תפילה לריבונו של עולם: "אלי רק תן לי לנצח / עשה אותי שמח / יגברו בי השמים / ורוח על פני המים / שיהיה קל, בלי הרבה עמל / אשירה לה' עלי גמל / ראה אותי / מחה דמעתי / כלה כל שאור מעיסתי / החזרת נשמותי / החיית אותי / הן לבטח, תרצה עבודתי".⁸³ טקסטים אחרים רואים בקונפליקט הקיומי הזה שליחות ואתגר: "אין לי טענות כלפי בורא העולם. אחת מהנחות היסוד שלי בחיים היא שהאדם הגיע לעולם כשליח. אין הוא יודע מהי השליחות שעליו לעשות, אך באמצעות התכונות והכישורים שהוא ניהן בהם עליו לפעול כמיטב יכולתו להשתמש בהם, ובאמצעותם קרוב לוודאי שהוא יעשה את שליחותו... כיוון שאין אנו יודעים מהי השליחות ומהו היעד להשגה, הרי שהחלטה ש"איוולד" הומו ולא סטרייט היא, ע"פ השקפת עולמי לפחות, החלטה אלוקית כחלק מהאמצעים להשגת השליחות."⁸⁴ אחרים מכירים ב"חטאים" שלהם אך בטוחים בסלחנות האלוקית כמו שכותב יואל (הומוסקסואל דתי הנשוי לאישה) בבלוג שלו: "אני יודע שאני חוטא, אינני מלאך. אך יניתנה תורה לבני אדם. הקב"ה סלחן, וביום הדין אוחז בפנקס ובו רשימות שלי: רשימת התחנתני כי 'בחור דתי צריך להתחנך', רשימת הכאב, האומללות, לילות ללא שינה, ההסתרה וההשתוקקות שאין לה קץ."⁸⁵

יש עוד מנעד רחב ועשיר בחוויות האמונה והקרבה לאלוקים, בקרב הומוסקסואלים מאמינים. קשת של תחושות ורגשות, עוצמות שונות של מחויבות דתית, הקפדה הלכתית ותפיסות תיאולוגיות שונות של המציאות המורכבת אליה נקלעו. אמנם המשותף לכל אלה הוא - כי הומוסקסואלים-מאמינים בוחרים לדבוק בא-ל, לשמר את יראת השמיים ויראת החטא עליהם התחנכו בבית, בישיבה או בקהילה הדתית אליה הם משתייכים. אלו צרכים קיומיים מבחינתם, שלא נופלים מן הצרכים הקיומיים האחרים. כך שמי שיבקש למחוק את הזהות הדתית של אלה, כדי "לפתור" את הקונפליקט, יחטא לאמת הקיומית של קבוצה.

.וז

⁸³ מתוך דף הפייסבוק של "וידויים של הקהילה המתמודדת" וידוי מספר 555.
⁸⁴ מתוך הבלוג של אלי באתר "כמוך": <https://www.kamoha.org.il/?p=21272>
⁸⁵ מתוך הבלוג של יואל באתר "כמוך": <https://www.kamoha.org.il/?p=20810>

דוגמא חיה להומוסקסואליות כממשות קבועה

לאור כל הנכתב לעיל, ניתן לומר כי כשהומוסקסואל-מאמין פונה לרב או למחנך (שהוא רואה בהם נציגי הא-ל ומוסרי דברו) ומשתף במצוקתו, מעבר לאמפתיה ולהקשבה (שגם זה דבר לא קטן ולא מובן מאליו), הוא מבקש סעד ופתרון לקונפליקט שנוצר בהתנגשות שבין ההלכה היהודית למציאות חייו, אשר באים לידי ביטוי בבקשות הקיומיות שכתבנו לעיל: **זוגיות ואהבה, ילדים ומשפחה, חיי אמת, מיניות, הכרה חברתית ואיזון נפשי** וכל זה **מבלי לחצות את גבולות ההלכה והחברה הדתית**. מתוך יראת שמיים ויראת חטא שהוא התחנך לאורך וחפץ לדבוק בהן. ההומוסקסואל המאמין מבקש מענה בתוך העולם הדתי, ועל כן הוא פונה לרבניו, כסמכות רוחנית, שעשויה למצוא מזור בתוך העולם ההלכתי, בלי נקיפות מצפון ובלי לחצות את הגדר.

הטקסט האישי של עמית, כמו גם הדוגמאות הרבות מטקסטים אישיים ואותנטיים של הומוסקסואלים-מאמינים - כל אלו הן דוגמאות חיות להרחבת גבולות ההומוסקסואליות, הרבה מעבר לצורך מיני רגעי. יש כאן עדות אותנטית, שובה לב, של הומוסקסואלים-מאמינים המבקשים לקיים את דבר הא-ל, ובכל זאת הם תופסים את המשיכה שלהם לגברים כממשות קבועה, שיש בה משיכה רומנטית, משיכה מינית ודומה כ"תכונה אישיותית, קונסיסטנטית ויציבה לאורך זמן" כהגדרתו של שבידל.⁸⁶ לא יצר, לא תאוה מינית לבדה, אלא תכונה אישיותית, קבועה ויציבה לאורך זמן.

ההדגמה האותנטית הזו, על גבי הסקירה המחקרית בנוגע להומוסקסואליות - היא נקודת מוצא חשובה להתבוננות, עיון וניתוח הכתיבה הרבנית העוסקת בהומוסקסואליות. בין הכשתה של ההומוסקסואליות כממשות קבועה לבין הכרה בה.

⁸⁶ שם, בפרק הקודם.

הומוסקסואליות ויהדות – מצב המחקר

בשנת 2014 פרסם עמית קמה סקירת ספרות תחת הכותרת "קווים לדמותו של המחקר הלהט"בי בישראל".⁸⁷ בסקירה מאגד קמה כ-400 מחקרים, מאמרים, ספרים, כתבי עת, עבודות תיזה ודיסרטציות, שנעשו בישראל או על ישראל, בעברית או בשפות זרות. קמה מציין כי משנת 1998 חל זינוק משמעותי במסת הכתיבה בתחום. רוב גדול של המחקרים עוסק בהומוסקסואלים והשאר בלסביות, טרסגינדרים וכתובה מועטה מאוד על ביסקסואלים. קמה ממפה את נושאי המחקר השונים והדיסציפלינות של הכותבים: 21% מהמחקרים מגיעים מתחום הפסיכולוגיה, 13% מתחום הסוציולוגיה, אחוז דומה מתחום המשפטים, 12% מתחום התקשורת, 9% מעבודה סוציאלית. אחר כך בהדרגה הולכת ופוחתת לפי הסדר הבא: חינוך, היסטוריה, בלשנות, פוליטיקה, צבא וגיאוגרפיה. הרחק בתחתית סולם המחקר הלהט"בי מופיעה דיסציפלינת היהדות. קמה המשיך לעדכן את סקירת הספרות שלו כך שמידי כמה חודשים עולה גרסה מעודכנת.⁸⁸ נכון לכתובת שורות אלה כבר קיימים במאגר כ-600 פריטים ביבליוגרפים של מחקר להט"בי בישראל. אמנם גם במאגר המעודכן קיימים פחות מ-30 מחקרים מדיסציפלינת היהדות או אפילו מהסוציולוגיה של החברה הדתית בישראל גם יחד.

מחקרים על הומוסקסואלים דתיים מהזווית הסוציולוגית

מחקרים מהדיסציפלינה הסוציולוגית ביקשו להתחקות אחר תופעת ההומוסקסואלים הדתיים. עירית קורן⁸⁹ הביאה את סיפוריהם של הומוסקסואלים דתיים ודרכם ניסתה להבין "כיצד מתמודדים עם הגילוי הזה מול עצמם, מול משפחתם ומול החברה, מדוע הם מתעקשים להישאר בתוך עולם דתי שמסרב להכיר בזהותם המינית ובזהותם בכלל: מה גורם להם להישאר בתוך הזהות הכפולה והסותרת הזו - המינית והדתית, ומה הן הדרכים שהמציאו לעצמם כדי להתמודד עם כפילות זהויות זו".⁹⁰ מחקר דומה ערכה רבקה קנריק⁹¹ בו עמדה על הקונפליקט הזהותי של הומוסקסואלים דתיים. זאב שביידל⁹² ואליקים נהוראי⁹³

⁸⁷ ע' קמה, 'קווים לדמותו של שדה-המחקר הלהט"בי בישראל' **סוציולוגיה ישראלית**, טו(2), 2014, עמ' 241-261. ⁸⁸ https://yedion.yvc.ac.il/yedion/fireflyweb.aspx?prgname=Show_Teacher_Card&arguments=-N818%2C-A%2C-N9010

⁸⁹ ע' קורן, **ארון בתוך ארון: סיפוריהם של הומוסקסואלים ולסביות דתיים** תל אביב: ידיעות אחרונות, 2003.

⁹⁰ מתוך גב הכריכה, שם.

⁹¹ ר' קנריק, **הומו דתי, זהות ומציאות חיים בישראל** (עבודת תיזה). ירושלים: האוניברסיטה העברית, 2011.

⁹² ז' שביידל, 'מתלבטים עם בחירה: דילמות ודרכי התמודדות של בני נוער הומוסקסואלים בציבור הציוני-דתי בישראל' **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 33, 2011, עמ' 123-136.

⁹³ נ' אלקים, **תהליכי עיצוב זהות בקרב בני נוער להט"בים דתיים ותפיסתם באשר למסגרות בלתי פורמליות היחודיות להם**, (עבודת תיזה), באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון, 2013.

עסקו בהבניית הזהות, הדילמות והקונפליקטים שיש לנוער להט"בי דתי. אייל זק⁹⁴ עסק בחוויית חייהם של גברים הומוסקסואלים דתיים הנשואים לאשה וניסה לעמוד על יציר הכלאיים הזה ועל אסטרטגיות ההתמודדות למי שבחר לחיות כך את חייו. רון נוילד⁹⁵ ביקש להתבונן במחקרו על הומוסקסואלים דתיים דרך המשקפיים של "תיאוריית הפרקטיקה" מהשדה הסוציולוגי. תיאוריה המוחלת במרחבים בהם יש פער בין ערכים מוצהרים למימושם, ובין דיבור למעשה. נוילד רואה את הפתרון למצוקת ההומוסקסואלים הדתיים בשינוי המרחב התרבותי-הלכתי.

Sibylle Lustenberger⁹⁶ עשתה את עבודת הדוקטורט שלה כאן, בארץ, היא התמקדה באתגרי ההורות של זוגות הומוסקסואליים דתיים. ביניהם ההתמודדות עם הסטטוס ההלכתי של הילד, טקסים יהודיים כברית מילה, פדיון הבן ועוד.

מחקרים על הומוסקסואליות אל מול הזהות הדתית מהזווית הפסיכולוגית

מהפרספקטיבה הפסיכולוגית נכתבו מחקרים שונים המבקשים לבחון את ההתמודדות הנפשית של הומוסקסואלים דתיים עם הקונפליקט הזהותי המובנה. יפעת יוסף⁹⁷ ערכה מחקר כמותני, ראשון מסוגו, הבוחן את בריאותם הנפשית של הומוסקסואלים דתיים ביחס למשתנים שונים, דוגמת קבלה והכלה משפחתית. עטרה זבולון⁹⁸ כתבה מפרספקטיבה פסיכולוגית-נפשית על דרכי ההתמודדות עם הקונפליקט הזהותי בקרב הומוסקסואלים דתיים. יואב בליי⁹⁹ הציע מנגנון של א-אינטגרציה (היכולת הנפשית לחיות סתירה ערכית גם מבלי לחתור להרמוניה בין הערכים הסותרים) כהתמודדות עם הקונפליקט בין דת להומוסקסואליות.

⁹⁴ א' זק, **בין היצר ליוצר: נרטיבים של הומואים דתיים** תל אביב: רסלינג, 2019; הנ"ל, **אשמה והשלמה בחוויית חייהם של גברים הומוסקסואלים, דתיים, הנשואים לאישה** עבודה לשם קבלת תואר דוקטור, חיפה: אוניברסיטת חיפה; א' זק, וע' בן ארי, 'בין אשמה להשלמה בחוויית חייהם של הומואים דתיים הנשואים לאישה' **חברה ורווחה**, ל"ח(2), 2018, עמ' 341-368.

⁹⁵ ר' נוילד, **הלכה ומעשה: הומואים דתיים בישראל בראי תיאוריית הפרקטיקה**. (עבודת תיזה), תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, 2004.

S. Lustenberger, *Between Civil and Religious Law: The Formation of Same-Sex Parenthood in Israel*. ⁹⁶ *Ethnologie française*, 167,(3),2014, pp 447-458.

⁹⁷ י' יוסף, **התמודדות דתית ובריאות נפשית בקרב הומואים יהודים דתיים בישראל**. (עבודת תיזה), תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב, 2013.

⁹⁸ ע' זבולון, **זהות דתית וזהות מינית הומוסקסואלית: הקונפליקט הזהותי, הבריאות הנפשית ודרכי ההתמודדות**. (עבודת תיזה) חיפה: אוניברסיטת חיפה, 2015.

⁹⁹ י' בליי, **א-אינטגרציה כמנגנון התמודדות בקונפליקט בין דת ובין הומוסקסואליות**, (עבודת תיזה) תל אביב: אוניברסיטת תל-אביב, 2008.

בדבר היווצרותה של ההומוסקסואליות ומקומה של הפסיכולוגיה בכינון נטייה הומוסקסואלית כתב זאב שביידל.¹⁰⁰ מעבר לרקע המחקרי מתמודד שביידל גם עם אתגר "התקינות הפוליטית" ביחס לנושא הנפיץ. כיוון שהכותב הוא הומוסקסואל דתי – קשה להתעלם מההתכתבות הסמויה והגלויה שלו, במאמרו, עם העולם הרבני.

בתוך דיסציפלינת הפסיכולוגיה אכניס גם שלושה מחקרים חשובים אודות טיפולי המרה (רה-אוריינטציה מינית) נכון לכתיבת שורות אלה מדובר במחקרים המשמעותיים היחידים בישראל שנכתבו בנושא עד כה. חגי מלר¹⁰¹ סקר גישות מדעיות שונות אודות היווצרותה של ההומוסקסואליות, אפשרות השינוי, המתודות הטיפוליות השונות לרה-אוריינטציה מינית, הנזקים האפשריים וההצלחות המדווחות. ליבת המחקר הינה ראיונות איכותניים עם "מטפלי המרה", ניתוח הגישות הטיפוליות וכדומה. מרבית המטפלים במחקרו דיווחו על הצלחה לא מבוטלת (מבלי להיכנס לשאלה מהי בכלל "הצלחה" ומה חושבים על כך מטפלים המסרבים להציע טיפולים מעין אלה) ועל "אפס נזקים". בימים אלה, ובכדי להשלים את התמונה, עורך מלר את עבודת הדוקטורט שלו על מטפלי המרה, כדי לבחון האם דיווחי המטפלים תואמים את המציאות בשטח, והאם ישנה התמדה ב"שינוי" לאורך זמן. ליאור בין¹⁰² כמו מלר, הגיע מהמחלקה לפסיכולוגיה וגם הוא כתב את עבודת התיזה שלו על טיפולי המרה. בין הראה קשר בין תפיסת עולם שמרנית או דתית לבין הנכונות של מטפלים לערוך טיפולי המרה, ולהאמין כי השינוי אכן אפשרי. הרוב הגדול של המרואיינים שלו הם אמנם מטפלים חילונים, אך בין מראה במחקרו - כי אלה שתפסו כי יש מקום לטיפול שינוי והמרה (מסוימים) - הם בעלי תפיסות שמרניות בנושאי מיניות בכלל, לעומת מטפלים בעלי תפיסות ליבראליות (בנוגע לנושאים מיניים) – אלה, הליבראליים, סרבו להיענות לפניית מטופלים אשר ביקשו לסייע להם לשנות את נטייתם המינית. תחת הכותרת "אם זה לא שבור – אל תתקן את זה" כתבו, נטע פטריק ויגאל אברהמי,¹⁰³ על טיפולי המרה מהזווית המשפטית. הם סקרו חקיקה בנושא בכמה מדינות בעולם כהכנה לחקיקה בישראל. דוגמת: חקיקה המבקשת לאסור טיפולי המרה לקטינים.

¹⁰⁰ ז' שביידל, 'המחקר והפסיכותראפיה בתחום של ההומוסקסואליות: בין פטיש הדעות הקדומות לסדן של התקינות הפוליטית' **נפש**, 21-22, 2005, עמ' 75-83; ז' שביידל, 'למה אני הוא אני? הזהות ההומוסבית - ביולוגיה, פסיכולוגיה, פוליטיקה' **מעגלי נפש: רבעון לפסיכולוגיה, לטיפול, לטיפוח רגשי ולחינוך יצירתי** 2, 2010, עמ' 64-91.

¹⁰¹ ח' מלר, **טיפולים פסיכולוגיים לשינוי אוריינטציה מינית**. (עבודת תיזה), ירושלים: האוניברסיטה העברית, 2012.

¹⁰² ל' בין, **טיפול המרה וטיפול העצמה בהומוסקסואלים - הקשר בין ערכיהם המיניים של מטפלים לבין תגובתם לפונים המבקשים טיפולי המרה**, (עבודת תיזה), ירושלים: האוניברסיטה העברית, 2012.

¹⁰³ נ' פטריק, וי אברהמי, (2016). "אם זה לא שבור, אל תתקן את זה": טיפולי המרה – ניתוח מהזווית המשפטית; אצל ע' מורגנשטרן, י' לושינסקי וא' הראל (עורכים), **זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט, נטייה מינית וזהות מגדרית** צפרירים: נבו, 2016, עמ' 679-726.

חשוב לציין כי המאמר הראשון שפיקפק בטיפולי ההמרה המבוצעים בישראל נכתב כבר ב-2003 על ידי זאב שביידל¹⁰⁴ (אז בשם מעוברת: "זאב דרור") שביידל כתב על הארגון הדתי-אורתודוקסי "עצת נפש" שבמרכז עיסוקו טיפולי שינוי והמרה, הוא הניח כבר אז סימני שאלה רבים על הכיוון, המגמה והמוטיבציה של הארגון ועל המחירים שעלולים לשלם הפונים אל "עצת נפש".

טוביה פרי,¹⁰⁵ פסיכולוג בעצמו וחבר סגל המחלקה לפסיכולוגיה באוניברסיטת בר אילן, וכמי שעבר בעצמו שינוי גישה ביחס לאפקטיביות של טיפולי המרה (ממחשבה ראשונית ששינוי אוריינטציה מינית אפשרי להבנה כי הומוסקסואליים מוחלטים לא יכולים להשתנות¹⁰⁶), כתב על תהליכי שינוי בקהילה הדתית מנקודת מבט של מטפל דתי.

מחקרים על ההסטוריה היהודית של ההומוסקסואליות ("משכב זכר")

דניאל בויארין¹⁰⁷ סקר את התייחסות העולם היהודי ל"משכב זכר" - מהמקרא, דרך חז"ל ומקורות מאוחרים יותר ועד למאה ה-20 וקבע כי התרבות היהודית (עד המאה ה-20) כלל לא הכירה בהומוסקסואליות כטיפולוגיה של בני אדם, לא כזהות מינית ובטח לא כזהות מגדרית. מסקנה זו מקובלת גם על מיכאל סטלו¹⁰⁸ שהשווה בין היחס החז"לי והרבני להומוסקסואליות ("משכב זכר") לבין תפיסות פילוסופיות מקבילות ביוון העתיקה ואצל הרומאים.

ירון בן נאה¹⁰⁹ עסק באופן רחב בהיסטוריה של "משכב זכר" בקהילות היהודיות באימפריה העותמאנית והראה בכמה ממחקריו כי היה מדובר באיסור נורמטיבי ולא כזה המוגדר כסטייה מחוץ לגדרי הטבע. מנגד, למרות ההכלה המסוימת ש"זכו" לה החוטאים במשכב שזכר – ועל אף הביטויים ההומוארוטיים שחשף בן

¹⁰⁴ ז' דרור, 'עוצו עצה: על ארגון 'עצת נפש' לתמיכה בהומואים דתיים, מיסודו של הרב שלמה אבינר' דעות: בטאון "נאמני תורה ועבודה", 17, 2003, עמ' 12-18.

¹⁰⁵ ט' פרי, 'דת ומציאות: תהליכי שינוי בקהילה הדתית מנקודת מבט של מטפל דתי' אצל ע' בן-ארי וי' לביא (עורכים), **בדרך לא סלולה: היבטים משפטיים, קהילתיים והוריים של משפחות חד-מיניות** חיפה: המרכז לחקר ולימוד המשפחה, 2007, עמ' 57-69.

¹⁰⁶ האזינו לפאנל המוקלט בו מספר טוביה פרי על התהליך שעבר: https://www.youtube.com/watch?v=1L_3Eyo5JII

¹⁰⁷ ד' בויארין, 'רבנים וחברים: האם יש יהודים ב"תולדות המיניות"? אצל א' גרוס, ע' זיו ור' יוסף (עורכים), **סקס אחר: מבחר מאמרים בלימודים להט"ביים וקוויריים ישראליים**, תל אביב: רסלינג, 2016, עמ' 249-279.

¹⁰⁸ M. L. Satlow, "They Abused Him like a Woman": Homoeroticism, Gender Blurring, and the Rabbis in Late Antiquity." *Journal of the History of Sexuality* 5.1, 1994, pp 1-25

¹⁰⁹ י' בן נאה, 'יהדות ויהודים על להט"ב ומול: יחסן של ההלכה והקהילות היהודיות להומוסקסואליות, לסביות וטרנס – סקירה היסטורית' אצל ע' מורגנשטרן, י' לושינסקי וא' הראל (עורכים), **זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט, נטייה מינית וזהות מגדרית** צפריים: נבו, 2016, עמ' 117-158; הנ"ל, (תשס"ח). 'שערויית ניאוף באיסטנבול: ספרות השו"ת כמקור לחיי יהודים בעיר העות'מאנית' **ממזרח וממערב**, ח, 2008, עמ' 37-55; הנ"ל, "יקטון בשנים וגדול בפשעים": סיפורו של נער ליווי יהודי מבגדאד בראשית המאה הכ" **עתמול**, כח, 1(165), תשס"ג, עמ' 25-27; הנ"ל, 'משכב זכר בחברה היהודית באימפריה העות'מאנית' **ציון**, 66 (2), תשס"א, 171-200.

נאה בכתביהם של פייטנים ומשוררי התקופה - אין כל איזכור לזהות הומוסקסואליות מובחנת. גם יצחק הרשקוביץ¹¹⁰ נגע בסוגיא מהזווית ההיסטוריוסופית – מרחבת וניתח תשובה של הרב יוסף חיים מבגדד (הבן-איש-חי), דרכה ניסה לשקף את המציאות בקהילה היהודית בבגדד ביחס ל"משכב זכר" כאיסור נורמטיבי, קיים ומוכל.

מהזווית ההיסטורית-קבלית נכתבו גם כן כמה מאמרים דוגמת מאמרו של שאול מגיד¹¹¹ המנתח את יחס המורכב של מקובלי צפת למשכב זכר באמצעות התיאורטיזציה של ג'ודית בטלר אודות המגדר, חידושו העיקרי של מגיד בתחום הוא קריאת הטקסטים הקבליים בקונטקסט ההיסטורי של היחס למשיכה הומו-אירוטית בתרבות העותמאנית-אסלאמית של המאה ה-16, שבתוכה פעלו המקובלים. מגיד טוען שפרקטיקות הומוסקסואליות היו נפוצות בחברה שבה פעלו המקובלים, גם אם הוטל עליהן איסור. הוא מסיק שלפי קבלת האר"י, משכב זכר הוא אמנם אסור, אבל התשוקה אל הגבר אינה בלתי טבעית, כיוון שהיא למעשה תשוקה לאשה החבויה בגבר (לקוח ממושגים מטא-פיזיים, קוסמיים וקבליים דוגמת היחס בין "אמא", כמושג קבלי, ליסוד "זעיר אנפין") דוגמא נוספת היא מחקרו של דניאל יונס¹¹² העוסק בתיאולוגיה הומואירוטית אצל שבתאי צבי ותפיסתו הקבלית.

הומוסקסואליות ביהדות הרפורמית והקונסרבטיבית

מתוך מחקרים אודות ההומוסקסואליות ביהדות הרפורמית והקונסרבטיבית שנעשו על ידי חוקרים ישראלים אפשר למצוא את מחקרו של יקיר אנגלנדר¹¹³ על תפיסת המיניות ההומוסקסואלית בקרב איגוד הרבנים הרפורמים בארצות הברית במאה העשרים והשפעתה על פסיקתו. אפשר למצוא את מחקרה של תמר רוס¹¹⁴ שהשוותה בין ההתרחשות והתנועה בפסיקה הרפורמית והקונסרבטיבית לבין (כמעט)-קיפאון בפסיקה האורתודוקסית (ארחיב על כך בפסקה הבאה). כמו רוס גם רונית עיר-שי¹¹⁵ עסקה בשאלת

I. Hershkowitz, "Rabbi Yosef Hayyim's Halakhically and Kabbalistically Based Approaches to Homosexuality: A Spatial-Traditional Study." *Jewish Studies Quarterly* 20.3, 2013, pp 257-271
S. Magid, "Constructing Women from Men: The Metaphysics of Male Homosexuality Among Lurianic Kabbalists in Sixteenth-Century Safed." *Jewish Studies Quarterly* 17.1, 2010, pp 4-28.

¹¹² ד' יונס, **תיאולוגיה ופרקטיקה הומואירוטיות וראשית השבתאות**, (עבודת תיזה), ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים, 2013.

¹¹³ י' אנגלנדר, 'תפיסת המיניות החד-מינית בקרב איגוד הרבנים הרפורמים בארצות הברית במאה העשרים והשפעתה על פסיקתו: ביקורת קווירית' אצל א. רוזנק (עורך), **היהדות הרפורמית: הגות, תרבות וחברה** ירושלים: מכון ון ליר, והקיבוץ המאוחד, 2014, עמ' 228-260.

¹¹⁴ ת' רוס, (2016). 'הלכה כהתרחשות: מעמדם ההלכתי של ההומוסקסואלים בימינו כמקרה מבחן' אצל א' רוזנק (עורך), **הלכה כהתרחשות** ירושלים: מכון ון-ליר ומאגנס, 2016, עמ' 375-430.

¹¹⁵ R. Irshai, *Homosexuality and the "Aqedah Theology": A Comparison of Modern Orthodoxy and the Conservative Movement*, *Journal of Jewish Ethics*, Vol. 4, No. 1, 2018, pp. 19-46.

ההתפתחויות ההלכתיות ביחס להומוסקסואליות באורתודוקסיה המודרנית ובתנועה הקונסרבטיבית (ארחיב על כך בפסקה הבאה).

מזווית אחרת לגמרי, שעיקרה אתנוגרפי, חקר אלעזר בן לולו¹¹⁶ טקסים יהודיים בקהילה הרפורמית בישראל שיש בהם ביטוי ורגישות להומוסקסואלים ולחוויות ההדרה והדיכוי שהם חווים.

מחקרים על הומוסקסואליות ביהדות האורתודוקסית בישראל

אחד מחלוצי הכתיבה אודות יחס היהדות להומוסקסואליות הוא הרב רונן לוביץ.¹¹⁷ במאמר שפרסם כבר ב-1996 הוא כתב על "עמדת היהדות בשאלת היחסים בין בני מין אחד, וקווים מנחים ליישומה בחינוך". הוא דן ביסודות ההלכתיים, בטעמי איסור משכב זכר, במקורות האגדתיים וכן הוא שירטט קווי התייחסות חינוכית לנושא. מדובר בכתיבה שעל הגבול הדק שבין כתיבה רבנית (השואלת מה נכון ומה ראוי וכיצד להתנהל הלכה למעשה) לכתיבה מחקרית (הסוקרת ומתבוננת מן החוץ על התופעה) ונראה שיש בה מזה ומזה.

עשר שנים אחרי פרסומו של הרב לוביץ כתב זאב שביידל¹¹⁸ מאמר מקיף על מקומם של דתיים הומוסביים בחברה הדתית, במאמרו הוא מייצר קשת של עמדות רבניות. מעמדות מכחישות הומוסקסואליות, כרב משה פיינשטיין והרב שלמה אבינר, דרך הרב יובל שרלו והרב חיים רפפורט,¹¹⁹ המכירים בהומוסקסואליות כממשות קבועה (גם אם אוסרים באופן מעשי כל פרקטיקה מינית הומוסקסואלית), ועד לרב סטיבן גרינברג¹²⁰ (רב אורתודוקסי אך בעל עמדה שרחוקה מלהיות מקובלת גם על הזרמים המתונים באורתודוקסיה¹²¹) הקורא לאפשר זוגיות הומוסקסואלית ומצמצם את איסור "משכב זכר" רק למקום בו האקט המיני ההומוסקסואלי מבטא יחסי כח, שליטה וניצול. מאמרו של שביידל הוא מבין המאמרים הראשונים שנכתבו בישראל המציג מנעד (גם אם רזה) בתוך העמדות הרבניות בנושא זה.

E. Ben-Lulu, "Let Us Bless the Twilight": Intersectionality of Traditional Jewish Ritual and Queer Pride in a Reform Congregation in Israel." *Journal of homosexuality*, 2019, pp 1-24.
¹¹⁷ ר' לוביץ, "עמדת היהדות בשאלת היחסים בין בני מין אחד, וקווים מנחים ליישומה בחינוך" **מים מדליו שנתון המכללה הדתית למורים על שם ליפשיץ**, 1996, עמ' 233-251; פיתוח מאוחר יותר של גישתו של הרב לוביץ ראו: הנ"ל, "סלידה סובלנות או מתירנות: יחס היהדות להומוסקסואליות" **דעות**, 11, 2001, 9-15.
¹¹⁸ ז' שביידל, "אח(ר)ים בקרבנו: על מקומם של דתיים הומוסביים בחברה הדתית" **אקדמות**, י"ז, 2006, עמ' 81-110.

C. Rapoport, *Judaism and Homosexuality: an Authentic Orthodox View*,¹¹⁹ London 2004.

¹²⁰ ס' גרינברג, **עם אלוהים ועם אנשים: הומוסקסואליות במסורת היהודית** (תרגום: ז. מילמן). תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2013. בספרו "עם אלוהים ועם אנשים" סוקר גרינברג את היחס של העולם היהודי להומוסקסואליות מפסוקי המקרא עבור דרך חז"ל ועד לפסיקות הלכתיות בנות זמננו. כהומוסקסואל אורתודוקס מבקש גרינברג למצוא את הגשר בין שני הכתובים הסותרים ומציע פרשנות מקורית לאיסור המקראי. ספרו מציע קריאה מחדשת לאיסור משכב זכר תוך שמירה על שפת המחויבות האורתודוקסית לתורה ומצוות.

¹²¹ י' שרלו, 'הקהילה ואנשים בעלי נטייה חד-מינית' **ובית הלל אומרים** (קובץ בעריכת הרב עמית קולא), 2018, עמ' 101-118.

במאמר "מעמדם ההלכתי של ההומוסקסואלים בימינו" סוקרת תמר רוס¹²² את סוגי ההתמודדות השונים עם הסוגייה ההומוסקסואלית, ביהדות האורתודוקסית וביהדות הקונסרבטיבית. בזרם האורתודוקסי מעלה רוס תמורות קלות ביחס הרבני לסוגיא ההומוסקסואלית – החל מהפרדה בין הנטייה המינית למעשה בפועל, קרי לחטא משכב זכר, דרך פתרונות מעשיים כנישואים בין הומו לסבית ועד סוגיות בהכלת ההומוסקסואל-המאמין בתוך הקהילה הדתית. עיקר המאמר דן במחלוקות בתוך הזרם הקונסרבטיבי ביחס לנושא ההומוסקסואלי. רוס כותבת על פסיקות קונסרבטיביות המצמצמות את האיסור ליחסי מין אנאליים בלבד, על פרשנות מחודשת לפסוקי המקרא והבנתם כאיסור רק על יחסי כח בין גברים – קרי יחסי חודר-נחדר, ולא על יחסים הדדיים ומוסקמים, או פרשנות אחרת המחילה את האיסור המקראי רק על הטרוסקסואלים או ביסקסואלים ולא על מי שאין לו בחירה חופשית בעניין. רוס גם סוקרת התייחסות רבנית קונסרבטיבית המעלה שיקולים מטא-הלכתיים כדי לאפשר זוגיות ומיניות הומוסקסואלית דוגמת "פיקוח נפש", "שעת דחק", "כבוד הבריות", "חלל עליו שבת אחת בשביל שישמור שבתו הרבה", "אנוס" ועוד. רוס כותבת על הפולמוס הפנים-קונסרבטיבי בעניין, וקובעת כי הזרם השמרני ביהדות הקונסרבטיבית בארצות הברית לא רחוק מהזרם האורתודוקסי בארץ ביחס למעמד ההלכתי של הומוסקסואלים. מתוך כך מבקרת רוס את השמרנות היתירה ביחס לאיסור המקראי. כך בעוד שמצוות מקראיות רבות עברו תמורה וריכוך כאשר עלה צורך גדול (כגון ריבית, שמיטת כספים, עין תחת עין וכדומה) דווקא איסור משכב זכר נשאר בתוקפו למרות המצוקה הרבה שמציפים הומוסקסואלים מאמינים.

במאמרה "הומוסקסואליות ותיאולוגיית העקידה"¹²³ בוחנת רונית עיר-שי את עמדות ההלכה כלפי הומוסקסואליות בזרם הקונסרבטיבי ובזרם האורתודוקסי (הציוני-דתי), דרך הפריזמה של "תיאולוגיית העקידה" (הקרבת דחפיו, מאווייו, תשוקותיו ואף תפיסותיו המוסריות של האדם אל מול צו האלוהי). עיר-שי מזהה כי על אף הקרבה ההלכתית בין "הקונסרבטיביים השמרנים" לבין "האורתודוקסים הליבראליים" הם חלוקים עמוקות בתיאולוגיית העקידה. אצל הקונסרבטיבים אין שימוש בתיאולוגיית העקידה, בעוד שאצל רבנים אורתודוקסים תיאולוגיית העקידה היא אבן יסוד להכלת הקונפליקט בין הומוסקסואליות ויהדות. למרות שלא הייתה זו מטרתו המרכזית של המאמר – נראה כי תיאולוגיית העקידה המשתקפת במאמרה של עיר-שי ביחס להומוסקסואליות, מהווה אסטרטגיה חשובה ומרכזית בהתמודדות הרבנית עם הקונפליקט שבין הומוסקסואליות ויהדות.

¹²² ת' רוס, (2016). 'הלכה כהתרחשות: מעמדם ההלכתי של ההומוסקסואלים בימינו כמקרה מבחן' אצל א' רוזנק (עורך), **הלכה כהתרחשות** ירושלים: מכון ון-ליר ומאגנס, 2016, עמ' 375-430.

¹²³ R. Irshai, *Homosexuality and the "Aqedah Theology": A Comparison of Modern Orthodoxy and the Conservative Movement*, Journal of Jewish Ethics, Vol. 4, No. 1, 2018, pp. 19-46.

במאמר "בין ניתוח פמיניסטי לניתוח מגדרי בחקר חז"ל ובהלכה המודרנית: הומוסקסואליות והבניית הגבריות כמקרה מבחן"¹²⁴ מבקשת עיר-שי להתבונן על גישות רבניות שונות ביחס להומוסקסואליות במשקפיים מגדריים. היא רואה ביחס הרבני להומוסקסואליות מקרה מבחן להבניית הגבריות. דרך ניתוח פסקי רבנים עונה עיר-שי על השאלה האם, בעיני הרבנים, משיכה מינית של גבר לגברים אחרים יכולה להיות חלק מ"טבע גברי" (כפי שהראתה עיר-שי בפסיקתו של הרב יובל שרלו) או שמא מדובר בעניין שאין לו היתכנות בטבע (דרך ניתוח תשובת הרב פיינשטיין) או למצער מדובר בסטייה ופתולוגיה (דרך ניתוח תשובת הרב שלמה אבינר).

בפרק "היחס להומוסקסואלים וללסביות בשיח הציוני דתי" טוענים שגיא ואנגלנדר¹²⁵ כי קיימת איזו החמרה דווקא בשיח הציוני דתי אל מול הגישה החרדית המקבילה. ישנו מעבר משפה הלכתית קרה ונורמטיבית לשיח של הדרכה (בלשונם "פאסטורי") המציב רף גבוה של קיום דתי. העניין ההומוסקסואלי הוזכר אמנם בספרם באופן רזה ומצומצם ביחס לנושאים האחרים המופיעים בו. ובכל זאת שגיא ואנגלנדר כרכו בספרם "גוף ומיניות בשיח הציוני החדש" גם את העניין ההומוסקסואלי. הם ערכו השוואה ביקורתית בין שני מסמכי עקרונות של רבנים אורתודוקסים בישראל ובארצות הברית ביחסם ההלכתי להומוסקסואליים. שגיא ואנגלנדר מצאו כי על אף השפה המכילה של שני מסמכים אלה, יש בהם הדרה סמויה כלפי הומוסקסואלים דתיים. שגיא ואנגלנדר משווים את השיח הרבני-הציוני-דתי המחמיר אל מול "משיב חרדי" (רב חרדי אנונימי שתשובתו פורסמה במרשתת) שהולך כברת דרך ארוכה ומתיר לפונה אליו לחיות עם גבר ואף לקיים מגע מיני כל עוד אין בו יחסי מין אנאליים האסורים מדאורייתא.

אחרי רצף של מאמרים על ההיסטוריה של ההומוסקסואליות (יותר נכון "משכב זכר") בקהילות יהודיות באימפריה העות'מאנית כתב ירון בן נאה מאמר המבקש לתת סקירה רחבה של השתלשלות היחס המקראי, החז"לי והרבני להומוסקסואליות, עד ימינו אנו. במובנים רבים זהו מאמר ראשון שמניח על במת המחקר טקסטים רבניים מגוונים מהעשור האחרון ביחס להומוסקסואליות. שמות רבנים מרכזיים, הכותבים רבות בנושא, וטרם הוזכרו במאמרים אחרים, מופיעים לראשונה במאמרו של בן נאה. אמנם כפי שכתב בן נאה בעצמו זהו מאמר ראשוני מאוד, הנותן קריאת כיוון אך לא צולל לעומקה של הכתיבה הרבנית "איני מתיימר להציג בפרק זה את כל המקורות ההלכתיים המדברים על הנושא... מטרתו של הפרק היא לשקף מגמות וסוגיות מרכזיות העולות לאורך השנים על שולחן ההלכה היהודית...לאפשר את הרחבת העיון

¹²⁴ ר' עיר-שי, 'בין ניתוח פמיניסטי לניתוח מגדרי בחקר חז"ל ובהלכה המודרנית: הומוסקסואליות והבניית הגבריות כמקרה מבחן' **דיני ישראל**, לב, 2018, 249-284.

¹²⁵ י' אנגלנדר, וא' שגיא, (2013). 'הקול האחר: היחס להומוסקסואליות וללסביות בשיח הציוני דתי' אצל מ' אידל, א' שגיא ור' ינון (עורכים), **גוף ומיניות בשיח הציוני דתי החדש**, ירושלים: מכון שלום הרטמן, כתר, 2013, עמ' 184-189.

ולשמש נקודת מוצא מקיפה וטובה למי שרוצה להתעמק בנושא¹²⁶ ובהמשך כתב "שאלות ותשובות אלה הן רק טעימה קלה מהעושר הקיים ברחבי הרשת".¹²⁷

חידושו של מחקר זה

ב"עושר" הזה, שכותב עליו בן נאה, אני מבקש לגעת. שכן בשני העשורים האחרונים הצטבר יבול ספרותי רב, עשיר ומגוון. הכתיבה הרבנית, ביחס להומוסקסואליות, התרחבה פלאים בתקופה זו, ובעיקר בעשור האחרון. כתיבה רבנית כזו מופיעה בז'אנרים שונים - כתיבה מועטת יחסית ניתן למצוא במאמרים סדורים או בספרים תורניים, אמנם המסה הגדולה קיימת במדיה הווירטואלית, בעיקר בשו"ת המקוון בו מתייחסים רבנים באופן בלתי אמצעי לשאלות אנונימיות של הומוסקסואלים מאמינים.¹²⁸ טקסטים נוספים ניתן למצוא בטורי דעה קצרים בעיתונות המגזרית,¹²⁹ בכתיבה ערה ברשתות החברתיות,¹³⁰ ובשיעורים מוקלטים שעולים למרשתת. יש באמתחתי גם התכתבויות אישיות עם רבנים בנושא, שאת חלקם, התירו לי הכותבים, לפרסם ולחשוף.

סוגיות הלכתיות רבות צפות ועולות. הן מקבלות התייחסות רבנית מקיפה ומגוונת, אך כל אלה טרם עלו על במת המחקר. אניח כאן כמה דוגמאות בולטות (אך לא ממצות) לכתיבה רבנית ערה בתחום, שלא ראתה אור בפרסומים אקדמיים: האם מותר/אסור/ חייב/ צריך "לצאת מהארון"? האם לספר לבת הזוג על הנטייה המינית ההומוסקסואלית? האם הומוסקסואל חייב במצוות פרו ורבו? האם הוא חייב בדיני ייחוד עם גבר? עם אשה? האם מותר לו לגעת באשה? מה העמדות הרבניות ביחס לטיפול המרה? האם מותר לנער לגנוב כסף מהוריו כדי לעבור טיפול מבלי לחשוף את הסוד (דוגמה מיני רבות לשאלות אתיות-הלכתיות סביב טיפולי המרה)? האם מותר להיות במגע עם נשים כחלק מהליך טיפולי? מה חושבים רבנים על שידוכים בין הומוסקסואלים ללסביות? האם נכון/מותר/אסור להשתמש בכדורים ממעטי חשק מיני כדי להקל על ההתמודדות? כיצד מסבירים רבנים את המבוכה התיאולוגית? האם מותר לצרף הומוסקסואל למניין? האם מותר להשתתף בחתונה הומוסקסואלית? מה המעמד ההלכתי של ילד הנולד לזוג הומוסקסואלי? האם

¹²⁶ בן נאה (2016) שם, עמוד 119.

¹²⁷ שם, עמוד 151.

¹²⁸ צ' הרשקוביץ, 'מורא רבך כמורא שמים? עיון הלכתי במעמד הרב בעידן של מדיה מתקדמת' **תקשורת ויהדות: אסופת מאמרים** (עורכים: מוטי זפט, צוריאל ראשי), פתח תקוה, 2010, עמ' 209-224; ע' וינשטיין 'מרא דאתרא דעות' 16, 2013, עמ' 8-12; מ' ליכטינשטיין וא' בזק, 'רב שיח: תפקיד הרב בעידן הגוגל' **עלון שבות**, כד, 2011, עמ' 115-126; ב, נכשטרן בעז, 'יהדות 2.0: השפעת האינטרנט על החברה הדתית בפתח המאה ה-21' **תקשורת ויהדות: אסופת מאמרים** (עורכים: מוטי זפט, צוריאל ראשי), פתח תקוה, 2010, עמ' 195-208.

¹²⁹ י' שורק, 'הרבה מן האור' **אקדמות** 9, 2000, עמ' 223-233.

¹³⁰ א' הכהן, 'אתרא קדישא': פסיקת הלכה ורבנות וירטואלית; מקורות, מגמות, תהליכים והשפעות' **רבנות: האתגר**, 2011, עמ' 220-260; ח' רוזנברג, 'אינטראקציה בין תלמידים ומורים בפייסבוק – עמדות, שימושים ודילמות' בתוך: ב' שורץ, ח' רוזנברג, ק' אסטרון, (עורכים), "חומות החינוך נפלו ברשת": מורים, תלמידים ורשתות חברתיות, תל אביב: מכון מופת, 2017, עמ' 25-52.

מותר להומוסקסואל ללמד תורה? האם הוא יכול להיות עד בחופה? ועוד ועוד. שאלות אלו מקבלות מענה רבני, רחב ומגוון, החושף מגמות שונות, לעתים סותרות, בתוך השיח הרבני-הציוני-דתי. אל אלה יש להוסיף את מערך ההסברה הרבני אל מול תנועות להט"ביות בישראל. תנועות נגד לתנועה הלהט"בית קמו על ידי רבנים והן מייצרות טקסטים רבים שעניינם הסברה. יש גם תנועת רבניות מכילות ופרו-להט"ביות והטקסטים שהן מייצרות ראויים גם כן לחשיפה, לעיון ולמחקר. מאמרים תורניים וטורי דעה, מסות ודרשות, כתיבה הגותית, חסידיית וקבלית – כל אלה מבקשים להסביר את התופעה המתרחבת, מנסים לענות מדוע זה התפרץ דווקא בדור הזה? וכדו'. גם את החומר הזה אבקש להביא לבמת המחקר. מדובר במאות רבות של טקסטים, עשירים, מגוונים, מחדשים ואף מפתיעים.

יתירה מזו המחקרים המועטים שנכתבו על הומוסקסואליות ויהדות כמעט ולא הציגו רבנים מרכזיים מאוד בכתיבה על הומוסקסואליות בעשור האחרון. דוגמת: הרב ארלה הראל, הרב ברוך אפרתי, הרב שמואל אליהו, הרב חיים נבון, הרבנים אברהם ודוד סתיו, הרב יוני רוזנצווייג ועוד, כמו גם הוגים אורתודוקסים שהרבו לכתוב בנושא, דוגמת: ניר מנוסי ויואב שורק, אך העולם האקדמי טרם הנכיח את הגותם והשקפתם בנוגע להומוסקסואליות.

מחקר זה יבקש להתחיל לגעת בכל החומר החשוב הזה, לסדר, למיין, לבקר ולייצר המשגות חדשות ותיאורטיזציה מתבקשת. החידוש של המחקר הזה יהיה כבר בחשיפת הכתיבה הרבנית הרבה, בסידור, בקיטלוג ובהנגשת הטקסטים הרבניים. אך לא אסתפק בזה - דרך העיון בספרות הרבנית העשירה בתחום אבקש לחלץ את אסטרטגיות ההתמודדות השונות של רבנים ציונים-דתיים ביחס לקונפליקט שבין הומוסקסואליות ויהדות. החיבור שלפניכם ייגע בחמש סוגיות הלכתיות ויחלץ אסטרטגית התמודדות אחת והיא "הכחשה" (ארחיב על כך בהמשך) אך כבר בחתימת חיבור זה אשרטט את האסטרטגיות הנוספות הניבטות מכתבי הרבנים – עליהן ארחיב, בעזרת החונן לאדם דעת, בעבודת הדוקטורט.

חידושו של מחקר זה יהיה בהתבוננות על הסוגיא הומוסקסואלית הרחבה דרך הכתיבה הרבנית-הציונית-דתית בשני העשורים האחרונים. וכן בחילוץ אסטרטגיות ההתמודדות השונות עם הקונפליקט שבין הומוסקסואליות ויהדות.

איך רבנים קוראים לזה?

רגע לפני שנצלול לשיח הרבני, אני מבקש לערוך היכרות קצרה עם השפה הרבנית בתחום. לפעמים די בבחירת השם כדי לעמוד על תפיסת העולם העומדת מאחוריה, על הגישה הרעיונית ועל ההדרכות הבאות בעקבותיה. שמות רבים ל"הומוסקסואליות" (והנה גם מחקר זה נדחק להכריע בין הכינויים השונים, בחרתי לנקוט בשם הרווח – "הומוסקסואל" שכן הוא נגיש ומוכר לציבורים רחבים ובפרט למקובל והמצוי בעולם המחקר).

אנסה לפרוס את הכינויים השונים שרבנים משתמשים בהם ולחלץ את העמדה העומדת מאחוריהם. כמוכן חשוב לציין כי מתוך קריאה של מאות רבות של תשובות, מאמרים והדרכות רבניות בתחום, ניתן למצוא גם שימוש בעירבובי בין הכינויים השונים אף אצל אותו רב, כך שהדבר לא בהכרח מעיד על כוונות ואידיאולוגיות אלא פעמים "אורחא דארעא הוא" – שימוש בלשון המקובלת או אפילו בלשונו של השואל "באשר הוא שם". ובכל זאת פריסת הכינויים השונים מלמדת משהו על תפיסת ההומוסקסואליות בקרב רבנים.

אתחיל בכינויים שלא תמצאו כלל בכתבים רבניים :

גיי, עליז, גאה, מתרומם, פייגלה, קוויר, ועוד ורסיות שונות המקובלות בתוך הקהילה הלהט"בית דוגמת כינוי להומו מבוגר- "ויאז'ה", להומו נשי - "אוחץ", כינויים הקשורים במראה ההומו כמו "קוקיצה" "בייר" ועוד.¹³¹

חוסר השימוש של רבנים בכינויים אלה מלמד על התבוננות ממרחק על התופעה, משמירת דיסטנס מהקהילה הלהט"בית, המייצרת לעצמה שפה פנימית, שהעולם הרבני בוחר לא להכיר אותה, ובוודאי לא להשתמש בה. המשותף למרבית הכינויים הללו הוא שיש בהם מן הסלנג, משהו בהם לא רשמי ולא "מעונב", לא אקדמי ולא מדעי. בחלקם יש אף מימד של זלזול והשפלה. כמו בסוגיות אחרות שהצניעות יפה להם, יבחרו רבנים להשתמש בכינויים מדויקים המתארים פעולה או הגדרה רזה, ולא בדימויים, רמזים או הומור פנימי, שיש בהם סוג של "ניבול פה" וחריגה משפה צנועה המקובלת בעולם הרבני.

אז איך בכל זאת קוראים לזה? אניח כאן את הכינויים המקובלים בעולם הרבני להומוסקסואליות:

¹³¹ ראו יולדוס רוזנצווייג רועי "מעליז עד גיי : איזה הומו אתה?" בקישור : <https://www.mako.co.il/pride-sex-and-love/identity-roy-youldous-rosenzweig/Article-a254baedd2a6b31006.htm>

משכב זכר – פעמים שיופיע גם "משכב זכור" או "הבא על הזכר" וכדומה - אלו כינויים שמקורם בתורה ובחז"ל. כמובן שבספרות הרבנית עד המאה ה-20 ובעיקר בספרות השו"ת זה המונח היחיד והבלעדי המצוי בכתבים אלה.¹³² רבנים בני המאה ה-20 וה-21 המשתמשים בכינוי זה (דוגמת הרב משה פיינשטיין שאדון בכתבתו בפרק הבא וכן רבנים חרדים מרבים להשתמש במינוחים אלה בלבד¹³³) הם בעיקר אלה שלא מזכירים כל כינוי אחר, הם נצמדים בעצם לאיסור המקראי המתמקד באיסור קשר מיני בין שני גברים. כשהרב מכנה את ההומוסקסואל "אדם שחטא במשכב זכר" ותו לא הוא בעצם מכחיש את הנטייה ואת הצורך הרחב שיש להומוסקסואל מעבר לצורך שלו במיניות עם גבר. מי שעוסק רק בחטא "משכב זכר" לא מביא בחשבון נטייה קבועה (מולדת או נרכשת), לא תשוקה לקשר ואהבה עם בני אותו המין ובוודאי לא זהות מינית או מגדרית. השימוש בכינוי הזה שייך לרבנים הפועלים באסטרטגיית ההכחשה (כפי שנרחיב בהמשך) כדי לפתור את הקונפליקט שבין הומוסקסואליות להלכה היהודית. מאידך שימוש במינוח זה יכול דווקא להיות הפתח לצמצום האיסור להתנהגות המינית בלבד. קרי: איסור האקט המיני בלבד ולא מעבר לזה¹³⁴ – אמנם בפועל רבני תקופתנו המשתמשים במינוח זה לא עושים זאת מטעמים ליבראליים המבקשים להקל או לצמצם את האיסור.

נטיות הפוכות – זה הביטוי הרווח ביותר בקרב רבנים – במרבית התשובות שנכתבו על ידי רבנים בשו"ת הוירטואלי כמו במאמרים תורניים, טורי דעה וכדומה יופיע הכינוי "נטיות הפוכות" - מקור הכינוי הוא אמנם בשנים המאוחרות של המאה ה-19 בארצות הברית תחת השם באנגלית: Sexual inversion אך הוא אומץ על ידי רבנים באופן משמעותי בשני העשורים האחרונים. בכינוי הזה יש משהו שיפוטי ואולי אף פוגעני, עצם השימוש במילה **הפוך** מלמד כי בעל הנטייה **ההפוכה** הוא השונה, האחר, מי שצועד **הפוך** מכולם לעומת ה"סטרייט" ההולך בדרך הישר, בדרך המלך. במינוח הזה מונחת כבר התשתית לתפיסת ההומוסקסואליות כפתולוגיה וסטייה. כאמור בשני העשורים האחרונים ואף למעלה מזה זהו הכינוי הרווח ביותר והמצוי ביותר בקרב רבנים. כנראה משני טעמים מרכזיים – האחד: בשל העובדה כי המילה "סקס" רבות בקישור:

¹³² י' בן-נאה, 'יהדות ויהודים על להט"ב ומולם: יחסן של ההלכה והקהילות היהודיות להומוסקסואליות, לסביות וטרנס - סקירה היסטורית' **זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט, נטייה מינית וזהות מגדרית** (קובץ בעריכת עינב מורנגסטון, יניב לוינסקי ואלון הראל) 2016 עמ' 117-155.

¹³³ ראו לדוגמה שו"ת מוהרא"ש – חסידות ברסלב המשתמש אך ורק בכינויים אלה, ניתן למצוא דוגמא אחת מיני רבות בקישור: https://breslevcity.co.il/%d7%a9%d7%95%d7%aa_%d7%91%d7%a8%d7%a1%d7%9c%d7%91_0869/ דוגמאות לרוב בשימוש בכינוי משכב זכר/זכור ניתן למצוא באתר החרדי "הידברות" ראו בקישור: https://www.hidabroot.org/search?q=%D7%9E%D7%A9%D7%9B%D7%91+%D7%96%D7%9B%D7%95%D7%A8&search_type=

¹³⁴ על ההבחנה בין הומוסקסואליות ל"משכב זכר" ראו בהרחבה בפרק המבוא "בין משכב זכר להומוסקסואליות – סקירה מחקרית" בעיקר בוויארין, שם; סטלו, שם; וכן בפרק "הומוסקסואליות ויהדות – מצב המחקר". בעיקר: עיר שי, שם.

המצויה בכינוי הומוסקסואל היא זרה ולא צנועה לשפה הרבנית¹³⁵ ויותר מכך הכינוי "נטייה הפוכה" מתאר, כאמור, את הפתולוגיה ואת ההחרגה, את הקביעה הערכית, ואת המיקום החברתי של ההומוסקסואל. מי הנורמאלי, המיוחל, המצופה ומי נדרש ליישור ורפואה או לכל הפחות זקוק לחמלה והכלה.

כינוי כזה, אפילו בתת מודע, מקל על הרב המשיב, שכן הוא לא מנרמל את התופעה שהוא כה חרד ממנה. הוא ממקם אותה כאירוע חריג, אולי אף פתולוגי הזקוק לריפוי. אולי דווקא בשל כך הוא יכול לגשת ולעסוק בנושא הזה מבלי להרגיש מאוים. ניתן להשתמש בכינוי "נטיות הפוכות" מתוך אסטרטגיית ההכחשה, אך יש לא מעט רבנים שמכירים עמוקות את צרכיו ומאוייו הרחבים של ההומוסקסואל ובכל זאת ישתמשו בכינוי "נטיות הפוכות" בשל העובדות שצינו ואולי אף סתם כך כיוון שהכינוי חדר עמוק והוטמע בשיח הרבני.

משיכה לגברים – זהו כינוי רזה ופחות פופולארי אך ניתן למצוא אותו פה ושם בשימוש על ידי רבנים - "אדם הנמשך לגברים" זהו תיאור עובדתי נטול שיפוטיות, ללא שימוש בשפה זרה או לא צנועה. אך משום מה פחות מקובל.

בעלי נטייה חד מינית – רבני בית הלל בחרו להשתמש במינוח זה בפרסום עמדתם ביחס להומוסקסואלים,¹³⁶ המוטיבציה ברורה – אין כאן שימוש שיפוטי כמו "נטיות הפוכות", אין כאן גם שימוש במילה המרתיעה המכילה את המילה "סקס". אמנם תחבירית נראה שזה מינוח לא מוצלח – שכן אם הומוסקסואל הוא חד-מיני אזי ההטרוסקסואל, ההפוך ממנו, הוא בעל נטייה דו מינית – וזו הגדרה לא מדויקת. הכוונה רצויה אך הביצוע אינו מתיישב לשונית. אפשר היה להשתמש במינוח "נטייה מינית לבני/לبنות אותו המין" – אך זה כבר מתחיל להיות ארוך ומסורבל מדי.

הומוסקסואליות – מקור המילה הוא הלחם של שתי מילים בשתי שפות שונות: "הומוס"; מיוונית: "זהה" ו "סקס"; מלטינית: מין; כלומר "מין זהה" – הכינוי נולד במחצית השנייה של המאה ה-19 ועדיין הוא

¹³⁵ ראו לדוגמה תשובתו של הרב ברוך אפרתי, באתר "כיפה", לשואל שהשתמש בשאלתו במילה "הומוסקסואל": "ככלל, שפה אינה רק טרמינולוגיה אלא גם תרבות. לפיכך לא נכון להשתמש במילים שכתבת בכותרת, השייכות לתרבות שאינה באורה של תורה, אלא לבחור במילים עבריות- נטיה הפוכה, או במילות התורה- יצר למשכב זכר". ניתן לקרוא בקישור: <https://www.kipa.co.il/%D7%A9%D7%90%D7%9C-%D7%90%D7%AA-%D7%94%D7%A8%D7%91/%D7%99%D7%99%D7%97%D7%95%D7%93-%D7%A9%D7%9C-%D7%94%D7%95%D7%9E%D7%95%D7%A1%D7%A7%D7%A1%D7%95%D7%90%D7%9C-%D7%91%D7%90%D7%A8%D7%95%D7%9F-%D7%A2%D7%9D-%D7%94%D7%98%D7%A8%D7%95%D7%A1%D7%A7%D7%A1%D7%95%D7%90%D7%9C>,¹³⁶ יי שרלו, 'הקהילה ואנשים בעלי נטייה חד-מינית' ובית הלל אומרים (קובץ בעריכת הרב עמית קולא), 2018, עמ' 101-118.

המינוח הרווח והמקובל בעולם מבין שלל הכינויים.¹³⁷ זו אולי הסיבה שרבנים לא מעטים לא בוחלים בכינוי הזה. אמנם יש שימוש מופחת באופן ניכר ביחס לכינוי "נטיות הפוכות" אך רבנים לא מעטים "קוראים לילד בשמו" ולא חוששים מלהשתמש במינוח הרווח בעולם. אי אפשר ללמוד מכך על ליבראליות יתירה של הרבנים המשתמשים בכינוי זה, שכן יש רבנים שמרניים שבכל זאת לא נרתעים מלהשתמש במילה "הומוסקסואל" – אמנם מעט מאוד רבנים ישתמשו במילה המקוצרת "הומו", אולי בשל העובדה כי הכינוי המקוצר נתפס כקללה, או כסלנג ביחס למילה האחות "הומוסקסואל" שנתפסת אקדמית יותר, נקייה ועניינית.

Same sex attraction – שימוש מקובל על רבנים אורתודוקסים בארצות הברית אך בזו הלשון לא מצאתי בקרב רבני ישראל.

משיכה תוך מגדרית (מת"מ) – זהו בעצם התרגום העברי ל same sex attraction – מי שמנסה להנחיל את הכינוי הזה בישראל הוא הרב ארלה הראל. באחד מהכנסים שהשתתף בהם הוא ניסה להסביר מדוע הוא מעדיף ומבכר כינוי זה: "הומוסקסואליות – קשה לנו עם ביטוי שיש בו המילה סקסואליות, נטייה הפוכה – ביטוי שיפוטי וגם לא נעים, SSA - same sex attraction - זה ביטוי שלא התקבל בארץ, אולי בגלל הקונוטציה שלא נעימה של האותיות SS התרגום של זה הוא מת"מ (משיכה תוך מגדרית)".¹³⁸

¹³⁷ עמית קמה וגיא שילה פרסמו מנשר תחת הכותרת " הפחתת הטיה בכתיבה אקדמית/מדעית הקשורה לנטייה מינית ולזהות מגדר" בו הם מבקשים להילחם בשימוש הרווח במילה "הומוסקסואל" ובמקומו להשתמש במינוח "הומו" וזאת משלושה טעמים שונים: "ראשית, בשל ההיסטוריה של השימוש במילים אלו כמחלה או כהתנהגות סוטה או פושעת, השימוש במונחים אלו מהדהד בתוכו התייחסות שלילית. שנית, המונח עמום כיוון שלרוב מניחים שהוא מתייחס לגברים בלבד, ולכן הוא מדיר נשים. שלישית, לרוב השימוש במונח אינו ברור דיו. המונחים "לסביות", "הומואים", "ביסקסואלים" מתייחסים בראש ובראשונה לזהויות אישיות ולתרבות המודרנית והקהילתית שהתפתחה בקרב אנשים החולקים זהויות אלו. יש להפריד בין מונחים אלו, המציינים זהות, לבין התנהגות מינית (שלא תמיד מעידה על זהות אישית). יש אנשים המקיימים יחסי מין עם בני מינם, אולם אינם מחשיבים עצמם כהומואים, כלסביות או כביסקסואלים." ניתן לקרוא בקישור:

https://yedion.yvc.ac.il/yedion/fireflyweb.aspx?prgname=Show_Teacher_Card&arguments=-N818,-A,-N9010

¹³⁸ <https://www.kamoha.org.il/?p=445875>; ניר מנוסי מבקר את הצעתו של הרב ארלה הראל ומציע מינוח משלו: הביטוי שהרב ארלה מנסה להנחילו הוא ביטוי שהוא המצא: "משיכה תוך-מגדרית" או בקיצור מת"מ, כאשר את בעל הנטייה הוא מכנה "מת"מניק". הביטוי הוא תרגום לא-מדויק של same sex attraction, משיכה לבני אותו מין, שיש המקצרים אותו) SSA בניגוד ל opposite sex attraction או (OSA הביטוי הזה אינו מוצלח בעיני. מעבר לכך שהוא מוזר ולא מוכר, וחבל לדעתי לנסות לייצר שפה חדשה שישתמשו רק במעגל מצומצם, הוא שוגה בכך שמשתמש במלה "מגדר" כנרדפת ל"מין". למה זה בעייתי? כי זה מתעלם מהעובדה שבאקדמיה, בחוגים הלהט"בים, ויותר ויותר בשיח הכללי, שתי המלים זה מכבר הובחנו: המלה "מין" מתייחסת למציאות האובייקטיבית והפשטה של היות זכר או נקבה מבחינה ביולוגית, בעוד "מגדר" הינו מושג סובייקטיבי ויחסי המתייחס לאחד משני דברים: תפיסת הגבריות והנשיות בחברה, מה נתפס כיגברי" או "נשי" או מה ייעודי גברים ונשים; וחוויות ה"זהות המגדרית", המגדר שהאדם חווה את עצמו בפנים. גם אם ברוב ההקשרים ההבחנה הזו אינה משמעותית וניתן להמשיך להשתמש במלים כנרדפות, כאן עסקינן בהקשר הלהט"בי, שההבחנה הזו מרכזית אצלו, וכן קריטית להבנת נושא הטראנסג'נדר, מי שחוויותו המגדרית שונה מגופו (נושא שהולך ותופס תאוצה כנושא שיש להתייחס אליו, והריני להתנבא בזאת שעוד כמה שנים גם על זה יהיה כנס רבנים...). בהקשר זה שגוי להשתמש בביטוי המתעלם בעליל מעולם המשגים של אלו החיים אותו, שהרי לרבים מהם משיכתם אינה "תוך-מגדרית" כלל: הם נמשכים לבן מינם, כאשר הם בהחלט עשויים להרגיש שמגדרו הפוך משלהם.

כמו "משיכה לגברים" גם כינוי זה איננו שיפוטי, מעליב או לא צנוע, הוא גם נותן מענה ללסביות ומלבד שהוא מסורבל וארוך יש בו כדי להעניק את הפנייה המכבדת והנקייה אל ההומוסקסואל. נכון לכתובת שורות אלה מעטים הם המשתמשים בפועל בהצעה זו.

אם רוצים לעשות תרגום קצר ל same sex attraction-צריך לדעתי לומר "משיכה חד מינית" ולדבר על "בעלי משיכה חד-מינית", כפי שעשיתי לעיל. ביטוי זה גם מתקשר עם הביטויים "חד-מיניים", "זוגיות חד-מינית" וכו', שנעשו שגורים.
בתוך : <https://www.kamoha.org.il/?p=445599>

תאוה ככל התאוות – שלושה סוגי הכחשה

”נגד עצם התאוה”

באחת ההתייחסויות הראשונות להומוסקסואליות בספרות השו"ת המודרנית, משיב הרב משה פיינשטיין, מגדולי רבני ארצות הברית של המאה ה-20, לשואל המבקש לשוב בתשובה מחטא משכב זכר. מעבר לשורה האחרונה, בה מציע הרב פיינשטיין להרבות בתלמוד תורה, כדי להסיח דעתו מהבלי העולם ולהינצל מהחטא, הוא פורס את תפיסתו בדבר טיבו של חטא זה. הוא אפילו לא מזכיר את המילה ”הומוסקסואל” אלא מסתפק בלשון המקרא ”משכב זכר”¹³⁹:

אבל למשכב זכר ליכא [אין] שום תאוה מצד הבריאה וכל התאוה לזה הוא רק תועה מהטבע לדרך אחר אשר גם רשעים בעלי תאוה שלא נמנעין מצד חטא ועון אין הולכין לשם שיצר הרע זה אינו אלא מחמת שהוא דבר אסור שהוא כמו להכעיס ח"ו... על כל פנים תאוה למשכב זכר הוא נגד עצם התאוה וגם רשעים אין להם תאוה לזה בעצם אלא שכל התאוה הוא רק מחמת שהוא דבר אסור והיצה"ר [והיצר הרע] מסיתו להמרות נגד רצון הקב"ה... הגנאי אף לבני אדם שכל העולם אף הרשעים מבזין לבעלי עבירה דמשכב זכר ואף בעיני הרשע השני שעושה עמו העבירה הוא מזולזל ובזוי שזהו חזוק גדול נגד היצה"ר [היצר הרע]. (אגרות משה, חלק ד, קט"ו)

האסטרטגיה בה משתמש הרב משה פיינשטיין כדי ליישב את הקונפליקט שבין הומוסקסואליות להלכה היהודית היא פשוט להכחיש את ההומוסקסואליות. על פי הרב פיינשטיין¹⁴⁰ הומוסקסואליות היא בגדר תאוה יתירה, מוגזמת, אפילו ”נגד עצם התאוה”, כיוון שהיא לא מצויה בדרך הטבע - אין היא אלא להכעיס ולהמרות את רצון ה'. אליבא דרב פיינשטיין הומוסקסואליות איננה רק חטא מן התורה, אלא גם מן הטבע ומן האנושות ולכן ההסבר היחיד שיכול להניח את הדעת הוא שמעשה כזה נעשה רק כדי למרוד באלוקים באופן מתריס ודווקאי.

אם אשתמש בהגדרות להומוסקסואליות שהבאתי בפרק ”בין משכב זכר להומוסקסואליות” הרי שעל פי הרב פיינשטיין אין כאן לא משיכה מינית, לא משיכה רומנטית, ובודאי לא זהות מינית או מגדרית. אפילו

¹³⁹ כפי שהראיתי בפרק ”איך רבנים קוראים לזה?”

¹⁴⁰ דיון אודות הסתירות לכאורה בין תשובותיו של הרב פיינשטיין ראו הרב עזריאל זילבר :

<https://www.kamoha.org.il/?p=30662>

אין כאן יצר רגעי למשכב זכר ('הומוסקסואליות מצבית'). אלא מי שעובר על משכב זכר עושה זאת אך ורק כפעולה שכלית, מודעת ורצונית כדי להתריס כנגד הא-ל. תשובה זו נכתבה בשנת 1976 בארצות הברית והיא עדיין משמשת מגדלור, השראה ומקור איתן לביסוס הלכתי לרבנים רבים בני הציונות הדתית עד היום. ראו לדוגמא תשובה של הרב שמואל אליהו לשואל בשו"ת הוירטואלי באתר "כיפה":

כיון שהזכרת את אותו צדיק [הרב משה פיינשטיין] אעתיק את תשובתו לתועלת המעיינים. ואסכם בקצרה ועיקר דבריו הם שתאוה זו של ה"הומו" אינה סוג מיוחד של אנשים שנבראו עם נטיות כאלו אלא סוג מסוים של קילקול שצריך תיקון. לפעמים הקלקול הזה נובע מסקרנות בלבד. לפעמים הרצון להיות מיוחד גורם את התאוה המשונה הזו. לפעמים מדובר בתאוה של "יצר הרע" גמור בחינת של "להכעיס", ולפעמים זה קילקול שאחרים גורמים לו. בכל מקרה – אפשר לתקן אותו וצריך לתקן אותו וזה ביכולתו של כל אדם שנפגע מזה.¹⁴¹

תשובתו של הרב שמואל אליהו פורסמה בשנת 2002, 25 שנים אחר תשובת הרב פיינשטיין, בשלב בו המודעות לנושא ההומוסקסואלי קיימת ומוכרת לרבנים. ואף על פי כן הרב אליהו מניח את הסברו של הרב פיינשטיין להומוסקסואליות, כחלק ממכלול הסברים אפשריים: "לפעמים מדובר בתאוה של יצר הרע גמור בבחינת להכעיס".

תשובה נוספת, לדוגמא, מתוך שו"ת sms של הרב שלמה אבינר, המרבה לצטט ולהסתמך על פסיקתו של הרב פיינשטיין:

לאדם יש בחירה חופשית. ואם ד' ציוה סימן שזה אפשרי. בדומה לזה אמר הפילוסוף קנט: אתה חייב, סימן שאתה יכול. רוב המקיימים חיים של נטיות הפוכות, אינם מנסים להתגבר, אלא מטיפים אידיאולוגית לחופש בתחום זה. במשאל בין אנשים כאלה, אם הם מוכנים להפוך את נטייתם לרגילה בעזרת תרופה פשוטה ובלי מאמץ, הסכימו לכך רק 5% מהנשים ו-14% מהגברים (אנציקלופדיה הלכתית רפואית לרב אברהם פרופ' שטיינברג ד 702-718. להלן: אנצ'). **וכבר כתב הגר"מ פיינשטיין באריכות שחטא זה הוא יצרי ורצוני**¹⁴² (שו"ת אגר"מ ח"ד סי' קטו).¹⁴³

¹⁴¹ <https://www.kipa.co.il/%D7%A9%D7%90%D7%9C-%D7%90%D7%AA-%D7%94%D7%A8%D7%91/%D7%9E%D7%A9%D7%9B%D7%91-%D7%96%D7%9B%D7%95%D7%A8-2/>

¹⁴² ההדגשה שלי.
¹⁴³ [https://www.srugim.co.il/88810-%D7%94%D7%A8%D7%91-%D7%A9%D7%9C%D7%9E%D7%94-%D7%90%D7%91%D7%99%D7%A0%D7%A8-%D7%A0%D7%98%D7%99%D7%94-](https://www.srugim.co.il/88810-%D7%94%D7%A8%D7%91-%D7%A9%D7%9C%D7%9E%D7%94-%D7%90%D7%91%D7%99%D7%A0%D7%A8-%D7%A0%D7%98%D7%99%D7%94-%)

כמו הרב אליהו גם הרב אבינר נסמך על הרב פיינשטיין כדי להסביר הומוסקסואליות כ"חטא יצרי ורצוני". "רצוני" משמעו שזהו חטא "אידיאולוגי", לא תאוה, לא יצר, בוודאי לא נטייה מולדת – אלא מתוך רצון מודע ושכלי לקדם אידיאולוגיה של חטא ו"חופש בתחום הזה".

"מחוסר שובע מיני"

גישה דומה ניתן לראות בניסוח אחר, אך קרוב, אצל הרב מרדכי אלון (מי שלימים נאשם בקיום מגע הומוסקסואלי אסור עם תלמידו) בראיון שנתן לעיתון ירושלים בשנת 2001:

ממה לדעתך נובעת הומוסקסואליות? נשאל הרב אלון על ידי המראיין והשיב:

"מחוסר שובע מיני, ככל שהאגואיזם יותר חזק אני פחות שבע ממה שיש לי"¹⁴⁵

הרב אלון בשונה מקודמיו, לא כתב כי מקורה של ההומוסקסואליות הוא באידיאולוגיה מתריסה. הרב אלון משייך הומוסקסואליות ליצריות. אמנם אין מדובר ביצר רגיל כמו בתאוה לנשים, אלא בחיפוש אחר ריגוש יתר, ב"חוסר שובע מיני", תאוה מוגזמת שמקורה ב"אגואיזם חזק" – לא אהבה, לא רצון לקשר, לא בקשת מיניות "נורמאלית", פשוט גירוי יתר של היצריות הטבעית והנורמטיבית, בתוך עולם מתירני.

כיוון דומה המחזק גישה זו, נכתב על ידי הרב ברוך אפרתי, בתגובה לדברי הרב שלמה ריסקין¹⁴⁶ (שטען כי הומוסקסואלים מוגדרים כ"אנוסים" שלא בחרו בכך, ולכן לא נכון לתבוע מהם לגבור על יצרם):

יש להדגיש שאצל חלק הנטייה אינה מולדת אלא נרכשת בשל לחץ חברתי של התרבות החילונית.¹⁴⁷ אצל חלקם אכן היא מולדת, ואם הם מתגברים הם קדושים. אך חלקם בוחרים בעצם הנטייה, ויש להילחם במגמה מתועבת זו (כלשון התורה הקדושה) של יצירת ציבור שבוחר לחטוא.¹⁴⁸

<https://www.kamoha.org.il/?p=30740>¹⁴⁴

¹⁴⁴ ההדגשה שלי.

¹⁴⁵ קטעים מצולמים מתוך הראיון בעיתון ירושלים בתוך:

<https://tomerpersico.com/tag/%D7%94%D7%95%D7%9E%D7%A1%D7%A7%D7%A1%D7%95%D7%90%D7%9C%D7%99%D7%95%D7%AA/page/3/>

<https://www.kamoha.org.il/?p=30740>¹⁴⁶

¹⁴⁷ ההדגשות בכל הקטע המצוטט הן שלי.

<https://www.kamoha.org.il/?p=30758>¹⁴⁸

הרב ברוך אפרתי אמנם מכיר בכך שאצל חלק מההומוסקסואלים מדובר בנטייה מולדת (ועליהם להתגבר על יצרם). אמנם הוא רואה בחלק אחר מתוך קבוצת ההומוסקסואלים, ככאלה שבחרו מדעת ומרצון גמור בהתנהגות מינית הומוסקסואלית. **בחלק הזה** דומה הרב אפרתי לרב אלון – הומוסקסואליות, לדידם, היא יצריות עודפת, מוגזמת ובעיקר בחירות. לתפיסתם, ישנה קבוצה של הומוסקסואלים אשר במהותם נמשכים לנשים אך "בוחרים בעצם הנטייה".

במובנים מסוימים תפיסה כזו עשויה להתכתב עם מושג ה"נזילות המינית" כפי שהרחבנו בפרק "בין משכב זכר להומוסקסואליות". מבלי משים גישת ה"נזילות המינית" מחזקת את הגישה הרבנית, הטוענת כי הומוסקסואליות היא בחירה מודעת ורצונית, המושפעת ממתירנות וחופש מיני וזהותי.

תאוה ככל התאוות

גם רבנים שלא רואים בהומוסקסואליות תאוה שהיא "נגד עצם התאוה" כדברי הרב פיינשטיין, עדיין רואים בהומוסקסואליות, לכל הפחות, תאוה שוות ערך לתאוות אחרות. לא אהבה, לא צמא לקשר, בטח לא זהות מינית או מגדרית אלא תאוה בלבד שיש להתגבר עליה.

דוגמאות לכך יש לרוב, רבנים לא מעטים כותבים על הומוסקסואליות מהפוזיציה הזו, הם תופסים הומוסקסואליות כחשק מיני הנובע מסקרנות, מאווירת מתירנות, או לכל הפחות עוד תאוה שניתן לכבוש אותה ולגבור עליה, ככל תאוה אחרת. כדברי רב היישוב אלון מורה וראש הישיבה המקומית - הרב אליקים לבנון, בתשובה שפורסמה בעלון "קוממיות", תחת הכותרת "איזהו גיבור הכובש את יצרו": "כשם שאנו מטפלים בתאוות אחרות כן יש גם להתייחס לתאוה זו".¹⁴⁹ בתשובה זו משווה הרב לבנון בין תאוה למזון לא כשר או תאוות מיניות אחרות לתאוה למשכב זכר, כשם שיש לכל אדם את הכלים לגבור על תאוות אחרות כך יש להפעילן גם כלפי תאוה זו.

מעניין לראות שגם מקרים משפטיים המתגלגלים לפתחם של בתי הדין הרבניים נשענים הדיינים על הבנה זו של הומוסקסואליות. בבקשת גירושין שהוגשה לבית הדין הרבני בתל אביב, על ידי אשה שבעלה נתפס כמה וכמה פעמים מקיים יחסים הומוסקסואליים עם גברים בעודו נשוי, פסק בית הדין לטובת האשה. אמנם כדי להצדיק תיאולוגית שלא מדובר במציאות שהגבר ההומוסקסואל אנוס בדבר, ואין זה מטבע נפשו ואישיותו, נימק בית הדין כך:

¹⁴⁹ <https://www.kamoha.org.il/?p=263>

תחילה אציין כי לדעתי אין לסווג את מעשיו של הבעל ל"מחלה" אלא ליצר ותאוה ככל התאוות האחרות אדם שהוא חולה ומסכן התורה תחייב אותו סקילה? מכאן ברור שאין

זה מחלה אלא רק יצר שתקף את העושה כן ואת היצר אפשר לכבוש.¹⁵⁰

תפיסת היצריות הרזה, הרואה הומוסקסואליות כ"תאוה ככל התאוות" – הולכת צעד קדימה, היא לא משיתה על כתפיו של ההומוסקסואל חטאים "להכעיס" או להתריס, היא גם לא מאשימה אותו בחיפוש עיקש אחר ריגושי יתר ותאוות מוגזמות, אמנם מאידך היא לא רואה בהומוסקסואליות ממשות קבועה, תכונה אישיותית יציבה וקונסיסטנטית לאורך זמן. גישה זו עולה בקנה אחד עם התפיסות שראו במשכב זכר איסור על "נהגים מיניים" בלבד כפי שכתב בווארין¹⁵² לעיל.

לכאורה גישה רבנית כזו יכולה גם להתפרש כקולא ואף להוריד מן המטען השלילי הנלווה לתיאור התופעה כ"תועבה", שכן זו עוד אחת מתוך תאוות רבות והיא לא שונה מהן, אך בפועל זו גישה שלא קשובה לצרכיו הרחבים של ההומוסקסואל המאמין כפי שהראיתי בפרק "מה מבקש ההומוסקסואל המאמין". כשתופסים הומוסקסואליות כ"תאוה ככל התאוות" לא לוקחים בחשבון את הצמא לקשר, לאהבה ולזוגיות עם גבר. יתירה מזו, תאוה אחרת כמו תאוות משגל עם אישה או תאוות אכילה – הן תאוות ברות מימוש באופן כשר וראוי. ואילו להומוסקסואל אין כל יכולת כשרה ומותרת לפורקן מיני. מה שמסתתר מאחורי התפיסה שמדובר ב"תאוה ככל התאוות" היא הכחשת ההומוסקסואליות המוחלטת (6-5 בסולם קינסי) והמחשבה (השגויה לטעמי) שאם ישנה תאוה למשכב זכר היא בוודאי ביסקסואלית, דהיינו הוא יכול להתאוות גם לנשים וגם לגברים, ולכן עליו לכבוש את יצרו מקיום משכב זכר ולממש את תאוות לבו לכשישא אשה כדת משה וישראל.

"הכחשה" כאסטרטגיה לפתרון הקונפליקט שבין הומוסקסואליות ויהדות

כל הגישות הללו, בין הרזות, המדברות על הומוסקסואליות כתאוה שוות ערך לתאוות אחרות, ובוודאי לאלה הסוברים כי מדובר בתאוה מחוץ לגדר הטבע והאנושיות - כל אלה משתמשים ביודעין ובלא יודעין באסטרטגיית ההכחשה. (שארחיב בה בפרק החותם את העבודה) כאשר ההבנה שהומוסקסואליות נתפסת באופן צר כתאוה ברת כיבוש והתגברות, אזי אין בעצם "הומוסקסואליות". הכחשתה של ההומוסקסואליות, בצימצומה המשמעותי או בהכחדתה כממשות קבועה, ברת התייחסות מיוחדת, מולידה

¹⁵⁰ הדגשה שלי.

¹⁵¹ <http://www.daat.ac.il/daat/psk/psk.asp?id=415>

¹⁵² ד' בווארין, שם. בפרק "בין משכב זכר להומוסקסואליות".

את התפיסה הפותרת את הקונפליקט מעיקרו, כך שבמשקפיים אלה הקונפליקט בין הומוסקסואליות ליהדות כלל לא נוצר.

בכוונת מכוון לא הבאתי בפרק הזה את התפיסה הרבנית הרואה בהומוסקסואליות סטייה או פתולוגיה. יש כתיבה רבנית עשירה בנושא זה (ארצה להתייחס אליה בעבודת הדוקטורט). מי שרואה בהומוסקסואליות פתולוגיה או סטייה מולדת/נרכשת, במובנים רבים מכיר (גם אם באופן נגיבי, ואף אם הוא חושב שהסטייה ברת תיקון) בהומוסקסואליות כממשות קבועה.

בין הכחשת הומוסקסואליות להכרה בה:

ניתוח פסיקות והדרכות רבניות

מצוות "פרו ורבו" להומוסקסואלים

המצווה הראשונה שנצטווה האדם קנתה לה מקום של כבוד מבין תרי"ג המצוות. "פרו ורבו" מוגדרת כ"מצווה רבה"¹⁵³ וזכתה לגלריה רחבה של מדרשים ואמרות חז"ליות בדבר חשיבותה של מצווה זו. עד כדי תיעדוף של מצווה זו על פני מקבילותיה (דוגמת החובה לשחרר "מי שחציו עבד וחצי בן חורין", על אף הציווי "לעולם בהם תעבודו", כדי לאפשר לו לקיים פריה ורביה – מתוך הלוך הרוח המקראי, המטא-הלכתי: "לא תוהו בראה לשבת יצרה"¹⁵⁴ כמו כן התגברותה של מצוות פרו ורבו על חרם דרבנו גרשום עד כדי התרת ביגמיה¹⁵⁵). זעקתה של רחל אמנו ליעקב "הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי!", הובילה את חז"ל לקביעה כי "מי שאין לו בנים חשוב כמת"¹⁵⁶, הקביעה החז"לית הזו אף משמשת פוסקים אחדים, בדורות האחרונים, כעוגן ואסמכתא, ויותר מזה כקריאת כיוון מהדהדת, להתיר לרווקות מבוגרות להביא ילד לעולם מתרומת זרע.¹⁵⁷ כמו כן פסיקות ברוח זו ביחס להיתר פונדקאות, וכן פסיקות מרחיקות לכת נוספות בתחומי פוריות,¹⁵⁸ בהן פוסקי הלכה צועדים על קצה הגבול ההלכתי, ואף מעבר לו, כדי לאפשר לאיש ולאשה להביא ילדים לעולם.¹⁵⁹ מכונים תורניים כגון "מכון פועה" ו"מכון דורות" הוקמו במיוחד כדי לתת סעד ומענה הלכתי, ואף ליווי, סיוע והדרכה מקצועיים לזוגות מעוכבי פרוין. הרב מנחם בורשטיין, ראש מכון פועה,ה, אף קבע נחרצות, בשיחה עימו, כי "בתחום ההלכתי, יש התגייסות מאוד חזקה של הרבנים. היום הגענו למצב טוב מאוד מבחינה הלכתית, שאדם לא יכול להגיד: "אין לי ילדים כי אני דתי, כי אני שומר הלכות טהרת המשפחה". יש פתרונות טכנולוגיים והלכתיים למצבים השונים... יש מאמץ גדול של הפוסקים להקל על הזוגות...אין כמעט מצווה שכל כך השקיעו בה גדולי ישראל ללכת לקולא כמו המצווה הזו".¹⁶⁰ אלפי מאמרים ותשובות הלכתיות נכתבו בתחום, כשהרוח העולה מהם היא: המאמץ הכן לעשות ככל האפשר,

¹⁵³ בעלי התוספות מסכת גיטין דף מא :

¹⁵⁴ משנה מסכת גיטין פרק ד' משנה ה'.

¹⁵⁵ א' וסטרייך, 'מצוות פריה ורביה במשפט העברי באימפריה העותמאנית' **תעודה** י"ג, תשנ"ז, עמ' 195-240.

¹⁵⁶ תלמוד בבלי מסכת נדרים דף סד :

¹⁵⁷ י' שרלו, **לידה ללא נישואין**, בתוך אתר ישיבת ההסדר אורות שאול, ניתן לקרוא בקישור :

לתרומת זרע מוסדרת מגבר יהודי ידוע המחויב לאחריות רזה ומופחתת בגידול הילד – התפרסם בגיליון מוסף שבת של העיתון מקור ראשון, ניתן לקרוא בקישור : <https://www.ypt.co.il/beit-hamidrash/view.asp?id=4452> ; ראו גם הצעתו המעניינת של הרב דב ברקוביץ של העיתון מקור ראשון, ניתן לקרוא בקישור : <https://www.makorishon.co.il/judaism/128061/>

¹⁵⁸ ר' עיר שי, 'טיפולי פוריות והשחתת זרע: שלוש שיטות בפסיקה המודרנית' בתוך : **זהויות** 2016, עמ' 39-61 ; ר'

עיר שי, "פרו ורבו ומלאו את הארץ" – בין שיח הגמוני לשיח חתרני בפסיקה ההלכתית בנושא הפיריון' בתוך **"דעות"** 31, 2007.

¹⁵⁹ לא די שפוסקי ההלכה עושים מאמץ כן להגמשה הלכתית כדי לסייע לזוגות להביא ילדים לעולם אלא אפילו האפשרות לבחירת מין העובר נידונה ברצינות בין הפוסקים, ראו א' מזרחי, 'ספרי סגולות כמקור הלכתי לסוגיית בחירת מין העובר' **אסיא-כתב עת לרפואה אתיקה והלכה**, ירושלים, 2014, עמ' 113-126.

¹⁶⁰ מ' בורשטיין, 'אם היה לי ילד אחד הייתי מוותרת על כל נחמה ליבוביץ', בתוך ברמסון, חיים (עורך), **משפחה – מפעל חיים**, בהוצאת ידיעות ספרים, 2019, עמ' 533-539.

כדי שההלכה לא תהווה חסם ומכשול בפני מי שמבקש להביא ילדים לעולם, ולקיים מצווה, שבמובנים רבים, היא תכלית הבריאה¹⁶¹ - "לא נברא העולם אלא לפרייה ורבייה"¹⁶².

אך למרות הרוח הדומיננטית הזו בקרב פוסקי הלכה ביחס למצוות פרו ורבו, דווקא ביחס לחובתם של הומוסקסואלים במצוות פרו ורבו יש הימנעות ונסיגה מהמוטיבציה הכללית לחייב או לאפשר לקיים מצווה זו. עמדה על כך רונית עיר שי במאמר קצר שפורסם בביטאון המקוון של מכון הרטמן.¹⁶³ עיר שי עומדת על הפרדוקס בין המוטיבציה בקרב פוסקי הלכה רבים לאפשר הזרעה מלאכותית לרווקות, וכן היתר יחסית גורף בסוגיית פונדקאות (על אף המורכבות ההלכתית והאתית שבה), לבין ההסתייגות הרבנית המודגשת כשהומוסקסואלים מבקשים להביא ילדים לעולם דרך פונדקאות. עיר שי טוענת כי "איסור משכב זכר אינו חמור בהכרח משאר האיסורים שבתורה... הרי לא שמענו על טיעון לפיו תמנע הזכות להורות מזוג הטרנסקסואלי שאינו מקפיד על אכילת אוכל כשר..." ומסקנתה היא כי "אם פונדקאות בעייתית מבחינה מוסרית, יש להגבילה באופן שוויוני לכולם, ואם אינה כזאת (כפי שכנראה סבורים רוב פוסקי ההלכה שלא הגבילו את הפרקטיקה משיקולים אלה) – אזי יש לאפשר אותה גם ללהטב"ים"¹⁶⁴.

על אף ההיגיון בקביעתה של עיר שי, הרוב המכריע של פוסקי ההלכה לא פסעו בדרך הזו. אמנם סוגיית חובת מצוות פרו ורבו להומוסקסואלים לא הוסרה משולחנם. לאור הנכתב לעיל בדבר יוקרתה וחשיבותה של מצוות פריה ורבייה - סוגיית מצוות פרו ורבו להומוסקסואלים הופכת להיות אבן בוחן לתפיסות הרבניות בדבר הכרה או הכחשה של ההומוסקסואליות. לסוגיא מורכבת זו פנים רבות ולכן פרק זה מבקש להראות, כי בשני הקצוות הסותרים, עומדים רבנים המחייבים הומוסקסואלים במצוות פרו ורבו - מהעבר האחד התפיסה הרבנית המכחישה הומוסקסואליות, אך הטוענת כי אם אלוקים ציווה את האדם במצוות "פרו ורבו", יש לו את היכולת לקיימה עם אשה, ולכן הוא צריך להתגבר על "יצריו", לשאת אישה ולהביא ילדים לעולם. מהעבר השני תעמוד תפיסה רבנית המכירה עמוקות בצרכיו הרחבים של ההומוסקסואל המאמין, ותשים חוצץ בין איסור "משכב זכר" כפרקטיקה מינית מצומצמת, לבין חובת מצוות פרו ורבו כ"מצווה רבה", שאין בינה ובין נטיותיו המיניות דבר, ועל כן הוא מחויב בה, או לכל הפחות יכול לקיימה. בתווך נמצא המיינסטרים הרבני הפוטר את ההומוסקסואל ממצוות פרו ורבו בטענת "אנוס רחמנא פטריה" [אדם שניטלה ממנו היכולת לקיים מצווה מסוימת, הרי שהתורה פוטרת אותו מלקיימה]. לתפיסה זו - משיכה לאישה היא תנאי הכרחי לקיום מצוות פרו ורבו, ואם אין כזו הרי הוא אנוס ופטור מלקיים את

¹⁶¹ ר' עיר שי, שם, שם. ; עוד בנושא זה ראו ל' בורנשטיין-מקובצקי, 'אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, בניך כשתילי זיתים סביב לשלוחך: פרייה ורבייה בחברה היהודית באימפריה העותמאנית – סקירת מקורות רבניים' **דברי הכינוס הראשון של המחלקה למורשת ישראל" תהלים**, אריאל, תשס"ז, עמ' 41-18; ד' שפרבר, **נתיבות פסיקה** ירושלים, תשס"ח, עמ' 160-164.

¹⁶² משנה מסכת גיטין פרק ד' משנה ה'.

¹⁶³ ר' עיר-שי, 'הפרדוקס ההלכתי של להטב"יות ופונדקאות', **ביטאון מקוון של מכון הרטמן בקישור:**

<https://blog.hartman.org.il/post/the-halachic-paradox>

¹⁶⁴ שם.

המצווה. תפיסה זו כמובן מכירה בהומוסקסואליות מעבר ליצר ותאוהו, הגם שבפועל היא לא נותנת מענה לצורך הקיומי של ההומוסקסואל המאמין להביא ילדים לעולם ולהקים משפחה. אנו נעמוד על שורשיה של תפיסה זו ועל ההבחנות בתוכה בהרחבה.

חיוב במצוות "פרו ורבו" לא פוסח על בעלי יצר למשכב זכר – אסטרטגית ההכחשה.

בהתאמה לדרכו ולתפיסתו, פרסם הרב שלמה אבינר מאמר קצר בעלון "עולם קטן"¹⁶⁵ תחת הכותרת "כך תצאו מזה", בו הוא נאמן לגישתו לפיה הומוסקסואל יכול להשתנות וכי אם התורה ציוותה מה שציוותה אזי ודאי אפשר לעמוד בכך. אמנם יש כאלה שעבורם הדבר כרוך במאמץ, ביזע ובדמעות אך הדבר אפשרי:

כמובן שאנו שואלים על עצם הנטייה ולא על ההתנהגות. שהרי ההתנהגות הזו נאסרה על-ידי ריבונו של עולם באיסור מן החמורים שבתמורים שבתורה, ואין שום מקום לשום לגיטימציה מכל צד ומכל פינה. אם ריבונו של עולם אסר, סימן שאפשר. אמר הפילוסוף קנט: "אתה חייב, סימן שאתה יכול". נכון שיש יצר-הרע, אך יש גם יצר-טוב. לכל אדם עלי יצר-הרע, לפי לזה יצר כזה ולזה יצר אחר, ואם יש יצר-רע חזק, אזי כנגדו יש יצר-טוב באותו חוזק, כפי שמסביר באריכות רבי משה חיים לוצאטו בספרו דרך ד'. ורצון ד' הוא שאדם ילחם וינצח. לכן, לא על זה אנו שואלים, אלא האם יכול אדם לשנות את אופיו. גם על שאלה זו אנו משיבים בחיוב, שהרי ריבונו של עולם אף מדריך אותנו להטות את נטיותינו אל הטוב... התורה עוסקת באיסור על הפעילות המינית ולא בזהות המינית והמושג "הומוסקסואל" לא מוכר לה... אין זה תמיד פשוט, ובוודאי לא מידי. לפעמים הדרך ארוכה, וספרי המוסר שלנו דנים בזה רבות... אבל צריך לדעת: **קיימת אפשרות להשתנות ולחדול מן הנטייה אל איש, ולהגיע למשיכה טבעית אל אישה ולהתחתן, להקים משפחה ולחיות חיי זוגיות מלאים באושר.**¹⁶⁶

הרב אבינר מתמיד בתפיסה המכחישה הומוסקסואליות כממשות קבועה ולכן לדידו אין צורך לייצר פטור ממצוות פרו ורבו לאנשים הנמשכים לגברים, אלא כל שעליהם לעשות הוא לשוב בתשובה, להתגבר על היצר, לשנות את הנטייה לאיש, "להגיע למשיכה טבעית אל אשה" וכך יוכלו, ככל האדם, לקיים מצוות פרו ורבו.¹⁶⁷

¹⁶⁵ את תוכן המאמר ניתן למצוא בקישור: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3543777,00.html>

¹⁶⁶ שם. ההדגשות שלי.

¹⁶⁷ ראו פסיקה חרדית מקבילה, באתר "דין" (בית ההוראה המרכזי שע"י מכון ירושלים לדיינות): "לכן גם אדם בעל נטיות הפוכות חייב בכל להשתדל כולל ע"י עזרה מקצועית להביא את עצמו לידי כך שיוכל לקיים. אם בכל זאת אדם כזה רוצה להפטר ממצווה זו, העיצה היחידה שיש לי הוא הפטור היחיד שכתב בשו"ע שם סעי' ד': "מי שחשקה נפשו בתורה, כבן עזאי, תמיד, ונדבק בה כל ימיו, ולא נשא אשה, אין בידו עון, והוא שלא יהא יצרו מתגבר עליו". ניתן לקרוא בקישור: <http://bit.ly/2w1uQBZ>.

קיום מצוות פרו ורבו להומוסקסואל – גם ללא נישואין עם אשה

במאמר "חובת פרו ורבו גם ללא נישואין"¹⁶⁸ – דנה הרבנית מיכל טיקוצ'ינסקי בחובת מצוות פרו ורבו כמצווה עצמאית המנותקת ממצוות הנישואין.¹⁶⁹ ההתפתחות הטכנולוגית מאפשרת הבאת ילדים לעולם גם ללא קיום מגע מיני אסור. עובדה זו מציפה את השאלה ההלכתית המתחדשת בדבר קיום מצוות פרו ורבו בדרך זו. טיקוצ'ינסקי דנה במחלוקת הראשונים המפורסמת האם מצוות הנישואין הינה רק "הכשר מצווה" למצוות פרו ורבו ומה רמת התלות של זו בזו – אחד הראשונים הבולטים שניתק בין השתיים הוא הרא"ש הקובע כי "אם לקח פילגש וקיים פריה ורביה אינו מחויב לקדש אישה"¹⁷⁰ מצד חובת "פרו ורבו". עוד דנה טיקוצ'ינסקי בשאלה האם ניתן לצאת ידי חובת מצוות פרו ורבו ללא קיום יחסי אישות, והיא מביאה במאמרה חבל גדול של פוסקים הקובעים כי גם בהזרעה מלאכותית וללא קיום יחסי אישות מתקיימת מצוות "פרו ורבו". לאור זאת מסיקה טיקוצ'ינסקי:

הנישואין בהלכה הם ערך המשווה לחוק יסוד. אין חולק שהדרך הראויה לאדם להוליד היא במסגרת של נישואין. דבר זה הוא בבחינת אמת יסודית ותשתיתית שאינה זוקקת ראייה. אולם, אני דנתי כאן במקרים עגומים של אדם שאפסו סיכוייו להינשא (כגון בעלי נטיה חד מינית¹⁷¹) והוא מבקש לפחות לזכות בהולדת צאצאים ובהמשכות, נחת ושמחה. רווק חייב בפריה ורביה. אלא שלא חייבו אדם להשתמש באמצעים מלאכותיים כדי לקיים מצווה. ועל כן, אינו חייב במצווה עד שיינשא. אך יכול לקיים את המצווה גם קודם לכן. האמצעי של הזרעה מלאכותית הוא אפשרי. ולדעתי המבוססת על הבנת רוב הפוסקים, גם יוצא בדרך זו ידי חובת פרו ורבו.¹⁷²

Tikochinsky, Michal, May A Single Man Fulfill The Mitzvah Of Pru U'rvu (procreation)?, On the ¹⁶⁸ website of the Lindenbaum Institute for Halachic Studies: <https://library.yctora.org/lindenbaum/may-a-single-man-fulfill-the-mitzvah-of-pru-urvu-english/>

¹⁶⁹ בספר מנחת חינוך, מצווה א, פרו ורבו, דן המחבר בקביעה ההלכתית כי מצוות פרו ורבו מתקיימת גם בבעילה אסורה, וגם כאשר הילד הבא לעולם מבעילה זו יוגדר כממזר. בעל המנחת חינוך מסביר מדוע אין זו "מצווה הבאה בעבירה" – אינה מצווה "וטוען כי הביאה האסורה הינה רק "הכשר מצווה", וככזו היא מנותקת מן המצווה. מצוות פרו ורבו הינה העמדת ילדים, קיום המצווה הינה בתוצאה. לכן גם "אשה שנתעברה באמבטי" יוצא בעל הזרע ידי חובת פרו ורבו, ומאידך אם מתו ילדיו צריך להביא אחרים תמורתם. קביעה זו של המנחת חינוך רק מחזקת את הניתוק בין הנישואין, ואפילו בין הבעילה עצמה, ובין חובת הבאת ילדים לעולם. מקור זה מחזק את הסוברים כי חלה חובה או אפשרות למצוות פרו ורבו עבור הומוסקסואלים שכן הם אפילו לא מקיימים כל בעילה אסורה בהבאת ילדים דרך פונדקאות.

¹⁷⁰ רא"ש כתובות, פ"א סי' יב.

¹⁷¹ טיקוצ'ינסקי, מיכל, שם, בהערות שוליים 2.

¹⁷² טיקוצ'ינסקי, מיכל, שם.

מסקנתה ההלכתית של הרבנית טיקוצ'ינסקי היא כי על אף שאין חובה על ההומוסקסואל המאמין להביא ילד לעולם ולקיים מצוות פרו ורבו שלא על ידי נישואין לאשה - הוא רשאי לעשות כן כדי "לזכות בהולדת צאצאים ובהמשכיות, נחת ושמחה". אם עשה כן והביא ילד לעולם דרך פונדקאות, או דרך הורות משותפת עם אשה שאינו נשוי לה, הוא קיים בכך מצוות "פרו ורבו". מדובר כאן על פתח משמעותי, כמעט דרמטי, המעניק משמעות דתית חיובית להבאת ילד לעולם על ידי ההומוסקסואל, גם שלא במסגרת נישואין לאשה.¹⁷³ פסיקה זו מכירה באופן משמעותי בהומוסקסואליות במובנה הרחב, עד כדי הבנה עמוקה בצורך של ההומוסקסואל המאמין בהבאת ילדים. אין זה רק "היתר" בשעת הדחק, אלא אמירה פוזיטיבית הקובעת כי בכך מקיים ההומוסקסואל "מצווה רבה" של "פרו ורבו ומילאו את הארץ".

כך יוצא שבאותו מתרס הקובע כי מצוות פרו ורבו שרירה וקיימת גם להומוסקסואלים יושבות שתי גישות רבניות סותרות. האחת, המכחישה הומוסקסואליות, קובעת כי גם אדם הנמשך לגברים חייב במצוות "פרו ורבו", רק שעליו להתגבר על יצריו ולשאת אישה, כדי לקיים מצווה זו. ומאידך הגישה הרבנית אותה ביטאה הרבנית טיקוצ'ינסקי, המכירה עמוקות בהומוסקסואליות במובנה הרחב, וקובעת כי ההומוסקסואל יכול לקיים מצוות פרו ורבו גם ללא נישואין עם אישה.

בשיחות אישיות שקיימתי עם רבנים ופוסקי הלכה הם אמרו לי בעל פה ולא לציטוט כי נראה שהומוסקסואל שהביא ילד לעולם דרך פונדקאות קיים, בדיעבד, מצוות פריה ורביה. שכן ישנו חבל גדול של ראשונים ואחרונים שקבעו שגם אדם שבא על אחת מן העריות באיסור ונולד לו ילד – קיים מצוות פריה ורביה. על אחת כמה וכמה הומוסקסואל שמביא ילד לעולם דרך פונדקאות, שהרי כלל לא בטוח שהוא עובר בזה אפילו על איסור דרבנן. אמנם הם אמרו לי כי לא יכתבו זאת, כיוון שאינם רוצים לעודד תופעה כזו (ארחיב על כך בהמשך).

אימוץ ילד לזוג הומוסקסואלי - כפתרון ביניים

נמצא באמתחתי קונטרס מקיף שכתב הרב יוני רוזנצוויג והתפרסם רק בפורום רבני סגור. הרב רוזנצוויג הסכים שאצטט מתוך החיבור שלו – כך שכתב ידו רואה אור לראשונה בחיבור זה. הרב רוזנצוויג מקדיש כמה פרקים לדיון ארוך ועמוק על היתכנותה ההלכתית של משפחה הומוסקסואלית. ומראה פנים לכאן ולכאן. מסקנתו מסוייגת, הוא אוסר נישואין חד-מיניים אך מתיר קשרי חברות הומוסקסואליים (שאין בהם איסורי דאורייתא או דרבנן), וכן הוא מתסתפק לגבי מיסוד זוגיות שלא על ידי נישואין. לגבי משפחה

¹⁷³ במובנים מסוימים מונחת כאן גם התשתית להיתר/עידוד זוגיות הומוסקסואלית ולהקמת משפחה של "אבא ואבא" במסגרת ההלכה. על הלגיטימציה של משפחתיות כזו ראו תגובתו של הרב שלמה ריסקין "אני לא מתנגד שהורים הומו-לסביים או חד-הוריות יביאו ילדים לעולם, אם הם אחראים כמובן" ראו בקישור: <https://www.vnet.co.il/articles/0,7340,L-3647175,00.html>

וילדים – הרב רוזנצווייג מצטרף לדעתה של הרבנית מיכל וקובע כי אין חובת "פרו ורבו" על הומוסקסואלים כך שאם אינו יכול לקיים זאת עם אשה ובהנאה הוא פטור. אך אם בכל זאת הוא רוצה להקים משפחה ("אינו מצווה ועושה") - כותב הרב רוזנצווייג כך :

יצירת משפחה על ידי שימוש בפונדקאות או בתרומת זרע צריכה לקחת בחשבון נתונים רבים, והחשוב שבהם הוא טובת הילד. מבחינה זו, קל יותר להתיר אימוץ לזוג גברים או זוג נשים, מאשר הריון. לעניין מעמדה ההלכתי של משפחה זו (אם עוברת היא על האיסור "כמעשה ארץ מצרים לא תעשו". אמרו חכמים: מה היו עושים? איש נושא איש, ואשה נושאת אשה"), נראה שהדין נוטה שיש ביצירת משפחה שכזו עבירה על איסור הנישואין הנלמד מהתורה, אולם קשה לקבוע מסמרות בדבר, והדבר מסור לחכמי הדור.

נטייתו של הרב רוזנצווייג היא לאסור משפחתיות הומוסקסואלית. אך בכל זאת מסתפק אם הדבר אכן אסור לגמרי ומותר את ההכרעה ל"חכמי הדור". כמו כן הבאת ילד דרך פונדקאית לא מתקבלת בעין יפה אצל הרב רוזנצווייג, אולם אימוץ ילד על ידי הומוסקסואלים נראה אפשרי, או בלשונו "קל יותר להתיר". אימוץ ילד נדון בפוסקים ביחס לקיום מצוות פרו ורבו – ואכן יש פוסקים שהכריעו כי זוג המאמץ ילד קיים בכך מצוות פרו ורבו.¹⁷⁴ המשמעות לסוגייתנו היא - כי אימוץ ילד על ידי זוג הומוסקסואלים הוא הפתח לקיום מצוות פרו ורבו (לשני בני הזוג – בניגוד לפונדקאות שלכאורה רק בעל הזרע מקיים את המצווה ולא בן זוגו).

"אנוס רחמנא פטריה" – פטור ממצוות "פרו ורבו" להומוסקסואלים

הגישה הרבנית הרווחת פוטרת את הומוסקסואל המאמין ממצוות "פרו ורבו", תשובות רבות נכתבו ברוח זו¹⁷⁵ דוגמת תשובתו של הרב ברוך אפרתי לשואל "האם יש לחייב אדם כזה להתחתן ולקיים את מצוות פרו ורבו כאשר הוא לא יעשה זאת מתוך שלמות נפשית ופיזית?":

¹⁷⁴ ראו לדוגמא – את פסיקתו של הרב אליעזר מלמד בעניין. ניתן לקרוא בקישור : <https://ph.yhb.org.il/14-08-07/>.

¹⁷⁵ ראו ברוח זו את הדרכתו של הרב שרקי "אם יטען אדם בעל נטיות הפוכות שהוא אנוס מלקיים מצוות פריה ורביה, נפטור אותו מן המצווה" א' שרקי, 'אהבת חיים', בתוך ח' ברמסון (עורך), **משפחה – מפעל חיים**, בהוצאת ידיעות ספרים, 2019, עמ' 85-91; הרב דוד סתיו כתב בתשובה לתלמיד הומוסקסואל ששאל אם חלה עליו חובה לקיים מצוות פרו ורבו – כי הוא פטור מקיום המצווה מדין "מצטער": "אם נקבל סברא זו [שדין "מצטער" מתרחב למצוות נוספות מעבר לישיבה בסוכה] הרי שבנידון דידן [אדם בעל נטייה הומוסקסואלית] הוא צער ענק על גבול האונס ולכן אפשר שיהיה פטור... ויתכן כי יש לחלק בין סוגים שונים של בעלי נטייה זו. חלקם שמגע קרוב עם נשים גורם להם רתיעה וכו' וממילא הם בצער גדול, וחלקם שאין הדבר כך אלא שיש להם נטייה לכיוון מסוים אותו אסרה תורה אבל יכולים הם גם לחיות עם בת זוג ואפשר שבכה"ג [בכהאי גווא] לא יפטרו מהמצווה" (מתוך תשובה בכתב יד שנמצאת באמתחתי

מי שאינו יכול לקיים מצווה הוא אנוס ופטור ממנה. אדם שאינו יכול להתחתן בשל חוסר משיכה גופנית וחוסר חיבה למין השני, פטור מפרו ורבו, שכן אין היכי תימצי שיפרה וירבה

בהיתר.¹⁷⁶

גישה רבנית זו, ששותפים לה רבים, יוצאת מנקודת הנחה שהומוסקסואליות היא הרבה יותר מיצר שניתן להתגבר עליו. מהבחינה הזו מדובר בגישה המכירה בהומוסקסואליות כדבר מה קבוע ויציב עד כדי פטור גורף ממצווה חשובה כ"פרו ורבו". יש בפטור זה כדי להקל על מצוקתו של ההומוסקסואל המאמין ולהסיר מעל כתפיו את עולה של מצווה זו. יתירה מזו פסיקה זו עשויה למנוע מצבים של נישואין בין הומוסקסואל לאישה¹⁷⁷ רק בכדי לקיים את מצוות "פרו ורבו" דבר שעשוי להביא לנזק וכאב גדול לשני בני הזוג כפי שארחיב בפרק "האם לספר לבת הזוג על הנטייה מינית". פטור ממצוות פרו ורבו יצנן משמעותית את המוטיבציה הדתית לשאת אשה ובכך ימנעו טרגדיות רבות העלולות להיווצר מנישואין מורכבים כאלה. עם זאת ועל אף הכוונות הטובות של רבנים הפוסעים בדרך זו, יש לדון על סמך אלו מקורות הלכתיים קבעו פוסקים אלה פטור גורף ממצווה חשובה כל כך?

אי אפשר לדמות פטור זה לזאת לפטור הניתן רווק מבוגר שלא קיים מצוות פריה ורביה - שכן ההלכה דוחקת ברווק להינשא, וכל מה שהותר לו, בקושי רב, הוא רק להמתין או להשתהות עד למציאת בת זוג שתישא חן בעיניו¹⁷⁸ – אך בשום אופן אין אצל רווק פטור גורף כפי שניתן להומוסקסואל המאמין.

ואושרה (לפרסום). בפרק על דיני ייחוד להומוסקסואלים אראה כי הרב סתיו מעניק מעמד הלכתי מובחן להומוסקסואלים - עד כדי היתר להומוסקסואל להתייחד עם אישה ומנגד איסור על ייחודו עם גבר. בקו הזה יכול היה הרב סתיו ללכת גם כאן, במצוות פרו ורבו, ולהעניק את הפטור מן המצווה בדומה לנשים. הסברים רבים ניתנו לפטור האישה ממצוות פרו ורבו, אחד מהם הוא של בעל ה"משך חכמה" (בראשית ט: ז): "פרו ורבו וכו' - לא רחוק הוא לאמר הא [זה] שפטרה התורה נשים מפו"ר [מפרו ורבו] וחייבה רק אנשים כי משפטי ד' ודרכיו דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ולא עמסה על הישראלי מה שאין ביכולת הגוף לקבל..." בעל ה"משך חכמה" מסביר כי הריון כרוך בסכנה והתורה לא מחייבת אישה להרות "שאין ביכולת הגוף לקבל". בהקשר ההומוסקסואלי ניתן היה לומר כי גם כאן אין ביכולת הגוף ההומוסקסואלי לקבל מיניות עם אישה ולכן יהיה פטור. זה יכול היה להתיישב עם הגישה ההלכתית של הרב סתיו הרואה בנטייה ההומוסקסואלית קטגוריה הלכתית מובחנת.

<https://www.kamoha.org.il/?p=6194>¹⁷⁶

¹⁷⁷ ראו לדוגמה את הדרכתו של הרב יחיאל פאוסט: "עמדתי היא שמי שנגעל מנשים – שלא יצא לשידוכין כי הוא אנוס. אם הוא בכל זאת מחליט לצאת עם בחורות אבל מעלים ממנה את המידע שהוא נמשך לבנים – יש כאן גנבת דעת שגם יכולה לגרום להרס הבחורה והרס עצמי של הבחור. כמו כן יש כאן בעיה בהבנת המושג 'זוגיות' שמשמעה, נוסף לקשר המיני, בניית קשר רגשי". מתוך ראיון באתר arg – ניתן לקרוא בקישור:

<https://www.kamoha.org.il/?p=133>

¹⁷⁸ הרב אהרון ליכטינשטיין, **תכנון משפחה ומניעת הריון**, בתוך בית המדרש הוירטואלי הר עצינון. ניתן לקרוא

בקישור: <https://www.etzion.org.il/he/%D7%AA%D7%9B%D7%A0%D7%95%D7%9F-%D7%94%D7%9E%D7%A9%D7%A4%D7%97%D7%94-%D7%95%D7%9E%D7%A0%D7%99%D7%A2%D7%AA-%D7%94%D7%A8%D7%99%D7%95%D7%9F>

אי אפשר לדמות זאת לפטור הקלוש הקיים בפוסקים לדמויות כמו "בן עזאי" שנפשו חשקה בתורה, ובשן כך מבקשים אותם גברים צדיקים לא להינשא, שכן פטור זה נשען על הכלל "העוסק במצווה פטור מן המצווה"¹⁷⁹ ואין זה המקרה של ההומוסקסואל המאמין.

בוודאי שלא נוכל לדמות זאת לפטור שהעניקו פוסקי הלכה לאנשים בעלי מוגבלויות שכליות ונפשיות¹⁸⁰ שכן הטיעון לפטור ממצוות פרו ורבו לאנשים כאלה נשען על אי-יכולתם לגדל את ילדיהם מה שאינו שייך להומוסקסואל מאמין שבהחלט יכול להעמיד צאצאים ולטפל בהם במסירות.¹⁸¹

אם כן הטיעון ההלכתי הפורמאלי היחיד שניתן להישען עליו הוא ההכרעה של חלק מהפוסקים שמצוות פרו ורבו לא חלה ללא קיום יחסי אישות.¹⁸² ואלי אף ניתן להוסיף את הפוסקים המעטים מאוד הקובעים כי הוצאת זרע לצורך הפריה מלאכותית אסורה,¹⁸³ וכאן שב הפרדוקס שעמדנו עליו בראשית פרק זה, שכן לזוגות נשואים יש היתר נרחב להביא ילדים לעולם, גם שלא דרך קיום יחסי אישות,¹⁸⁴ אמנם כאן במקרה של ההומוסקסואלים מעניקים הפוסקים בגישה זו פטור גורף ומוחלט, ואף לא קובעים כי אם בכל זאת הביא ההומוסקסואל-המאמין ילדים לעולם שלא על ידי יחסי אישות, קיים בכך מצוות עשה. יתירה מזו – על מצוות "פרו ורבו" נכתב כי בית דין מצווה לכופף אדם לקיימה, בין אם בשוטים, בין אם בתוכחות וקנסות ואף בקביעה הנחרצת "כופין אותו עד שתצא נפשו"¹⁸⁵ – על סמך מה אם כן פוטרים הפוסקים דן ההומוסקסואלים ממצווה זו?

¹⁷⁹ שם.

¹⁸⁰ אויירבך הרב שלמה זלמן, מנחת שלמה ח"ג קג, ב, כתב שמי שאינו יכול לגדל את ילדיו פטור מהמצווה, ואינו דומה למי שחציו עבד וחציו בן חורין או ממזר, שהם בריאים בנפשם. ואם איש כזה מבקש עזרה כדי שיוכל להוליד עם אשתו, צריכים לומר לו שהוא אנוס ופטור, הואיל ואינו יכול לטפל בילדים. ונלענ"ד שהואיל וחובת מצוות פרו ורבו אינה מוטלת עליהם, חובה שימנעו היריון, כדי שלא להוליד ילד למשפחה שבה לא יוכל לקבל טיפול ראוי. וכעצה טובה כתבתי שימנעו על ידי התקן תוך רחמי, כי בדרך זו המניעה קבועה בלא שיצטרכו לזכור לעשות לשם כך דבר. ואם יש שם סבא או סבתא שמסוגלים ליטול אחריות מלאה על הטיפול בילד ומבקשים שיולידו – אין חובה למנוע היריון. בתוך הרב אליעזר מלמד, פניני הלכה, שמחת הבית וברכתו פרק ו, ניתן לקרוא גם במהדורה המקוונת: <https://ph.yhb.org.il/14-06-05/>.

¹⁸¹ על הורות ההומוסקסואלית ראו בהרחבה: א' כהן-ארקין, **אבהות ההומוסקסואלית, משמעות הבחירה במודל ההורי עבור גברים ההומוסקסואלים החיים בזוגיות** (עבודת תיזה), באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון, 2011.

¹⁸² דברי ר"י בתוספות ד"ה כופין את רבו, בבא בתרא דף יג. ; ט"ז, אבן העזר, סי' א, ס"ק ח. ; יוסף, הרב עובדיה, יביע אומר, חלק א-א"ח סימן לו ד"ה (יד) ומיהו.

¹⁸³ הרב עובדיה הדאיה, שו"ת ישכיל עבדי (ה, אבן העזר י) שכל שלא מוציא את זרעו במקום המיועד לכך, אף שהוא מיועד אחי"כ להפרות את אשתו, עובר על איסור השחתת זרע, משום ש"האיסור נעשה טרם עשיית המצווה של פריה ורביה, והרי קיי"ל אין עשה דוחה לא תעשה אלא בעידנה, וכאן לא הוי בעידנה". ; ראו גם: ציץ אליעזר (חלק טו סי' מה). חלק מטעמי האיסור לדעת הציץ אליעזר: 1. אם ההפריה לא תצלית, התברר למפרע שההוצאה הייתה לבטלה, 2. ההפריה נעשית על ידי זרעון בודד, ורוב הזרע לא משמש להפריה. וכן סיבות נוספות. האם מוקד החומרה אצל הציץ אליעזר הוא בגלל חשש להוצאת זרע לבטלה או שמא מדובר בחשש תיאולוגי הנובע מהסכנות האתיות-ערכיות הגלומות בטכנולוגיית צייה של תחום ההפריה? ראו ר' עיר שי, 'טיפול פוריות והשחתת זרע: שלוש שיטות בפסיקה המודרנית' בתוך: **זהויות**, 2016, עמ' 39-61.

¹⁸⁴ ראו לדוגמה את הרב ברוך אפרתי שצוטט לעיל כמי שפוטר ההומוסקסואלים ממצוות פרו ורבו מדריך זוג נשוי להביא ילדים שלא בדרך ביאה - <https://www.kipa.co.il/%D7%A9%D7%90%D7%9C-%D7%90%D7%AA-%D7%94%D7%A8%D7%91/%d7%96%d7%a8%d7%a2-%d7%9c%d7%a6%d7%95%d7%a8%d7%9a-%d7%a4%d7%95%d7%a8%d7%99%d7%95%d7%aa>.

¹⁸⁵ ריכוז דעות הראשונים והאחרונים אודות חובת הכפייה במצוות "פרו ורבו" ראו הרב אליעזר, מלמד פניני הלכה, שמחת הבית וברכתו, מצוות פרו ורבו, פרק ח.

דומה בעיני שניתן ללמוד מכך על שיקולים מטא-הלכתיים שנמצאים ברקע, מחד רגישות והכלה מסוימת כלפי ההומוסקסואל המאמין, המתבטאות בהסרת המעמסה של מצוות "פרו רובו" מעל כתפיו וצמצום תופעת נישואין בין הומוסקסואלים לנשים, מטעמים דתיים. אמנם מאידך דומה כי יש כאן רצון לאי-לגיטימציה להורות הומוסקסואלית, ובעצם חשש כבד מערעור מבנה המשפחה המסורתית, בו יש זוגיות של איש ואישה בלבד. תפיסה זו רואה קשר אמיץ בין שני הפסוקים הסמוכים בבראשית א: כז-כח - "ויברא אלוקים את-האדם בצלמו, בצלם אלוקים ברא אותו: זכר ונקבה, ברא אותם. ויברך אותם, אלוקים, ויאמר להם אלוקים פרו ורבו ומלאו את-הארץ..."¹⁸⁶, דהיינו מצוות פרו רובו הינה תולדה ישירה של קשר בין איש ובין אישה ולא בכל תצורה אחרת. אני מבקש לעמוד על כך בהרחבה בעבודת הדוקטורט בפרק העוסק באסטרטגיית ההסברה (ראו בפרק החותם של חיבור זה) כהתמודדות עם הקונפליקט שבין הומוסקסואליות ויהדות, אמנם כבר כאן ניתן לראות כי למרות היעדרם של שיקולים או טיעונים הלכתיים פורמאליים בדבר פטור הומוסקסואל ממצוות פרו ורבו, המוטיבציה ההלכתית יונקת ממרחבים אחרים, משיקולים מטא-הלכתיים, או מתפיסות מסוימות שאינן שייכות לשדה ההלכתי הקר, אלא מושפעות מתפיסה רחבה של מבנה המשפחה היהודית המסורתית שנמצאת כל הזמן ברקע. הרב יעקב אריאל, כתב על כך באופן גלוי ולא משתמע לשתי פנים:

היהדות לא מכירה בזוגיות אחרת זולת מסגרת המשפחה שבה יש אב ואם וילדים. ומכאן חומרת האיסור. עד כדי כך שזוג שאינו פורה חייב להיפרד. אמנם כשקשה מאד הפירוד התירו הפוסקים בשעת הדחק להישאר יחד ללא המשכיות. או ע"י אימוץ או בשימוש באמצעים של הפרייה מלאכותית. אולם כל זאת רק בזוגות שקיים אצלם הפוטנציאל המשפחתי ההוליסטי תרתי משמע (קדוש ושלם). אך מי שאין לו אפילו פוטנציאל להקים משפחה טבעית הוא בבעיה חמורה, שאין לה פתרון. ניתן להבין למצוקתו, לחוס עליו ולקרבו, אולם בשום פנים לא התירה התורה זוגיות לא תקינה, שאינה יכול לממש את המשפחתיות... אין מענה משפחתי, עם כל

הכאב והצער, ללוקים בנטייה חד-מינית.¹⁸⁶

"משפחה טבעית" או "זוגיות שאינה יכולה לממש את המשפחתיות" אלה בוודאי שיקולים מטא-הלכתיים.¹⁸⁷ הם חורגים מהדיון ההלכתי הקר ומערבים שיקולים אידיאולוגיים, ערכים ותפיסות הנשענות על "הבנת מאקרו" של ערכי התורה ומגמתה.

¹⁸⁶ ניתן לקרוא בקישור: <http://bit.ly/2tQaZF1>.

¹⁸⁷ כדי להבין את המושג מטא-הלכה ראו א' משיח, הלכה בתמורות הזמן במשנתו של הרב שלמה זלמן אורבך, הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, 2013, עמ' 11. "כל שיקול דעת של פוסק ההלכה המערב ענייני מוסר, אידיאולוגיה או ערכים כלשהם בשיח ההלכתי או מתחשב בהם, ייחשב מטא הלכה" (שם). ; א' גולדמן, "יסודות מטא הלכתיים להכרעה הלכתית", הובאה בקובץ עיונים חדשים בפילוסופיה של ההלכה, בעריכת א' רביצקי וא' רוזנק, ירושלים תשס"ח, עמ' 259-278. וראו שם, בעיקר בעמודים 44-49, את הסתייגותו של נ' זהר מהשימוש במינוח "מטא-הלכה". זהר טוען

עמדת ביניים – קיום מצוות פרו ורבו עם אשה גם ללא משיכה או אהבה.

הרב ארלה הראל משרטט עמדת ביניים מקורית. מחד הוא מכיר בצרכיו הרחבים של ההומוסקסואל המאמין ואינו מתכחש לקביעותה ויציבותה של ההומוסקסואליות, אמנם מאידך הוא לא שש להעניק פטור ממצווה כה חשובה כ"פרו ורבו", כתגובה לרב ברוך אפרתי ולרב יחיאל פאוסט הוא כתב את הדברים הבאים:

לענ"ד, לא צדקו חברי הרבנים בדבריהם, שכן לחלק מן המת"מניקים [משיכה תוך מגדרית] ישנה דרך לקיים מצוות פריה ורבייה ע"י נישואין עם לסבית או עם אישה המוכנה למצב כזה.¹⁸⁸

כידוע, אני עוסק בזה כבר שמונה שנים, ורוב ככל הזוגות הנישאים בדרך זו חווים שמחה ואושר בהורות שלהם, למרות החוסר בזוגיות מלאה.

אדם פטור ממצווה רק אם הוא איננו יוכל לקיימה. ודאי שאסור למת"מניק להתחתן עם אישה "רגילה" בלי לספר לה על עצמו. ולכן, אכן ישנו קושי בקיום מצוות פריה ורבייה. אך, כאמור, לעתים היא כן אפשרית. זה לא מתאים לכולם, אך כל גבר דתי שהגיע לגיל שלושים בערך, ניסה בעבר לשנות את נטייתו ולא הצליח, צריך לחשוב על אפשרות זו. אם היא לא תצלח בידו אזי נפטר מן המצווה, אך עד אז חובה עליו להשתדל ככל יכולתו!

האופציה של הבאת ילד לעולם ע"י פונדקאית איננה רצויה מבחינה הלכתית, ואין כאן המקום להאריך בזה.¹⁸⁹

בתשובתו הקצרה שומט הרב הראל את החשש מנישואין עם אשה ללא חשיפת הנטייה המינית, שכן כדי שחלילה לא יהיה מקח טעות – הוא מחייב את ההומוסקסואל לחשוף בפני זוגתו את נטייתו המינית. לרוב יהיו אלו לסביות עם התמודדות זהה, אמנם גם רווקות מבוגרות ונשים נוספות לוקחות חלק במיזם השידוכין של הרב ארלה, שנכון לכתובת שורות אלה מונה כשישים זוגות. על מיזם השידוכין בין ההומוסקסואלים ללסביות דתיים ארחיב בעבודת הדוקטורט בפרק העוסק באסטרטגית ההנגשה (ראו בפרק החותם חיבור זה). אמנם כבר כאן ניתן לראות שהרב ארלה לא מקבל את הטיעון שרומנטיקה, אהבה או

כי ההלכה אינה קרה וטכנית במהותה, וכי שיקולים ערכיים ומדיניות רחבה של פוסק הם שיקולים אימננטיים לפסיקת הלכה ולא חיצוניים לה.

¹⁸⁸ הדגשה שלי.

¹⁸⁹ <https://www.kamoha.org.il/?p=16747>

משיכה גופנית הן תנאי לקיום מצוות "פרו רבו", אלא כשם שמצווה זו יכולה להתקיים באופן טכני ללא מגע בהזרעה מלאכותית, כך היא יכולה להתקיים במגע גופני טכני שאין בו תשוקה ומשיכה בין בני הזוג. וכל זאת כדי להביא ילד לעולם. פתרון זה נותן מענה להומוסקסואל המאמין ברצון שלו בילדים ובהקמת משפחה, הוא לא מחויב לצאת מהארון ובכך הוא יחווה נראות של זוג הטרונורמטיבי, ואולי אולי הוא גם יצליח לפתח אינטימיות מהנה עם אשתו, במקביל למשיכתו לגברים. אמנם מבחינה הלכתית פורמאלית מצליח הרב ארלה הראל לאחוז בזה ובה, מחד הוא משמר את קיום מצוות פריה ורביה על ידי מפגש בין איש לאישה בחופה וקידושין, מאידך, בניגוד לגישה המכחישה, הוא מכיר בהומוסקסואליות ולא מקטלג אותה כיצר שניתן להתגבר עליו. הוא פשוט פורם את הקשר שבין רומנטיקה ומשיכה גופנית לבין קיום מצוות פרו רבו והקמת משפחה. על הריאליות של פתרון זה ועל מחיריו אדון בהרחבה בעבודת הדוקטורט.

האם לספר לבת הזוג על הנטייה המינית?

הומוסקסואלים רבים בוחרים להישאר בארון, ולהפגין כלפי חוץ אורח חיים נורמטיבי, הכולל נישואים לאישה. אצל הומוסקסואלים דתיים הדבר נכון כפליים – הסיבות רבות ומשתנות מאדם לאדם, יש כאלה שבחרים לעשות זאת בשל לחצים חברתיים ומשפחתיים, אחרים בשל נורמות וערכים עליהם התחנכו וכאלה שמאמינים או בטוחים כי הנישואים לאישה יגאלו אותם מן המשיכה לגברים,¹⁹⁰ הסטייטיקה שמביא אייל זק במחקרו¹⁹¹ מגלה כי מרבית ההומוסקסואלים הנשואים לאשה, לא שורדים את הקשר יותר משנים בודדות, או שמביעים פסימיות בנוגע להמשך זוגיותם. אמנם לצד אלה יש שמצליחים לשמר מערכת זוגית מסוימת.

רבנים נדרשים לשאלות סביב זוגיות מורכבת כזו בין הומוסקסואל לבין בחורה הטרנסקסואלית.¹⁹² אחת השאלות הבולטות מופיעה כבר בשלבים המקדימים בהם מבקש הבחור ההומוסקסואל להיפגש עם אישה לצרכי נישואין¹⁹³ – האם אדם שיודע שיש לו נטייה לבני מינו יכול להיפגש עם נשים לצרכי נישואים ואם כן האם הוא חייב לספר לבת הזוג על נטיותיו? ומה קורה אם כבר נישא, האם בכל זאת הוא חייב לשתף את אישתו בדבר המשיכה שהייתה בעברו או שעדיין קיימת?

ניתן לחלק לשלוש קבוצות את הרבנים המשיבים לשאלה זו – אלה המדריכים שלא לספר על הנטייה המינית ובעצם נוקטים באסטרטגיית ההכחשה להומוסקסואליות, אלה המחייבים לספר מתוך הכרה בנוכחותה הקבועה של הומוסקסואליות (גם אם היא ברת שינוי לדידם) ורבנים שנמצאים בעמדת ביניים שאציג להלן בהרחבה.

לא לספר על הנטייה המינית – אסטרטגיית ההכחשה

מתוך מדור "שאל את הרב" באתר "כיפה" – שאלה שהופנתה לרב דני ארגמן, רב משיב באתר "כיפה":

¹⁹⁰ א' זק, בין היצר ליצר – נרטיבים של הומואים דתיים, בהוצאת: רסלינג, תל-אביב, 2019. שם.

¹⁹¹ שאלות רבות מופנות לרבנים כשהגילוי נעשה אחרי הנישואין – האם יש בזה מקח טעות? באיזה מחיר לנסות בכל זאת לשמר את הקשר? ועוד – ריכוז של שאלות מעין אלה ותשובות רבנים כמו גם בלוגים וטורים אישיים של נשים שחוו נישואין להומוסקסואל ולחילופין ניתן למצוא באתר "כמוך" בקישור: <https://www.kamoha.org.il/?cat=586>; עוד על חוויות הנשים שנישאו להומוסקסואל דתי ראו תחקיר במגזין "נשים", הצל שלו ואני, ט' תמוז תשע"ט.

¹⁹² אגב ישנן שאלות של הומוסקסואלים מאמינים המבקשים לדעת האם זה מוסרי לקיים קשר עם אשה מבלי לספר לה על הנטייה רק כדי להתנסות, או כדי לבחון אם הליך טיפולי שהם מצויים בו נותן את אותותיו מתוך ידיעה ברורה כי קשר זה לא יבשיל לכדי קשר בר קיימא.

שלום הסיפור שלי הוא כזה : אני שומר שבת ואני היום בן 25. בגילאים 22 עד לפני כמה חודשים הייתי עם בנים לצערי הרב. ונעשה משכב זכר. לדעתי זה כי לא מצאתי בת זוג ומהדיכאון עשיתי שטויות אלו. אני יודע שאני לא רוצה בכך. כבר גיליתי זאת. לפני חודשיים בערך הכרתי מישהי ואנחנו חברים. ואז שלחתי לאחד הרבנים כאן שאלה מה עושים. הוא ענה לי שבעניין הדת לא לדאוג כי חזרתי בתשובה שלמה בעניין זה. כי הייתי נורא מבוהל. ושכל מצווה ותפילה רק תיתן לי ברכות רבות. עכשיו הגעתי למצב שהכל כל כך כנה ואמיתי בינינו שאני מפחד להגיד לה את מה שעברתי כי באותו רגע אני יודע שזה כנראה יוביל לפרדה וזה לא הפחד. אני פשוט מרגיש שאני מתחיל לאהוב אותה ומרגיש אליה משהו מיוחד. אני לא יודע מה לעשות עם המחשבה של לא לספר לא וזה רודף אותי. מה אני עושה מהבחינה הזו? בבקשה תעזרו לי. אני יודע שלא צריך לספר הכל ושאו לי זה ייעלם לי מהראש ביום מן הימים. אבל כרגע אני מרגיש נורא עם הדבר הזה. מבקש עזרה רצינית ואמיתית. תודה רבה

תשובת הרב ארגמן :

שלום וברכה ,

אם עשית תשובה לא לספר, חבל להבהיל אותה, חבל שהיא תפסיד אותך, חבל שאתה תפסיד אותה, פעמים שאדם נופל, אבל קם, אבל היצר מנסה לשכנע שכל החטאים עדיין קיימים, והאדם נמצא עדיין מאחור, אל תאמין לו, התנקתה מהעבר אל תתעסק בזה, תוסיף לימוד ותפילה ותיקון מעשים, והי' יהיה בעזרך.

זו דוגמא בולטת לאסטרטגיית ההכחשה – הפונה מספר לרב כי למעלה משלוש שנים הוא מקיים בפועל קשרים מיניים עם גברים. הוא אפילו לא מספר על הליך טיפולי שהוא עובר אלא רק על הכרעה פנימית שהוא קיבל עם עצמו "אני יודע שאני לא רוצה בכך". הוא מסתובב רק כמה חודשים בודדים עם הרצון "לצאת מזה" וכבר הוא מקבל את אישור הרב כי ההומוסקסואליות חלפה הלכה לה – "היצר מנסה לשכנע שכל החטאים עדיין קיימים" – ההומוסקסואליות היא רק יצר וחטא שאפשר בהרהור קל לשוב מהם.

בהקשר הזה מעניין לראות את התהליך שעבר הרב שלמה אבינר מהרבנים הבולטים בציונות הדתית ומי שיוזכר במחקר זה לרוב בשל ההתייחסות המרובה שלו, בכתב ובעל פה, לנושא מחקרנו.

בשיעור (בעל פה) שנתן הרב אבינר בישיבת עטרת ירושלים שבראשה הוא עומד – נשאל הרב על ידי תלמיד האם צריך לספר לאישה על הנטייה ההומוסקסואלית :

תלמיד : זה פייר מבחינת האישה לעשות כזה דבר ?

הרב : השאלה אם הוא מרמה את הבחורה או לא מרמה את הבחורה – טוב, זה כבר חשבון אישי השאלה הזו... אבל אם סך הכול הוא מתנהג בצורה נכונה, הוא לא עושה עברות, שום דבר, אלא יש לו יצר כזה, מה זה מעניין את אשתו איזה יצר יש לו? הוא מתנהג יפה אל אשתו... אז מה אומרים... אלא אם הייתה יודעת שיש לו יצר כזה – הווי, אם הבנות היו יודעות אילו יצרים יש לנו, אף אחת לא הייתה מתחנתת אתנו...

אמנם אומרים שבני זוג צריכים להיות פתוחים וצריך לספר את הכול. איפה זה כתוב? צריך לספר כל מה שגורם שמחה, אבל לא צריך לספר כל מה שגורם צער. אז אתה לא חייב לומר לפני החתונה "אני אהיה כן. אז ככה: שנה ישבתי בבית הסוהר, וגם עשיתי את זה ונכשלתי בזה". חבל – אתה לא תתחתן אם תספר לבחורה כל הלכלוך שעשית בחיים...

יש דברים בפוסקים שזה מקח טעות וזה רמאות כי יש לזה השלכות על החיים. אבל מה, שיש לך יצר הרע ואתה מתגבר – אז מה החילוק, מה החידוש? החידוש תאמר לבחורה "אני חייב להודיע לך לפני החתונה – יש לי יצר הרע". אוי, אוי, השם משמים היא חשבה שאתה

מלאך.¹⁹⁴

חשוב לציין כבר בפתיחה שהרב אבינר חזר בו מהדרכה זו¹⁹⁵ – אמנם שיח זה מלמד מה הייתה התפיסה המוקדמת של הרב אבינר, שעדיין קיימת אצל רבנים אחרים, דוגמת הרב ארגמן – משיכה מינית לגברים היא יצר ככל היצרים, אפשר להתגבר על כך, ככל תאוה אחרת, ולכן אין צורך לספר על כך לאשה לפני נישואין ובטח לא לאחר הנישואין.¹⁹⁶ לא יהיה בזה "מקח טעות" או הסתרה אסורה ולא מוסרית. מכל אלה עולה באופן בולט שימוש באסטרטגיית ההכחשה כדי לפתור את הקונפליקט שבין הומוסקסואליות ליהדות, כך שלדידם הומוסקסואליות היא יצר ככל היצרים, ותאוה ככל התאוות, שיש לשוב בתשובה מהם ותו לא, ומאידיך מותר ונכון להסתיר את ה"חטא" ככל חטא זוטר אחר.

¹⁹⁴ בתוך אתר "חברותא" : <https://havruta.org.il/2008/12/20/%d7%94%d7%a8%d7%91-%d7%90%d7%91%d7%99%d7%a0%d7%a8-%d7%94%d7%95%d7%9e%d7%95-%d7%99%d7%9b%d7%95%d7%9c-%d7%9c%d7%94%d7%aa%d7%97%d7%aa%d7%9f-%d7%91%d7%9c%d7%99-%d7%9c%d7%a1%d7%a4%d7%a8-%d7%9c%d7%90%d7%a9/>
ראו גם בקישור : <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3644423,00.html>

¹⁹⁶ ראו כדוגמה תשובתו של הרב אליקים לבנון המדריך גבר הומוסקסואל נשוי לא לספר לאשתו על מגעים מיניים עם גברים שהיו לו בעברו : https://havruta.org.il/wp-content/uploads/2010/06/Besheva_levanon.gif

עמדת ביניים – הסתרה כשיש משיכה רפה, חובת גילוי כשהמשיכה חזקה.

בתשובה שפורסמה באתר "ישיבה" לשאלת תלמיד האם לספר לבת הזוג על המשיכה לגברים - ענה הרב יעקב אריאל מזקני רבני הציונות הדתית ורב העיר רמת גן:

תתייעץ עם פסיכולוג.

אם הוא יאבחן אצלך משיכה חזקה לגברים שעלולה לפגום בקשר עם אשתך לעתיד, עליך לספר לה ולעבור טיפול. אם הוא יקבע שזו משיכה רפויה והקשר עם אשתך עשוי לבטל אותה, אינך צריך לספר לה.¹⁹⁷

תשובה דומה באותו אתר השיב בן דורו של הרב אריאל הרב זלמן מלמד רב היישוב וראש ישיבת בית אל: אם הן [הנטייות] חזקות חובה להודיע. אם המטפל סבור שהבעיה חלפה אין צורך להודיע. אבל יתכן שבכל זאת לפני ההחלטה יש מקום להודיע.¹⁹⁸

החלוקה בין משיכה חזקה לרפה מגלמת בתוכה הכרה בהומוסקסואליות - גם במחקר המדעי יש הסוברים כי הומוסקסואליות היא מנעד רחב, רצף שיש בו עוצמות שונות של משיכה לבני אותו המין.¹⁹⁹ אמנם על הסקאלה הזו יש בעלי נטייה חזקה. קביעתם של הרב מלמד והרב אריאל כי מי שיש לו משיכה חזקה חייב לספר לאשה היא הכרה במשיכה לגברים שהיא מעבר ליצר בר חלוף. יתירה מזו שניהם מגלגלים את ההכרעה בדבר עוצמת המשיכה אל המטפל והפסיכולוג ולא אל הרב או אל ההומוסקסואל עצמו - ובכך הם מקבלים ומכירים שהומוסקסואליות שרירה וקיימת, היא לא רק תאווה ברת כיבוש אלא הרבה מעבר לכך.

חייב לספר לבת הזוג על הנטייה - "אין מקח טעות גדול מזה!"

במאמר "לטוב בעיניהם תהיינה לנשים" ערכו הרב יואל וד"ר חנה קטן רשימה ארוכה של בעיות רפואיות, נכויות ומומים, ודנו באלו מהם חלה חובת דיווח בזמן ההיכרות בין בני הזוג ובאלו לא, כמו כן המאמר עוסק גם בשאלת "מקח טעות" שיכול להוות עילה לפסילת הקידושין:

¹⁹⁷ <https://www.yeshiva.org.il/ask/76162>

¹⁹⁸ <https://www.yeshiva.org.il/ask/48548>

¹⁹⁹ ראו בפרק "בין משכב זכר להומוסקסואליות" תחת הכותרת "נזילות מינית" - קינסי, שם. ענתבי, שם. ועוד. מעניין לציין כי על אף שמחקרו של קינסי נערך ב-1948 - תוצאות מחקרו הן "נכס צאן ברזל" ונקודת מוצא לכל מחקר שנעשה אחר כך. די בשיטוט מרפרף ב"גוגל מאמרים" כדי לראות כי מחקרו מצוטט באלפי מחקרים מהעשור האחרון העוסקים בנושא ההומוסקסואלי. עד כדי כך שבעקבות מחקר גנטי גדול בנושא ההומוסקסואלי שהתפרסם ב-2019 התראיין אחד מהחוקרים לעיתון "הארץ" וטען "למען הכנות, אנחנו בקושי יודעים יותר ממה שידענו לפני 25 שנה, או כשקינסי החל את עבודתו" (מוסף "הארץ", 8.11.2019).

בעיות התנהגותיות כגון נטיות הפוכות... חובה לספר לבן הזוג את עיקרי הדברים לפני ההחלטה להינשא, ובוודאי לפני הנישואין עצמם. לאחר הנישואין נראה לכאורה שאם ברגע היוודע הנתון החדש הכלה אינה מוכנה לקבל את הדברים וטוענת טענת מקח טעות – טענתה תתקבל. כדי למנוע ספקות בית הדין יחייב את הבעל לתת לה גט, ובשעת הצורך ייתכן שיתירו לה להינשא לאחר אף בלא גט.²⁰⁰

רבנים רבים פסעו בדרך זו וקבעו באופן בלתי משתמע לשתי פנים, כי זהו צעד בלתי מוסרי ואסור בתכלית להחביא מהאישה את הנטייה לבני אותו המין, ואף קבעו כי נישואין כאלה הינם "מקח טעות" הפוסלים את הקידושין מעיקרן.²⁰¹

בתשובה לשואל באתר מורשת מונה הרב יובל שרלו כמה טעמים מדוע הדבר אסור:

א. אין שום יסוד להניח שאחרי החתונה זה יסתדר. להפך, אני נחשף באתר זה למקרים הולכים וגוברים של מגמה הפוכה – משפחות שניבנו על בסיס הנחה זו, וזה החזיק מעמד כמה שנים, אך הן מתפרקות בכאב גדול לזוג ולילדים.

ב. יסוד התורה על פי הלל הזקן הוא "מה ששנוי עליך אל תעשה לחברך", ולדברי רבי עקיבא הכלל הגדול בתורה הוא "ואהבת לרעך כמוך". נישואין של בחור או בחורה ללא הימשכות לבני הזוג, בתפיסה שאחר הנישואין זה יסתדר מנוגדים למהות התורה – שווה בנפשך שזה היה להפך והדבר היה נעשה כלפיך?

ג. "מדבר שקר תרחק" – קשה למצוא שקר גדול יותר מהתנהגות זו.

ד. על אף העובדה שאין אנו מתירים נישואין ללא גט על סמך מקח טעות בלבד, מבחינה הלכתית אמיתית קידושין אלה כלל אינם תופסים, ואין מקח טעות גדול מזה.

ה. אתה לא רשאי, מבחינה מוסרית טבעית, לפתור את הבעיות של עצמך, שהן באמת קשות מנשוא, על חשבון הבחורה.

ו. לא ייתכן לחיות עם בן זוג עם סוד מוסתר כל כך. מהות הנישואין היא הורדת המסכות ולא לבישתן.²⁰²

²⁰⁰ פורסם באתר אוניברסיטת בר אילן בקישור: <https://www1.biu.ac.il/Parasha/Masei/Katan> ובהרחבה באתר צומת תחת הכותרת "הסתרת מידע בשידוכין": <https://www.zomet.org.il/?CategoryID=260&ArticleID=282>

²⁰¹ דוגמאות לרוב לפסיקות רבניות מעין אלה בקישורים הבאים: <https://havruta.org.il/2008/12/20/> <https://www.kamoha.org.il/?p=7577>, <https://www.kamoha.org.il/?p=17527>, <https://www.kipa.co.il/%D7%A9%D7%90%D7%9C-%D7%90%D7%AA-%D7%94%D7%A8%D7%91/%d7%a0%d7%99%d7%a9%d7%90%d7%95%d7%99-%d7%94%d7%95%d7%9e%d7%95%d7%a1%d7%a7%d7%a1%d7%95%d7%90%d7%9c/>

²⁰² <http://shut.moresheet.co.il/shut2.asp?id=51116>

מכל אלה עולה תמונה ברורה - קבוצת רבנים גדולה מכירה בהומוסקסואליות כמציאות נוכחת, ולא כיצר בר חלוף או תאווה מזדמנת, שדי בהרהור תשובה כדי לסלקה. קביעה זו משמעותית עד כדי פסילת קידושין מעיקרון בשל הסתרת המשיכה לבני אותו המין. אין זה אומר, כמובן, כי קבוצת הרבנים הזו או חלקים ממנה מתיישרת עם הקביעה כי הומוסקסואליות אינה ברת שינוי/ריפוי/המרה.

האם לצאת מהארון?

הרגע שבו הומוסקסואל "יוצא מן הארון" וחושף את נטייתו המינית הוא רגע אישי דרמטי ומכונן. יש בפומביות הזו חוויה עמוקה של השלמה וקבלה עצמית, בדרך כלל זהו סוף של תהליך ארוך ומייסר של חיבוטים פנימיים עד לרגעי החשיפה²⁰³ שגם לה יש מחירים חברתיים לא מעטים.²⁰⁴ חוויית היציאה מהארון, להומוסקסואל המאמין, מלווה גם בהכרעה ערכית-אמונית אודות ההכרה בנטייה המינית כדבר מה קבוע ולא משתנה, בדרך כלל זה נעשה לאחר מסע ארוך של בירור הנטייה המינית, של ניסיון עיקש לשנות את הנטייה ההומוסקסואלית ורק בסוף התהליך הנכזב מגיעה היציאה מהארון,²⁰⁵ ההכרה וההשלמה במצב הקיים.²⁰⁶ כפי שהוצג בפרק המבוא "בין משכב זכר להומוסקסואליות" – יציאה מהארון נכנסת תחת הקטגוריה של "זהות מינית הומוסקסואלית". אצל מרבית ההומוסקסואלים שגדלו בבית דתי תהליך היציאה מהארון מתלווה ל"הורדת כיפה", מתוך הבנה שהעולם הדתי והומוסקסואליות לא יכולים לצעוד שלובי זרועות²⁰⁷ (נתון המצטמצם בשנים האחרונות עם התרחבות דרמטית של הקהילה הלהט"בית הדתית²⁰⁸).

"כבוד הרב, האם לצאת מהארון?" – שואלים תלמידים לא מעטים את רבותיהם. מענה רבני לשאלה זו הוא אכן בוחן לשאלת ההכרה בהומוסקסואליות או ההכחשה שלה. שכן נתינת פומבי וחשיפה של הנטייה המינית היא הכרה מובהקת בהומוסקסואליות כדבר מה קבוע ויציב ולא רק יצר בר חלוף. אין לכך הכרה גדולה מזו. דרך תשובות רבניות לשאלה "האם לצאת מהארון?" ניתן לחלק באופן ברור בין אלה התופסים הומוסקסואליות כיצר ותאוה בלבד, ולכן, לדידם, בוודאי שאין להחצין זאת, שכן "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" – קרי: אין לתת פומבי לתאוות אפלות ורעות. מאידך מי שרואה בהומוסקסואליות ממשות קבועה

²⁰³ T. E Adams, *Narrating the closet: An autoethnography of same-sex attraction*. Routledge, 2016.

²⁰⁴ V. Cass, "Sexual orientation identity formation: A Western phenomenon." 1996. עוד על תהליך היציאה מהארון ועל ההיבטים הרגשיים-פסיכולוגיים כמו גם על המשמעויות החברתיות של היציאה מהארון ראו: ר' זנדני, **החזרתיות והרב ממדיות של היציאה מהארון: סיפוריהם של הומואים צעירים בישראל** (עבודת תיזה), באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון, 2015. מעבר להצעת מודל היציאה מהארון העולה ממחקרו של זנדני, הוא מביא בחיבורו סקירה נרחבת של מודלים שונים ליציאה מהארון, לנגזרותיהם והשלכותיהם וכן את מבקרי המודלים הללו; על הסיוע של הפורומים הוירטואליים בתהליך היציאה מהארון ראו: א' מרציאנו, 'תפקיד הפורומים הוירטואליים בהתמודדותם של נערים הומואים עם תהליך היציאה מהארון' **מסגרות מדיה** 4, 2009, עמ' 1-28.

²⁰⁵ על ההשלכות הייחודיות ליציאה מהארון בקרב הומואים דתיים ראו: י' יוסף, **התמודדות דתית ובריאות נפשית בקרב הומואים יהודים דתיים בישראל**, (עבודת תיזה), תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, 2013.

²⁰⁶ א' דר, 'מטפל דתי, מטופל דתי: האם לצאת מהארון? דיאלוג בין חדר הטיפול לרשות הרבים' מתוך סקירת **יום עיון – הטיפול הפסיכולוגי בקרב הקהילה הלהט"בית הדתית**, אוניברסיטת בר אילן, תשע"ט -

https://www.betipulnet.co.il/particles/The_psychological_treatment_of_the_religious_LGBT_community.

²⁰⁷ ע' קורן, שם.

²⁰⁸ ז' שביידל, וז' אפק, שם..

<https://www.shatil.org.il/node/200241>

כמו הרב אבינר גם הרב שמואל אליהו רואה בהומוסקסואליות "יצר אפלי", "מחלה", "סטייה" ו"קלקול שצריך לתקן ולא לתת לו הכשר". ולכן ברור שיציאה מהארון לא רק שאינה אופציה לגיטימית ומטיבה אלא היא בבחינת "להכשיר את השרץ" ולכן צריך למחות על כך. שוב, הפתרון לקונפליקט שבין הומוסקסואליות להלכה היהודית היא בהכחשת הראשונה.

אל אלה הצטרף הרב ישראל רוזן ז"ל, מי שעמד בראש מכון צומת, ערך את סדרת הספרים "תחומין" והיה פובליציסט פורה במגזר הציוני-דתי. בטור הנושא את הכותרת "הווקע אותם נגד השמש" – מגולל הרב רוזן את החשש שלו כי כל עיסוק בנושא "נטיות הפוכות" אפילו אם הוא ביקורתי או שלילי עלול לייצר לגיטימציה שהוא כה חושש ממנה. הרב רוזן ביקש להדגיש כי "אוזנו לא אטומה משוועתם של החורגים", כלשונו, והוא אף אינו קורא להחרים או לדחות בשתי ידיים את "החוטאים המודעים לחטאם ומצפים לישועה", כל אלה לא מנעו ממנו להביע את הביקורת הנוקבת הבאה:

מאידך, אני קורא לדחייה בשתי ידיים ולהוצאה אל מחוץ לגדר הדתית והחברתית את אלו המתגאים במומם, המציגים בפומבי את 'מצבם' או המתקהלים ליגאוות יחידה' ולמועדון חברתי פעיל. כל החצנה של אורח חיים זה הוא בגדר 'הסתה והדחה' שפגיעתן רעה וענשן קשה. פומביות של חריגות דינה נחרץ בפרשתנו, בפסוק המצוטט בראש המדור: "הווקע אותם נגד השמש".²¹²

הרב רוזן לא רק מסתפק בטיעון של הרב אבינר והרב אליהו כי אין להחצין יצר, טומאה ותאוה אלא גם חושש מההשפעה החברתית, מן הלגיטימציה שעלולה להיווצר עם יציאתם מן הארון של הומוסקסואלים ובוודאי מהתאגדויות קהילתיות שמעניקות קיום ונוכחות לתופעה זו. הרב רוזן מגדיר את היוצא מן הארון כ"מסית ומדיח" וחותרם כי יש להוקיע אותם נגד השמש ממש כמי שחטא ב"בעל פעור".²¹³ אלו ביטויים קשים המדגישים את ההשפעה החברתית ואת החשש שמעגלי החטא יתרחבו בעקבות חשיפתם והלגיטימציה החברתית שיזכו להם.

[%D7%96%D7%94%D7%95%D7%AA-%D7%9E%D7%99%D7%A0%D7%99%D7%AA-%D7%97%D7%A8%D7%99%D7%92%D7%94/](#)

<https://www.kipa.co.il/%D7%99%D7%94%D7%93%D7%95%D7%AA/%d7%94%a8%91-%d7%99%a9%a8%90%9c-%d7%a8%95%96%9f-%d7%a7%95%a8%90-%d7%9c%94%97%a8%99%9d-%d7%94%95%9e%95%90%99%9d-%d7%9e%95%95%a6/>

²¹³ במדבר פרק כ"ה.

”מתחנן אליכם, אל תצאו מהארון!” – הכרה בהומוסקסואליות אך חשש מהתרחבותה

בטור אישי לגולשי אתר ”כמוך” מבקש הרב יואל קטן, ר”מ בישיבת שעלבים, מהומוסקסואלים דתיים שלא יצאו מהארון. בניגוד לרב אבינר והרב אליהו, מבין הרב קטן כי הומוסקסואליות היא מנעד רחב של עוצמות משיכה שונות, והוא מבין כי על הרצף הזה נמצאים נערים וגברים שאין להם כל יכולת להשתנות או לשאת אשה. הוא כואב עמוקות את צערם ומצוקתם ”אין ספק שלא כל מקרה פתיר, ויש כאלו בתוכנו שיהמר שְׂדֵי להם מאוד”, מה אומר ומה אדבר. ”ועם זאת הוא קורא גם לא להתכחש לדבר ה’ ולציווי ”ולפום צערא אגרא”. ואחרי כל אלה מתחנן הרב קטן בפני ההומוסקסואלים המאמינים :

רק דבר אחד אני מציע, מתחנן, מבקש בכל לשון של בקשה: אל תצאו מן הארון! אל תעשו פרסום למצבכם האישי ואל תבקשו לו לגיטימציה פומבית, כי כל הטעמים שיש לכם לכך, המוצדקים יותר והמוצדקים פחות, אינם עומדים מול החשש הכבד שצעירים שיש להם נטייה הפוכה ברמה נמוכה ו’נסבלת’, ועתידם ה’סטרייטי’ לפניהם, יסובבו בגללכם את ההגה שמאלה-חזק ויצטרפו לקהילה הגאה בעידודכם, ובכך יכרתו את הענף שעליו בנויים חייהם.²¹⁴

הרב קטן בהמשך דבריו כותב כי הוא מודע לרווחים הנפשיים האפשריים מהיציאה מהארון ובעצם משחרור מועקת ההסתרה אך לדידו אין הדבר שווה בנזק המלך. ”הבעיה היא העניין החברתי, הלגיטימיות החברתית-דתית לתופעת הנטיות ההפוכות, וממנה אני דואג... אני מניח שיש הומואים שיצאו מהארון וטוב להם מבחינות מסוימות, אבל אני משוכנע שמבחינות אחרות הם חריבו את העולם שלהם ואת העולם שסביבם, וחבל שעשו את הצעד הזה.”²¹⁵

כפי שראינו הרב קטן משרטט עמדה השוללת יציאה מן הארון, אמנם לא בשל הכחשת ההומוסקסואליות. הוא אף אינו עוצם עיניים מן היתרונות הפסיכולוגיים, הרגשיים והנפשיים שיתכנו בפעולה זו, אלא שמול כל אלה הוא מציב את הלגיטימציה החברתית ואת החשש שהדבר יכה גלים ויסחוף גם כאלה שאולי יכולים “לצאת מזה”.

²¹⁴ <https://www.kamoha.org.il/?p=483> ; ראו את תגובתו של זאב שביידל לפרסומו של הרב קטן בקישור: <https://havruta.org.il/2009/09/29/%d7%9c%d7%9e%d7%94-%d7%99%d7%95%d7%a6%d7%90%d7%99%d7%9d-%d7%9e%d7%94%d7%90%d7%a8%d7%95%d7%9f-%d7%aa%d7%92%d7%95%d7%91%d7%94-%d7%9c%d7%a8%d7%91-%d7%a7%d7%98%d7%9f/>

²¹⁵ הרב יואל קטן, שם.

יציאה חלקית מן הארון – עמדת ביניים

קריאתו המהדהדת של הרב קטן הונחה לפתחו של הרב ארלה הראל. כדרכו הוא מייצר עמדת ביניים המבינה מחד את הצורך הנפשי בהיחלצות ממצוקת ההסתרה, ומאידך גם הוא חושש כי ההתערטלות הפומבית עלולה לשאת מחירים חברתיים, להשפיע ולהכות גלים ואף לקבע את הנטייה אצל מי שיצא מן הארון (מתוך תפיסה כי יתכן שהשינוי עוד אפשרי) ולכן הוא מציע עמדת ביניים:

ישנו יתרון ביציאה מן הארון, שכן היא מקילה על האדם החש לכוד בתוך עצמו, חי בהסתרה מן העולם וכד'. מצד שני, יציאה מן הארון לעתים מקבעת דברים, מביישת את הסובבים אותך ועוד.

על כן, נראה לעני"ד שדרך המלך בזה היא לבצע יציאה חלקית. כלומר, לשתף את הקרובים אליך – הורים, אחים, חברים טובים מאוד, רב, מטפל ועוד כאלה. ליצור איזה מעגל בן 5–10 אנשים נאמנים שיודעים עליך, אך לא לרוץ ולספר לכל העולם.

מניסיוני עם הרבה מאד חבר'ה, הם ראו בזה ברכה והדבר שיפר את חייהם.²¹⁶

זו עמדה מורכבת שמחד מכירה בהומוסקסואליות כממשות קבועה, מעבר ליצר ותאוה, מאידך מאמינה ביכולת שינוי גם אם לא באופן גורף. עמדה זו מכירה בצורך לשתף את הסביבה הקרובה בנטייה, מתוך הבנה עמוקה שיש יתרונות רבים למעגל התמיכה ולחשיפה, ומאידך קוראת לא להרחיב את החשיפה מעבר למעגל הקרוב, גם בשל ההשפעה הסביבתית, וגם בשל החשש מהתקבעות הנטייה שאולי עוד ברת שינוי.

"חיים בתוך ארון משולים בעיני למוות" – עידוד רבני ליציאה מהארון

במפגש עם חברי ארגון הו"ד (הומואים דתיים) בשנת 2008 אמר הרב יובל שרלו כי "אם האדם מסוגל לצאת מהארון יהיה לו יותר טוב, כי הוא יחיה חיים של אמת"²¹⁷ – את הקביעה הזו הסביר הרב שרלו כקו עקרוני של צעידה בדרכי היושר והאמת ובריחה מן הזיוף והשקרי, "נטייתי הטבעית באופן כללי היא שהטוב ביותר הוא לחיות כאיש אמת. אמירת האמת מסירה עול מהכתפיים, בכל הקשר". באופן מעשי הסתייג הרב שרלו

²¹⁶ <https://www.kamoha.org.il/?p=16287>

²¹⁷ <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3641851,00.html>

מלקבוע באופן נחרץ וקטגורי כי יציאה מהארון היא פתרון נכון ומומלץ לכל הומוסקסואל וטען כי "אינו חש ראוי להמליץ על יציאה מהארון" כיוון "שלא היה במצב זה ולא יודע אלו קשיים כרוכים בכך". כך או כך יש כאן עמדה עקרונית שלא רק מכירה בהומוסקסואליות אלא אף מעודדת את הנכחתה בשל שיקול אתי ומוסרי של צעידה בשביל האמת, והתרחקות מן הזיוף והשקר. דומה כי הרב שרלו מכוון לכתחילה לצאת מן הארון ורק אם הדבר כרוך בקשיים אישיים, אל מול החברה/המשפחה וכדומה, ניתן לסייג הדרכה זו. נכון לציין כי יציאה מן הארון אין משמעה היתר ל"משכב זכר" אלא רק חשיפת הנטייה, שאליבא דרב שרלו אין בה כל איסור או פגם.

כשהרב בני לאו, רב קהילת הרמב"ן בירושלים, נדרש לשאלה דומה, הוא צעד כמה צעדים קדימה ולא הסתפק בהדרכה רזה או מסויגת בדבר העידוד ליציאה מן הארון אלא קבע כי כמוה כבחירה בחיים:

הדבר הרע ביותר בעיניי הוא לחיות בתוך ארון. חיים בתוך ארון משולים בעיניי למוות. ולאף אחד אסור לבחור במוות. זהו ציווי פשוט של התורה – "ובחרת בחיים"...

אדם שמצא עצמו בעל נטייה חד-מינית – לא חטא ולא פשע כי ככה הבורא יצר אותו (בדר"כ זה לא מבחירה אלא ככה הבורא יצר אותו), ולכן אין לו שום סיבה להתבייש. הוא לא עשה שום מעשה שבגיניו נגזר עליו לחיות בתוך ארון. אבל אין שום סיבה בעולם לפרוץ החוצה בקול רעש גדול, ובדגלים ססגוניים כי זה המעבר שפוגע בצניעות ויוצר פריצות.

אדם שיצא מן הארון צריך לחיות בשלום קודם כול עם עצמו. אין לאף אחד זכות לחטט בתוך עולמו הפנימי ולחפש בתוך נבכי הנפש שלו ולחטט ולחפש אם הוא נוהג שלא כהלכה. אדם החי מחוץ לארון צריך לקבל הדרכה אישית איך הוא יכול לחיות את חייו בצניעות ובכבוד.²¹⁸

הרב לאו כמו הרב שרלו רואה בעין יפה את היציאה מן הארון, לא רק בשל הרצון לחיות חיי אמת אלא גם בשל המחיר הכבד שיש בחיים בתוך ארון, בהסתרה המתמדת, ובהשקעת האנרגיות הנפשיות הרבות והמצלקות בהתחבאות מן החברה, ובהתכחשות לבריאה האלוקית שכן "כך הקב"ה יצר אותנו". אליבא דרב שרלו והרב לאו העידוד ליציאה מן הארון, כמוה כאלף עדים להכרה בהומוסקסואליות, ויותר מזה בהבנה העמוקה כי היא אינה בחירתו של ההומוסקסואל אלא זו גזירת שמיים.

²¹⁸ <https://www.kamoha.org.il/?p=16072>

היש הכרה ב"מעמד הלכתי" להומוסקסואלים?

ניתוח פסיקות והדרכות רבניות

האם ומתי נטייה אישיותית מקבלת מעמד הלכתי מובחן ?

כהקדמה לפרק הבא, המבקש לבחון האם ישנו מעמד הלכתי להומוסקסואלים, אסביר באופן תמציתי מהו בכלל "מעמד הלכתי מובחן" והאם ניתן להחילו על הומוסקסואלים. בהלכה היהודית ישנן קטגוריות פרסונאליות רבות, היוצרות מעמד הלכתי מובחן. הלכות ייחודיות, איסורים, מצוות עשה או היתרים המותאמים לפרסונה המסוימת, לתפקידה, מקצועה או לסיטואציה מצבית ייחודית.

קטגוריות הלכתיות כאלה נמצאות למכביר. ישנה **קטגוריה הלכתית-פרסונאלית מובחנת** על רקע מגדרי, גזעי, מעמדי וכדומה - דוגמת: **כהן** המחויב במצוות רבות בהלכות מקדש וקודשיו, אסור להיטמא למת, זוכה לקבלת תרומות ומעשרות וכדומה, **אשה** המחויבת בטהרה מטומאת נידתה, פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמן, מחויבת בהדלקת נרות שבת וכדומה. בקטגוריה זו ניתן למצוא גם **קטן**,²¹⁹ **גוי**²²⁰ **ועוד**. ישנה **קטגוריה הלכתית מובחנת המתייחסת לנכות**,²²¹ ישנה **קטגוריה הלכתית מובחנת על רקע תפקיד או מקצוע**²²² **ועוד**.

קטגוריה הלכתית מובחנת על רקע נטיות אישיותיות:

המקבילה להומוסקסואלים נמצאת בקטגוריה ההלכתית על רקע נטייה אישיותית. ישנה התייחסות הלכתית מובחנת לאנשים בעלי נטיות אישיותיות ותכונות אופי, קבועות או זמניות. דוגמת:

מצטער – דין מיוחד בחג הסוכות המעניק "פטור" מקיום מצוות ישיבה בסוכה או שינה בסוכה למי שמצטער מן השהיה בה – מחמת קור, חום, זבובים, פחד וכדומה²²³ – מדובר בפטור אינדיבידואלי – כך שיכולים להיות שני שכנים בסוכות סמוכות, האחד יקבל פטור בשל צערו האישי, הסובייקטיבי, והשני יחויב במצוות סוכה, שכן יש לו יכולת לשאת את הקושי או האתגר בישיבה בסוכה.

²¹⁹ פטור ממצוות כסובייקט, אמנם כאובייקט הוריו מחויבים בחינוכו, אם מצא דבר מה – מציאתו שייכת להוריו ועוד.

²²⁰ מחויב בשבע מצוות בני נח כסובייקט וכאובייקט יש אודותיו התייחסויות הלכתיות דוגמת: מגעו בין הופך את המשקה ליון נסך, אסור להינשא לו, בישולו נאסר באכילה ועוד.

²²¹ ישנן התייחסות הלכתית מובחנת לבעלי נכויות שונות **כחוש, עיוור, גידם, פיסח, אילם**, ועוד – שם בעיקר מדובר בפטורים ממצוות שהנכות אינה מאפשרת – כהנחת תפילין לגידם או כשמיעת קול שופר לחירש.

²²² יש התייחסות הלכתית מובחנת לאדם הנושא תפקיד או בעל מקצוע מסוים דוגמת: **שליח ציבור** (את מי ראוי למנות? אלו קטעי תפילה שייכים רק לו, ברכות שרק שליח ציבור מברך ועוד), **דיין** (דוגמת: "לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול, בצדק תשפוט עמיתך"), **אבא** (דוגמת: חובתו במילת בנו, פדיון בנו, ללמד את בנו תורה), **חקלאי** (מחויב במצוות התלויות בארץ) וכדומה.

²²³ ריכוז דיני מצטער ראו בקישור: <https://www.yeshiva.org.il/midrash/17121>

אסטניס – הוא אדם "מעונג ומפונק",²²⁴ או אדם מצונן, שקר לו תמיד,²²⁵ או "איש חלש ומזוג רע, ודעתו קצה ולבו נמאס בכל דבר מגונה שהוא רואה".²²⁶ – הלכות רבות נכתבו לאיסטניס, רובם "פטורים" דוגמת: חתן וכלה איסטניסטים פטורים משתיית יין בחופתם אם קשה להם לשתות אלכוהול,²²⁷ איסטניס השרוי באבלות מותר בהריצה,²²⁸ "כהן גדול אסטניס, מחמים לו חמין בערב יום הכפורים, ומטילים ביום הכפורים לתוך בית הטבילה, כדי שתפוג צינתם של המים",²²⁹ יש אומרים שמותר לאיסטניס לנעול, אפילו מנעל של עור, ביום הכיפורים.²³⁰ איסטניס לא רק מקבל גלריה רחבה של פטורים והקלות אלא גם חומרות ייחודיות דוגמת: האסטניס, שקשה לו לאכול בערב אם טועם דבר מה בבוקר, אסור לאכול בערב פסח כל היום שום דבר, כדי שיאכל מצה בערב לתיאבון,²³¹ והוא הדין בכל ערב שבת.²³²

הירא ורך הלבב – הוא אדם " שאינו בטבעו לראות מכת חרב והרג כי "הירא" הוא אשר לא יבטח ויחזיר אותו מפני מיעוט בטחונו ו"רך הלבב" מפני חולש טבעו כי ינוס או יתעלף"²³³ – אדם כזה מקבל פטור מ"מלחמת רשות".

שוטה – זו קטגוריה הלכתית שבמהותה נטייה נפשית חריגה, פתולוגיה או סטייה. תילי תילים של הלכות ודיונים נכתבו על "הלכות שוטה" – מיהו שוטה? איזו לקות נפשית תוגדר כ"שוטה"? מה חובותיו? ממה הוא פטור? כיצד לנהוג בו? ועוד ועוד. סיכום ממצה של ראשי הפרקים של הדיונים ההלכתיים בדבר שוטה ראו בהערה זו.²³⁴ ללא כל ספק "שוטה" היא קטגוריה הלכתית מובחנת על רקע נטייה נפשית-אישיותית.

אי-קטגוריה הלכתית מובחנת לבעלי נטיות אישיותיות מסוימות:

אל מול בעלי הנטייה הנפשית שקיבלו התייחסות הלכתית מובחנת, כ"מצטער" ו"איסטניס" - אנו מוצאים בחז"ל, בהלכה ובמחשבת ההלכה איזכור של אנשים בעלי נטייה נפשית-אישיותית מסוימת, אך ההלכה כלל אינה מייחסת לנטייתם מעמד הלכתי מובחן, דוגמת:

²²⁴ רש"י ברכות טז עמוד ב, ד"ה "רחץ".

²²⁵ פירוש המשניות לרמב"ם, שם.

²²⁶ מוסף הערוך, "אסטניס".

²²⁷ ארחות חיים ח"ב קידושין כא, בשם הר"ש.

²²⁸ משנה ברכות טז עמוד ב.

²²⁹ משנה יומא לא ב, ורש"י שם ד"ה "מחמין".

²³⁰ ירושלמי יומא ח א. שלטי גבורים שם ב א מדפי הרי"ף אות א, בשם ריא"ז.

²³¹ פסחים קח א; טושי"ע או"ח תע ג; רמ"א שם תעא א.

²³² מגן אברהם רמט סק"ז.

²³³ פירוש הרמב"ן על התורה, דברים פרק כ, פסוק ח.

²³⁴ https://www.yeshiva.org.il/wiki/index.php?title=%D7%A9%D7%95%D7%98%D7%94#cite_note-13

אדם הנולד במזל מאדים

בתלמוד הבבלי, במסכת שבת (דף קנ"ו עמוד א) : מפרטת הגמרא רשימה ארוכה של אנשים שנולדו במזל מסוים, ולהם תכונות אישיותיות מובחנות דוגמת: אדם שנולד במזל נוגה – יהיה אדם עשיר עם יצר מיני חזק, אדם שנולד במזל כוכב יהיה נהיר וחכם, אדם שנולד במזל צדק יהיה צדקן, אדם הנולד במזל מאדים יהיה שופך דמים. רב אשי, מחכמי התלמוד, אמר²³⁵ אודות האדם שנולד במזל מאדים, כי התכונה הינה קבועה בנפש, אך מימושה תלוי באדם – ולכן הוא יכול להיות "מקיז דם", "שוחט" או "מוהל" אך הוא גם יכול להיות "רוצח", הכל תלוי בבחירתו. הנטייה לשפוך דם יכולה להיות חיובית או שלילית – הנטייה לא ברת בחירה, אך מימושה, בדרך זו או אחרת, בהחלט תלויה באדם.

אמנם על אף הנטייה המובחנת היטב אין כל התייחסות הלכתית לאדם הנולד במזל מאדים – לא אסרו עליו ללמד תינוקות בשל תוקפנותו, ולא פטרו אותו מ"והיגדת לבנך" בשל קשיחותו היתירה. זו נטייה נפשית

נטולת קטגוריה הלכתית.²³⁶

האם ההומוסקסואל דומה ל"איסטניס" או ל"מי שנולד במזל מאדים"?

אני מבקש להציב את השאלה הזו לקראת הפרקים הבאים – היכן ימוקם ההומוסקסואל? האם נטייתו לבני מינו כמוה כ"איסטניס" הדורש התייחסות הלכתית מיוחדת, המותאמת לתכונת נפשו המסוימת? או שמא דינו של ההומוסקסואל הוא כ"מי שנולד במזל מאדים"? כך שלנטייה אין כל השלכה ליצירת "מעמד הלכתי מובחן".

²³⁵ בסוגיא שם, במסכת שבת קנו.

²³⁶ דוגמא נוספת, במחשבת ההלכה, ובפילוסופיה היהודית ניתן למצוא בדברי הרמב"ם המפורסמים, בפרוש המשניות (שמונה פרקים, פרק ח'):

"לא יתכן שיהיה האדם בטבע, מתחלת בריתו, בעל מעלה, ולא בעל חסרון, כמו שלא יתכן שיהיה האדם בטבע בעל מלאכה מן המלאכות המעשיות. אבל יתכן שיהיה בטבע מוכן. אל מעלה או אל פחיתות, בשיהיו פעולות זו קלות עליו מפעולות זולתה... ואמנם בארתי לך זה, כדי שלא תחשב לאמתיות אותן ההזיות שייבדון. בעלי גזרת הכוכבים, באשר הם טוענים כי מולדות בני האדם ישימום בעלי מעלה או בעלי פחיתות, ושהאדם מכרח על אותן הפעולות דוקא. אבל אתה דע, כי דבר מספם עליו מתורתנו ומפילוסופית ין, כמו שאמתוהו טענות האמת, שמעשי האדם כלם מסורים אליו, אין כופה עליו בהם, ולא מושך לו מבחוץ בשום פנים, שיטהו אל מעלה או פחיתות; אלא אם כן תהיה הכנה מזגית. בלבד, כמו שבארנו, שיקל בגללה דבר או יקשה, אבל שיחייב או ימנע - אין בשום פנים. ואלו היה האדם מכרח על מעשיו - היו בטלים הצווי וההזרה התוריים, והיה כל זה שוא גמור, הואיל ואין בחירה לאדם". זו דוגמא לאדם במה שיעשה."

טענתו של הרמב"ם היא כי נטייה אישיותית יכולה להיות מולדת, היא עשויה להקל או להקשות על האדם מלקיים מצווה זו או אחרת, אך בשום אופן אין היא מעכבת אותו מלקיימה. אחרת אין לו בחירה חופשית, שזה יסוד מהותי בפילוסופיה של הרמב"ם. אם הנטייה הנפשית המולדת מכריחה את האדם לקיים מצווה מסוימת או מונעת ממנו לקיימה "היו בטלים הצווי והאזהרה התוריים, והיה כל זה שוא גמור, הואיל ואין בחירה לאדם". זו דוגמא נוספת ומובהקת לנטייה נפשית מובחנת שאין לה כל השלכה הלכתית.

אני מבקש לבחון שתי סוגיות הלכתיות – האחת "דיני ייחוד להומוסקסואלים" והשניה "אביזרייהו דעריות להומוסקסואלים" (דוגמת: האם מותר להומוסקסואל לגעת באישה? האם מותר לו לגעת בגבר?) – דרכן אני מבקש להבחין לא רק בין הפוסקים המכחישים הומוסקסואליות אל מול המכירים בה, אלא גם להראות את הפוסקים שטיפסו קומה בהכרה בהומוסקסואליות, לא רק כממשות קבועה או כתכונה אישיותית יציבה וקונסיסטנטית לאורך זמן, אלא שיוו לה קטגוריה הלכתית מובחנת.

דיני "ייחוד" להומוסקסואלים.

חז"ל קבעו כי אסור לאיש להתייחד עם אשה שאיננה אשתו, אימו, סבתו או אחותו.²³⁷ ייחוד משמעו לשהות יחדיו במרחב שאינו נגיש לאנשים נוספים, בין אם זה חדר סגור ובין אם זה פרדס חשוך שאין בו הימצאות של אדם נוסף. חז"ל מצאו לאיסור זה רמז בתורה ואף קבעו כי בית דינו של דוד המלך הרחיב את האיסור גם על ייחוד עם פנויה.²³⁸ אך רמת האיסור נמוכה יותר.²³⁹

הסיבה המובהקת לאיסור זה היא כסייג והרחקה "שדבר זה גורם לגלות ערוה".²⁴⁰ דהיינו החשש שייחוד כזה עלול להוביל לאיסור של ממש בענייני עריות. אמנם יש שראו באיסור זה לא רק כסייג וגדר, אלא כאיסור בפני עצמו, הרואה בעין רעה אינטימיות מעין זו בין איש ואישה שאינם נשואים (כמובן שיש להבחין ברמת האיסור בין פנויה לבין אחת מן העריות האסורות), ולכן עצם ההימצאות המשותפת שלהם במרחב אינטימי כזה, מייצר קרבה פסולה ואסורה.²⁴¹

ישנם דיונים רבים בהלכה בדורות השונים לגבי אופני הייחוד, מקומות ומצבים המוגדרים כייחוד, סוגיית בני משפחה כמו אח ואחות, סבתא ונכד ועוד.²⁴²

סוגיית דיני ייחוד להומוסקסואלים מורכבת במיוחד ומייצרת קוטביות בין הפוסקים השונים, העשויה ללמד באופן משמעותי על תפיסתם את מהותה של ההומוסקסואליות, ואת מעמדה או אי-מעמדה ההלכתי.

סוגיית הייחוד בין שני גברים (גם כשאינם הומוסקסואלים) כבר נידונה בחז"ל ובראשונים.

כך נאמר במשנה (סנהדרין פב ע"א):

ר' יהודה אומר: לא ירעה רווק בהמה, ולא יישנו שני רווקין בטלית אחת, וחכמים מתירים.

בביאור דעת חכמים, החולקים על רבי יהודה, נאמר בגמרא (שם):

תניא, אמרו לו לרבי יהודה: לא נחשדו ישראל על משכב זכור ולא על הבהמה.

²³⁷ תלמוד בבלי, סנהדרין, כא, ע"ב. ; תלמוד בבלי, עבודה זרה, ל"ו, ע"ב.

²³⁸ שם

²³⁹ כאשר מדובר בפנויה נידה שלא טבלה – ישנה מחלוקת בין הפוסקים אם ייחוד עם פנויה-נידה שווה בחומרנו לייחוד עם אחת מן העריות האסורות בייחוד. ראו לדוגמה את המחמירים: שו"ת ריב"ש סי' תכה; מהר"ש אבוהב, ספר הזכרונות, הלי נידה וזכרון י; שו"ת חקרי לב חאבהע"ז סי' יז; שו"ת מהרי"א הלוי ח"א סי' טז; מ"ב סי' עה סק"י; בינת אדם שער בית הנשים סעי' יז (כח); נתיבות השלום באורחות חיים נתיב ט, בדרך התשובה סק"ג; ערוה"ש אבהע"ז כב א, ג; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חאבהע"ז סי' כב סק"ג. וראה באריכות באוצה"פ סי' כב סק"ח אות ב, ובדבר הלכה סי' א סק"ח.

אל מול המקילים: בית משה אבהע"ז סי' כב סק"א; שו"ת אמרי כהן סי' כו-כו. וראה באריכות בשו"ת ציץ אליעזר ח"ו סי' מ פ"ח סק"ו-ח ופכ"ה סק"א-ג, ובאוצה"פ סי' כב סק"ח אות ב.

²⁴⁰ רמב"ם, היד החזקה, הלכות איסורי ביאה, פרק כ"ב, הלכה י"ט-כ.

²⁴¹ הראי"ה קוק, מוסר אביך, פרק א' פסקה ה', סייגות התורה.

²⁴² סיכום הלכה למעשה אודות דיני ייחוד ראו: <https://www.yeshiva.org.il/midrash/8564>

בעקבות דברי חכמים בגמרא הכריעו מרבית הראשונים להלכה כי " אין איסור להתייחד עמהן, ואם נתרחק אפילו מיחוד זכר ובהמה, הרי זה משובח."²⁴³

אמנם בדורות שאחריהם סייג רבי יוסף קארו, בעל השולחן ערוך את ההיתר הגורף וקבע:

לא נחשדו ישראל על משכב זכר ועל הבהמה, לפיכך אין איסור להתייחד עמהן... **ובדורות הללו**

שרבו הפריצים, יש להתרחק מלהתייחד עם הזכר.²⁴⁴

מקובל לעשות חלוקה בין הפסיקה הרבנית האשכנזית שהקילה בייחוד בין גברים (אף עם גויים) לבין זו המזרחית שנטתה להחמיר²⁴⁵ – בשל העובדה כי בארצות האסלאם משכב זכר היה נפוץ יותר ונורמטיבי יותר, ולכן היה צורך לתת מקום לאיסור הייחוד בין גברים, ואף לגדור תקנות וסייגים נוספים.²⁴⁶ דומה כי על אף הפסיקה המסייגת בשולחן ערוך, ועל אף הפסיקות והתקנות בקהילות יהודיות בארצות האסלאם, מקובל בין הפוסקים בני דורנו, הן אשכנזים והן מזרחיים, לא להחמיר בייחוד בין גברים, שכן "לא נחשדו ישראל על משכב זכר" – אמנם כיצד ישיבו רבנים לתלמידיהם ההומוסקסואלים ששואלים – האם הסטטוס המיוחד שלהם משנה את דינם לגבי דיני ייחוד? יתירה מזו – רבני דורנו נשאלו גם על הצד השני – האם מותר להומוסקסואל להתייחד עם אשה? שהרי אם אין לו משיכה לנשים מדוע לאסור עליו ייחוד כזה?

מענה לשאלה הכפולה הזו יחד לא רק את עמדת הרב אודות ההכרה/הכחשה של ההומוסקסואליות כממשות קבועה אלא גם האם להומוסקסואל יש מעמד הלכתי שונה מאדם אחר? או כפי שכתבנו לעיל האם הומוסקסואל דומה ל"איסטניס" או למי שנולד במזל מאדים?"

אבקש לשרטט ארבע גישות הלכתיות שונות – הגישה הראשונה: פוסקים פורמליסטים שלא רואים הבדל בין הומוסקסואל לאדם אחר ולכן התיירו לו להתייחד עם גבר ואסרו עליו להתייחד עם אשה, ככל אדם. הגישה השנייה: פסיקה מהותנית שמכירה בהומוסקסואליות, ויותר מזה מקנה לה מעמד הלכתי מיוחד, ולכן תאסור על הומוסקסואל להתייחד עם גבר ומנגד תתיר לו להתייחד עם אשה. הגישה השלישית: פסיקה

²⁴³ רמב"ם, משנה תורה, הלכות איסורי ביאה, פרק כ"ב, הלכה ב. בכמה כתבי יד הושמטה המילה "זכור" כך שהחומרה הינה רק לגבי בהמה.

²⁴⁴ רבי יוסף קארו, שולחן ערוך, אבן העזר, סימן כ"ד, הלכה א.

²⁴⁵ ד' סתיו, א' סתיו, 'דיני ייחוד לבעלי נטייה חד מינית' **צהר: כתב עת תורני מא**, תשע"ז, עמ' 81-100.

²⁴⁶ י' בן-נאה, 'יהדות ויהודים על להט"ב ומולם: יחסן של ההלכה והקהילות היהודיות להומוסקסואליות, לסביות וטרנס - סקירה היסטורית' **זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט, נטייה מינית וזהות מגדרית** (קובץ בעריכת

עינב מורגנשטרן, יניב לוינסקי ואלון הראל) 2016 עמ' 117-155; I. Hershkowitz, "Rabbi Yosef Hayyim's *Halakhically and Kabbalistically Based Approaches to Homosexuality: A Spatial-Traditional Study*." *Jewish Studies Quarterly* 20.3 2013: pp 257-271.

מחמירה שאוסרת על ההומוסקסואל להתייחד הן עם גבר והן אם אשה. וגישה רביעית: אותה כיניתי "פסיקה פורמליסטית מלבר ומהותנית מלגו" שדומה אך שונה מן הגישה הפורמליסטית כפי שאבאר בהרחבה.

פסיקה פורמליסטית

באתר "מורשת" המזוהה עם הזרם הציוני-דתי פורסמה תשובה של הרב אברהם יוסף, רב העיר חולון ובנו של הרב עובדיה יוסף לשאלת אחד הגולשים: "יש לי חבר בעל נטייה הומוסקסואלית והוא נלחם בה ורוצה לקיים תורה ומצות. שאלתי היא: האם חלים עליו דיני יחוד ביחד עם גבר כמו שחלים על מי שנמשך לנשים?" וכך השיב הרב יוסף:

א. תבא עליו ברכה, ויש אפשרות לקבל עזרה מ"עצת נפשי".²⁴⁷

ב. אין איסור כזה וטוב יעשה אם יימנע.²⁴⁸

הקביעה הפשוטה של הרב אברהם יוסף היא כי די ברצונו הטוב של ההומוסקסואל להילחם בנטייתו כדי לא להחיל עליו איסור ייחוד עם גברים. מדובר בקריאה פורמליסטית ולא מהותנית של הלכות ייחוד, דהיינו מה שאסרו חז"ל אסור, ומה שהתירו מותר, בלי לשאול מה מהות האיסור או מה כוונת התורה, חז"ל או האל- בטעמי מצווה זו. שכן אם מהות מצווה זו היא סייג מפני חטאי עריות אזי אפשר שהיה נכון לאסור על הומוסקסואל להתייחד עם גבר. המשמעות הכפולה של פסיקה זו היא הכחשה מוחלטת של הומוסקסואליות,²⁴⁹ וכמובן בלי שום התייחסות למעמד הלכתי מיוחד לבעלי נטיות הומוסקסואליות. הומוסקסואליות לדידו היא יצר שיש לגבור עליו, ולכן מי שנלחם בכנות ביצר הזה אי אפשר לכנותו "פרוץ", שאודותיו המליץ השולחן ערוך, שבני הדור הזה "שרבו בו הפריצים" לא יתייחדו עם גברים.

²⁴⁷ ראו מה שכתבתי על ארגון עצת נפש בפרק "הומוסקסואליות ויהדות - מצב המחקר" בתת פרק העוסק במחקרים מן הזווית הפסיכולוגית, בעיקר שביידל, שם.

²⁴⁸ <http://shut.moreshet.co.il/shut2.asp?id=177901>

²⁴⁹ דומה לגישתו גם בתשובות אחרות, ראו לדוגמה המלצתו להומוסקסואל לשאת אישה:

<http://shut.moreshet.co.il/shut2.asp?id=186246>

פסיקה מהותנית

במאמר אודות דיני ייחוד להומוסקסואליים²⁵⁰ מנתחים הרבנים סתיו בראשית המאמר את פסיקתו של הרב פיינשטיין²⁵¹ אל מול פסיקה מתוך כתבי הרב קוק²⁵² וקובעים כי יש להעניק מעמד הלכתי מיוחד להומוסקסואלים. הם דנים בשאלת הייחוד בין גברים בכלל ושוללים את האפשרות לדון הומוסקסואלים כ"פרוצים". האיסור שהם משיתים על הומוסקסואלים בייחוד עם גברים הוא מתוך תפיסה מהותנית של דיני ייחוד, שתכליתם להרחיק אדם מעבירה, ולכן על הומוסקסואל ייאסר ייחוד בין גברים. אמנם בדיוק מאותה סיבה יש להתיר לו ייחוד עם אישה, כיוון שאינו נמשך אליה כלל ועיקר. בדומה להיתרים שמצינו לקשיש שתש כוחו, שמותר לו להתייחד עם אישה צעירה²⁵³ או לאב עם בתו המאומצת²⁵⁴.

המשמעות העמוקה של פסיקה ברוח זו היא ההכרה הכפולה – לא רק בהומוסקסואליות כממשות קבועה ויציבה אלא הם אף מעניקים להומוסקסואליות מעמד הלכתי שמבדל בעלי נטייה כזו משאר בני אדם, לקולא ולחומרא. הם מעניקים סטטוס הלכתי מובחן המיוחד רק להומוסקסואליים, עד כדי הענקת היתר לגבר להתייחד עם אישה.

בשיחה אישית שהייתה לי עם אחד מראשי ארגון "חברותא – הומואים דתיים" – הוא טען בפניי כי המאמר של הרבנים סתיו היא פריצת דרך מכוננת מבחינתו. למרות שבשורת הסיכום זהו מאמר המחמיר עם הומוסקסואליים, שכן הוא אוסר עליהם להתייחד עם גברים, אמנם באותה נשימה הוא מתיר ייחוד עם נשים, "מה שמרגש אותי במאמר הזה הוא שלראשונה נכתב מאמר בידי רבנים חשובים, המעניק מעמד הלכתי מיוחד להומוסקסואליים".

²⁵⁰ ד' סתיו, א' סתיו, שם.

²⁵¹ שו"ת אגרות משה, אורח חיים, חלק ד, סימן קט"ו. וראו דיון רחב בגישת הרב משה פיינשטיין בפרק "תאוה ככל התאוות".

²⁵² הרב קוק הציע משגל אנאלי עם אישה כמענה לצורך המיני של הומוסקסואל-המאמין. "ההתעוררות של המדע החדש על דבר הנטיה הטבעית שיש לאילו בני אדם מראשית יצירתם למשכב זכר, ובשביל כך חפצים הם לעקור את המחאה המוסרית בזה...ראו חכמים מראש ואמרו על זה, כל מה שאדם רוצה בו, משל לדג הבא מבית הציד, רצה לאוכלו צלי שלוק מבושל אוכלו. ובזה העמיקו בטבע האדם עד לחמלה על המקולקלים בראשית יצירתם. ומכל מקום העירו, חגרון מפני מה הויין מפני שהופכין את שולחנם [משכב אנאלי – קרי חדירה בפי הטבעת]... "שמונה קבצים, ו, צ"ט).

²⁵³ שו"ת ציץ אליעזר, חלק ו', סימן מ' פרק כ"ב, וכן חלק ז, סימן מ"ו ובחלק ח, סימן י"ד; אגרות משה, אבן העזר, חלק ד, סימן ס"ה.

²⁵⁴ שו"ת ציץ אליעזר, חלק ו, סימן מ', סעיף כ"ו. ; עוד על הפולמוס בעקבות פסיקתו של הציץ אליזר להתיר ייחוד עם ילדים מאומצים ראו מ' פאלוך, **דיני ייחוד עם ילדים מאומצים**, פורסם באתר ישיבת ההסדר אורות שאול בקישור: <https://www.ypt.co.il/beit-hamidrash/view.asp?id=6709>.

רבים מן הרבנים שהשיבו במרשתת לשאלות ייחוד להומוסקסואליים הלכו לחומרא ואסרו על הגבר ההומוסקסואל להתייחד הן עם גברים והן עם נשים, הנחתי כאן כדוגמא מיני רבות תשובה של הרב ברוך אפרתי לשאלה האם מותר לבחורה להתייחד עם הומוסקסואל:

יש איסור כזה, ולא פלוג.

וגם לו עצמו אסור להתייחד עם גברים כמבואר בשו"ע [בשולחן ערוך] אבן העזר סימן כד. ואמנם שם הב"י [בית יוסף] אסר לכולם ייחוד בין גברים, והעירו עליו (הבית שמואל והח"מ בשם הב"ח) שדבריו כווננו למקומו שם היו פרוצים בזה ולכן אין המנהג כשו"ע במקומותינו שגדורים במשכב זכר.

אך אדם שנמשך לגברים, בו ודאי חוזר דין השו"ע למקומו ואין להתייחד עמו שזה כמקום פרוץ.

ואמנם השו"ע כתב 'יש להתרחק' ולא אסר ממש, אך חשוב להקפיד על זה בכל אופן.²⁵⁵

בתשובתו של הרב אפרתי מונח פרדוקס, שכן הוא אוהז בחבל משני קצותיו – לו היה פוסע בגישה הפורמליסטית אזי היה צריך להתיר את הייחוד עם גברים, ואם היה מבקש, כמו הרבנים סתיו, לצעוד בגישה המהותנית היה פוטר את ההומוסקסואל מדיני ייחוד עם אישה. אמנם בפועל לגבי ייחוד עם אישה קובע הרב אפרתי כי "לא פלוג" דהיינו אין חילוק בין הומוסקסואל לבין אדם רגיל, ולכן הוא חייב להקפיד על דיני ייחוד עם אישה. אמנם לגבי ייחוד עם גברים מכנה אותו הרב אפרתי כ"פרוץ" והופך את המלצתו של בעל השולחן ערוך ("ובדורות הללו שרבו הפריצים, יש להתרחק מלהתייחד עם הזכר.") לאיסור של ממש. אמנם חשוב להדגיש כי השולחן ערוך המליץ לכל הגברים בתקופתו, ובתקופות בהם "רבו הפריצים", לא להתייחד עם גברים. ואילו הרב אפרתי לא אוסר בתקופתנו לגבר הטרוסקסואל להתייחד עם גבר הדומה

²⁵⁵ <https://www.kipa.co.il/%D7%A9%D7%90%D7%9C-%D7%90%D7%AA-%D7%94%D7%A8%D7%91/%D7%99%D7%99%D7%97%D7%95%D7%93-%D7%A2%D7%9D-%D7%94%D7%95%D7%9E%D7%95/>

; ראו פסיקות והדרכות דומות ברוח זו – הרב יעקב אריאל :

<https://www.toraland.org.il/%D7%A9%D7%90%D7%9C%D7%95%D7%AA-%D7%95%D7%AA%D7%A9%D7%95%D7%91%D7%95%D7%AA/%D7%97%D7%91%D7%A8%D7%94-94->

<https://www.kamoha.org.il/?p=253> ; הרב שמואל שפירא :

לו, אלא האיסור, מבחינתו, חל רק על הומוסקסואל, בטענה כי אין להתייחד עם אדם שנמשך לגברים, שכן הוא נחשב "כמקום פרוץ" שעליו דיבר השולחן ערוך.

יוצא אפוא כי אליבא דרב אפרתי האיסור על הומוסקסואל להתייחד עם גבר לא נובעת מהכרה במעמד הלכתי מיוחד להומוסקסואלים. אלא להפך הוא נתפס כמי שמועד לעבירה, כ"פרוץ", ולכן יש להעמיס עליו עוד גדר ועוד סייג, מעבר להלכות ייחוד עם אשה, המחייבות אותו ככל אדם. באמירה של הרב אפרתי "לא פלוג" מונחת גישה המכחישה הומוסקסואליות, אמנם מאידך הבקשה להשית על הומוסקסואל חומרות ייחודיות מכירה בהומוסקסואליות כממשות קבועה עד כדי שצריך להעמיס עליו דינים נוספים (או כפי שהראיתי בסוגיית פרו ורבו בה הרב אפרתי מתייחס להומוסקסואל כ"אנוס", וזו ודאי הכרה בהומוסקסואליות כממשות קבועה). את המוטיבציה של הרב אפרתי להחמיר על הומוסקסואל הן בקירבה לגברים והן בקירבה לנשים אציג בפרק הבא.

פסיקה פורמאליסטית מלבר ומהותנית מלגאו

בתוך קונטרס תשובות, פרסם הרב שמואל דוד, רב העיר עפולה, את התשובה הבאה:

"חיי זוגיות ללא קשר פיסי אין בה איסור. השאלה היא אם בעל נטייה הפוכה יכול להתמיד בכך שלא יעשה איסור? האם יש לדמות אותו ל"סטרייט" שאסור לו להתייחד עם אשה?! כיוון שאין איסור מפורש, **הרי שאם הוא חושב שהוא יכול שלא לחטוא, מותר לו להתייחד עם חברו ולגור עמו בדירה אחת.** עם זאת, כדאי שלא לגור בחדר אחד כעשיית סייג".²⁵⁶

בגישה זו כתב גם הרב יוני רוזנצווייג. הרב רוזנצווייג חיבר קונטרס בשם: "התמודדות מקראית, הלכתית ומחשבתית עם משכב זכר", החיבור הזה התפרסם בקבוצה סגורה של רבנים. קטעים ממנו רואים כאן אור לראשונה, בהסכמת המחבר. הרב רוזנצווייג מתייחס לפסיקתם של הרבנים סתיו, אך לא מקבל את גישתם המחמירה לגבי ייחוד בין גברים. וכך הוא מטעים את גישתו המקילה:

"לעניות דעתי, בזמננו, יש להקל בדבר... בעלי נטייה חד-מינית הרוצים לחיות חיים דתיים, ודאי אנשים כשרים הם, ואין לנו לחשוך אותם על משכב זכר. אמנם כל אדם מכיר את עצמו, ועושה סייג לעצמו, וכיון שהייחוד בזכר מותר מן הדין, יש לסמוך על אותם אנשים שיידעו לגזור גדר לעצמם במקום ובזמן הראוי.

²⁵⁶ הרב שמואל דוד, רבה של עפולה, בתוך קונטרס תשובות שפרסם.

מעבר לכך, יודעים אנו כי חייו/חיייה של בעלת נטייה חד-מינית קשים הם. בין אם הם גילו לעולם את נטייתם, ובין אם חיים הם עם מידע זה בסוד, החוויה הקיומית, הדתית והרגשית מצריכה כוחות נפש עצומים ברמה יומיומית. הכפלת מאבקים על ידי החמרה באיסור ייחוד אינה מן המידה, והצורך לכלכל את מעשיהם בכל צעד ושעל יביא לידי מאיסה בהלכה ובתורה. על כן, נראה שהנכון בימינו הוא להקל בחומרה זו ... עם הדגשה שכל אדם מכיר את עצמו ואת יצרו, ויפעל כפי הראוי בהתאם למצבו.²⁵⁷

פסיקות אלה בוודאי לא מגיעות מעצימת עיניים מצרכיו של ההומוסקסואל המאמין ובוודאי לא מתכחשות לנטייתו. להיפך, ההקלה בדיני ייחוד נועדה בדיוק בשל ההכרה העמוקה בהומוסקסואליות כממשות קבועה. אמנם המגמה להקל על ההומוסקסואל גורמת לפוסקים הללו לפסוע דווקא על המסלול הפורמליסטי, בו אין איסור על ייחוד בין גברים. כדי להבין את ה"ריקוד ההלכתי" העדין הזה אני מבקש להוסיף את פסיקתו של הרב יובל שרלו בנושא ולדון בה. כמו קודמיו גם הרב שרלו נדרש לשאלת הייחוד להומוסקסואלים וכך השיב:

שאלת דיני "ייחוד" היא שאלה המעסיקה אותי זמן רב. לדעתי, **ההלכה לא מכירה בזהות הומוסקסואלית, לא לטוב ולא לרע**,²⁵⁸ ועל כן היא לא אוסרת ייחוד בין שני גברים. אולם ללא קשר לשאלת הייחוד – בוודאי שמוטל על כל אדם בכל נושא לבנות לעצמו מחסומים המונעים נפילה למקומות אסורים.²⁵⁹

הרב שרלו קובע באופן ברור כי "ההלכה לא מכירה בזהות הומוסקסואלית, לא לטוב ולא לרע". בניגוד לרבנים שתיו אין הוא מעניק מעמד הלכתי ייחודי להומוסקסואלים. כמו הרבנים רוזנצוויג ודוד גם הוא מכיר בהומוסקסואליות כממשות קבועה, אך לא משווה לה מעמד הלכתי. הבחירה לצעוד בערוץ הפורמליסטי ולא המהותני מאפשרת ללכת לקולא, מתוך הכרה ולא מתוך הכחשה. דהיינו מתוך תפיסה מהותנית של ההומוסקסואליות וצרכיה בוחרים פוסקים אלה להתבונן בהלכות ייחוד באופן פורמאליסטי. לכן ביקשתי לכנות זאת – פורמאליסטיות מלבר, זאת אומרת כלפי חוץ, ביחס להלכות ייחוד בין גברים, כדי

²⁵⁷ י' רוזנצוויג, **התמודדות מקראית, הלכתית ומחשבתית עם משכב זכר**. קונטרס בכתב יד שפורסם באופן דיסקרטי בקבוצת רבנים.

²⁵⁸ ההדגשה שלי.

²⁵⁹ <https://www.kamoha.org.il/?p=6982>

לאפשר מהתנות מלגאו זאת אומרת – תפיסה מהותנית של ההומוסקסואליות, הבנת צרכיה ומתוך כך רצון להקל.

בפרק הבא אראה כיצד הבחנה זו נכונה גם ביחס לשאלה האם להשית דינים רבים על הומוסקסואלים שנכתבו בנושא "אביזריהו דעריות" (דהיינו איסורים שנגזרו בינו לבניה, בדברים העלולים להביא לידי קרבה אסורה, כגון מגע בין איש לאישה, שחייה בבריכה מעורבת וכדומה – האם דינים אלה יחולו גם בין גברים הומוסקסואלים?).

ריכוז גישות הפסיקה השונות לגבי דיני ייחוד להומוסקסואל והמשמעות הנגזרת לגבי הכרה או אי הכרה בהומוסקסואליות ובמעמדה ההלכתי המיוחד:

פסיקה פורמליסטית	פסיקה מהותנית	פסיקה מחמירה	פסיקה פורמליסטית	
מותר	מותר	אסור	מותר	ייחוד עם גבר
אסור	מותר	אסור	אסור	ייחוד עם אשה
הכרה	הכחשה / הכרה	הכחשה	הכחשה	הכרה / הכחשה של הומוסקסואליות כממשות קבועה
אי הכרה	אי הכרה	הכרה	אי הכרה	הכרה/ אי הכרה במעמד הלכתי להומוסקסואל

דיני "שמירת נגיעה" להומוסקסואל וסוגיית "אביזרייהו דעריות"

מעבר לשאלת הייחוד להומוסקסואלים קיימת קשת רחבה של שאלות מאותה משפחה – והיא: האם יש לגדור סייגים נוספים או ייחודיים להומוסקסואלים בשל נטייתם?²⁶⁰ האם מותר להומוסקסואל ללכת לים או לבריכה שיש בה גברים?²⁶¹ האם מותר לו להימצא במקווה בזמן שטובלים בו גברים אחרים?²⁶² האם הומוסקסואל יכול להתאמן במכון כושר כשיש גברים במרחב?²⁶³ מה לגבי חיבוק חברי?²⁶⁴ לחיצת יד לגבר?²⁶⁵ או לחיצת יד לאשה?²⁶⁶ בשפת חז"ל כל אלה נחשבים "אביזרייהו דעריות" – דהיינו מעשים שיש בהם קרבה גופנית או הסתכלות העשויה להביא לידי עבירה, אינטימיות פסולה או אפילו "הרהור עבירה". תשובות רבניות רבות נכתבו על שאלות אלה ודומיהן.²⁶⁷

בתשובות לשאלות אלו ניתן לראות את המנעד, שבצדו האחד העתקת רוח הסייגים, המקובלים בסוגיות צניעות בין גברים לנשים, אל המרחב שבין גברים הומוסקסואליים. ובקצה השני, הימנעות מלגזור גזרות חדשות, מדויקות. במקום גזירות חדשות ישנה הדרכה הלכתית, אשר מבקשת להשאיר לכל אדם, באופן אישי, להחליט לאלו סייגים הוא נדרש (כתוצאה מן ההדרכה הכללית שבתורה ובהלכה) אך מבלי הגדרה חיצונית מדויקת. אבקש לבחון, גם מן העבר השני, האם תהיינה הקלות בהלכות "אביזרייהו דעריות" להומוסקסואלים כלפי נשים – דרך זה אדון האם ישנו מעמד הלכתי מובחן להומוסקסואלים.

הגישה המחמירה – על הומוסקסואלים להתרחק הן מנשים והן מגברים:

הרב ברוך אפרתי, ממובילי הקו השמרני-המחמיר, קובע באופן קטגורי, לגבי הוספת סייגים וגדרים להומוסקסואלים, כי "בימינו, במקום שבו יש פריצות כזו של מימוש תאוות איסור, יש לאדם לגדור עצמו במותר לו ולהימנע כפי האפשר. ובמקום בו אין תרבות של חטאים כאלו, אין צריך להחמיר. כל מקום

²⁶⁰ <https://www.kamoha.org.il/?p=447536>

²⁶¹ <https://www.kamoha.org.il/?p=21112>

²⁶² <https://www.kamoha.org.il/?p=27513>

²⁶³ <https://www.kamoha.org.il/?p=20120>

²⁶⁴ <https://www.kamoha.org.il/?p=18444>

²⁶⁵ <https://www.kamoha.org.il/?p=15753>

<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4350082,00.html>

²⁶⁶ <https://www.kamoha.org.il/?p=21366>

²⁶⁷ ראו כדוגמה את ההפניות לשו"תים בנושאים אלה בהערות השוליים הקודמות.

לגופו".²⁶⁸ כשנדרש הרב אפרתי לדון בשאלה האם מותר להומוסקסואל ללכת לבריכה שיש בה גברים או נשים השיב:

לכן למעשה, מכיוון שאתה מעיד על יצרך הגובר בראיית גוף של זכר בים, בדומה לראיית העריות בים מעורב אצל אדם בעל נטייה רגילה, אזי "אין עצה ואין תבונה נגד ה' ", ואין ללכת לים שיש בו גברים, מעורב או נפרד. גם לים נפרד לנשים ודאי אסור לגבר ללכת, גם אם אינו חש דבר, שיש בזה פרצת גדר גדולה בתהלוכות הצניעות במחנה ישראל... אותם המקלים לבעלי נטיות הפוכות להתקרב לבני מינם בראיית איסור או בייחוד ללא גדר, ואומרים שיקפידו רק על ביאת איסור, דומים לאותו התלמיד שלגלג על מנהגו של רבי מאיר. אותו תלמיד ודאי היה ת"ח [תלמיד חכמים], וטען שאין לגזור גזירות חדשות, ואין להקשות על האדם, והנורמליות של החיים תורה דרכה גם בלי כל מני חומרות. אולם הוא טעה מאד ולא הבין שנפש האדם צריכה גבולות כפי ערכה, וזה עצמו בריאות עבודה.²⁶⁹

הרב אפרתי פוסק ברוח זו גם לגבי שאלות דומות בהלכות אביזריהו דעריות להומוסקסואלים,²⁷⁰ וכהנחיה כללית הוא מעתיק את רוח הסייגים שנגזרו בין גבר לאשה, גם בין שני גברים הומוסקסואלים. מנגד הרב אפרתי לא עושה היפוך משוואה, ולא מתיר לגבר הומוסקסואל את אותן פעולות עם נשים, ולכן הוא אוסר על הומוסקסואל ללכת לחוף ים בו רוחצות נשים. סיבת האיסור קשורה לשמירה על המרחב הציבורי הדתי כיוון "שיש בזה פרצת גדר גדולה בתהלוכות הצניעות במחנה ישראל". זו הסיבה שהרב אפרתי אף אוסר להומוסקסואל מגע עם אשה, אפילו במסגרת הליך טיפולי: "אסור לגעת באשה, גם על מנת לעורר את היצר הנורמאלי".²⁷¹ כל זאת כדי לבצר את הנראות הצניעותית בקרב מחנה ישראל. בשונה מגישת הרב אפרתי בדיני ייחוד, כפי שהוצג בפרק הקודם, בו הוא קבע כי לגבר אסור להתייחד עם אשה, כיוון ש"לא פלוג" - דהיינו אין חילוק בינו ובין גבר אחר (גישת הכחשה), כאן, בשאלת ההליכה לים שבו נשים בלבד, נותן הרב אפרתי הסבר אחר לגמרי – הסיבה אינה נעוצה בעוררות המינית של הגבר הומוסקסואל, שכן אין לו כל משיכה לנשים ולכן, על פניו, אין בזה איסור עצמאי, אישי, אלא הסיבה לאסור עליו, בכל זאת, ללכת לחוף בו מצויות נשים - הוא בשל סיבה ציבורית, כללית - עיצוב רשות הרבים, ושמירת אדני הצניעות במחנה

²⁶⁸ <https://www.kamoha.org.il/?p=447536>

²⁶⁹ <https://www.kamoha.org.il/?p=21112>

²⁷⁰ ראו בהערות השוליים הקודמות בפרק זה.
²⁷¹ <https://www.kamoha.org.il/?p=21366>. על ה"שימוש" במגע עם אשה כחלק מ"טיפול המרה" ארחיב בעבודת הדוקטורט, בפרק שיעסוק בגישות הרבניות השונות ל"טיפול המרה" ועל הסוגיות האתיות וההלכתיות המסתעפות מפרקטיקות טיפוליות שונות.

ישראל. גם כשזה בא על חשבון הפרט, ההומוסקסואל, היוצא קירח מכאן ומכאן. לכן, למעשה, אליבא דרב אפרתי עליו להדיר את רגליו גם ממרחב גברי חושפני (כבריכה, מקווה או מכון כושר) וגם ממרחב נשי דומה. כדי לשמור על טהרתו עליו להימנע מקרבה אל גברים וכדי לשמור על טהרת המחנה עליו להימנע מקרבה אל נשים.

הגישה המהותנית

מאמרם של הרבנים סתיו, שהוצג בפרק הקודם, עסק בדיני ייחוד ולא נגע בשאלות הרבות שמזמנות סוגיות "אביזרייהו דעריות". לכאורה דומה שהתפיסה המהותנית המעניקה להומוסקסואל מעמד הלכתי, האוסר עליו להתייחד עם גבר מחד אך מאידך מתיר לו להתייחד עם אישה, כפי שהוצג בפרק הקודם, יחול גם על סוגיות "אביזרייהו דעריות" בהתאמה. כדי לוודא שאכן רוח הפסיקה בדיני ייחוד חלה גם על דיני "אביזרייהו דעריות" בגזירה שווה, התכתבתי עם הרב אברהם סתיו על כך. קטעים מתוך תשובתו אליי

מתפרסמים כאן לראשונה:²⁷²

צדקת בהבחנתך שהתפיסה של הומוסקסואליות כהגדרה מובחנת עשויה לייצר משמעויות הלכתיות נוספות מעבר לדיני ייחוד, ויחד עם זאת יש לסייג הבחנה זו. זאת משום שבניגוד להלכות ייחוד, שיסודן בדרשות הפסוקים, וגדריהן קבועים וברורים יחסית, רוב הלכות צניעות וקרבה בין המינים הנן גמישות יותר במהותן, ונאמרו בהם כללים כגון "הכל לשם שמים" וכדומה, הן לקולא הן לחומרא. מה גם שככל שמדובר בגזירות חכמים, הדבר לא תלוי רק בסברה אלא גם בשאלה אם בפועל גזרו או לא גזרו.

משום כך, גם אם נקבל גדר הלכתי של הומוסקסואל, אין זה אומר שנשית עליו את כל ההלכות והגדרים, כאילו מדובר באישה. מסתבר אם כן, שבאופן כללי הדבר יימדד לפי השאלה אם פעולה זו או אחרת מביאה בסבירות גבוהה לידי אחד האיסורים העומדים בתשתית הלכות צניעות, דהיינו הרהור וקישוי [זקפה], 'לא תתורו', או קרבה לגילוי ערוה. רוב השאלות שהזכרת (מכון כושר, צפייה במשחקי ספורט, חיבוק חברי, לחיצת יד) הן כאלו שגם בין גברים לנשים איסורן בפשטות אינו מן התורה, ובחלקן יש אפילו מי שהתירו לגמרי. ומכיוון שמדובר בפעולות שנמצאות בתוך הטווח המקובל והמורגל, הרי שהן נופלות בתוך ההיתר הידוע של "הלבוש" שלפיו נורמות שהורגלנו בהן ושוב אינן מביאות לידי הרהור לא אסורות. ממילא אי

²⁷² הפרסום נעשה על דעתו ובאישורו.

אפשר לומר מעיקר הדין שיש איסור על פעולות כאלו, ובלבד שהאדם לא חש שהן מביאות אותו לידי עבירה.

הרב סתיו לא זז מגישתו המהותנית, ועם זאת הוא רואה במרבית דיני "אביזריהו דעריות" הלכות שביסודן ובמהותן גמישות יותר. אלו לא גזירות כדיני ייחוד, ולא דרשות מפסוקים שקיבלו מעמד מחייב, אלא הן הלכות דיפרנציאליות, המתוות כיוון להתרחק מן הגירוי המיני ומן האינטימיות הפסולה. כל אדם לפי עניינו וטבעו, ולכן אין לעשות גזירה שווה מדיני ייחוד, ואין להחיל סייגים שהתקבלו בין גברים לנשים גם על הומוסקסואלים. "ישנן אינספור פעולות ספציפיות שחכמים לא ראו לנכון להגדיר כאסורות, ובאחריותו של כל אדם לראות אם הן בעייתיות עבורו. קל וחומר הדברים בהומוסקסואלים שחז"ל לא נתנו עליהם את דעתם ברמה כזו של פירוט."

עם זאת לגבי דיני רחצה משותפת נוטה הרב סתיו להחמיר ולאסור על הומוסקסואלים רחצה עם גברים.²⁷³

כדי לבחון את המשוואה גם בצידה השני שאלתי את הרב סתיו לגבי לחיצת יד לאישה וכך השיב לי:

מעיקר הדין נראה להתיר זאת להומוסקסואל ברמה 6 בסולם קינסי²⁷⁴ (על רמה 5 צריך לחשוב). וכך נראה גם להורות למעשה כאשר מדובר למשל בלחיצת יד מזדמנת לגויה, שבפשטות אין לה איסור בדבר. ברמה התאורטית, אפשר היה גם להתיר לחיצת יד כזו לאישה הומוסקסואלית [לסבית], ובלבד שלא יהיו בכך היבטים של מראית עין במובנה הרחב (דהיינו השלכות תודעתיות של זלזול בהלכה וגדריה) או תחושות של חוסר צניעות, מה שמצמצם את החלות המעשית של היתר זה.

²⁷³ אני מביא כאן את המשך ההתכתבות עם הרב סתיו הנוגעת לאיסור רחצה משותפת: "לעומת זאת, רחיצה משותפת (קצת קשה לשים את הגבול בהקשר זה בין עירום מלא ללבוש מינימלי) היא פעולה שמובאת בחז"ל ככזו שאיסורה (בין גברים לנשים) פשוט ומובהק, והיא קרובה לאיסור של שכיבת שני רווקים בטלית אחת (שאמנם חכמים התירוהו, אך אפשר שבהומוסקסואלים יש להחמיר, כמבואר במאמרנו על דין ייחוד). ממילא מסתבר יותר, כברירת מחדל, לראות זאת כאיסור. אדגיש את המילים 'כברירת מחדל', משום שיש לבחון את צורת ההימשכות הספציפית בין גברים לגברים ודרכי הופעתה, ואפשר תיאורטית (הן כהללה והן ביחס לאדם או קבוצה ספציפיים) שגם אם המשיכה המינית הבסיסית קיימת, אין היא מתעוררת בהקשרים כאלו כל עיקר, אם משום ההרגל לרחוץ עם גברים מגיל צעיר, אם משום הבדלים מהותיים יותר באופן ההופעה של המשיכה המינית (בדומה להבדלים בין גברים לנשים באשר לתפקיד שאותו תופסת ראיית איברים מוצנעים בעוררות המינית), ואם כך אין טעם ליישם השוואות שאינן רלבנטיות שאין בהן תוספת קדושה אלא רק נטל על הציבור. ויחד עם ההסתייגות הזו, אשוב ואומר, גם על בסיס היכרות מסוימת עם המציאות, שרחיצה משותפת של ממש היא בחזקת איסור (ושוב- קצת קשה לשים את הגבול בין עירום מלא שאסור, לבין סוגים שונים של בגדי ים שנחשבים כבגד נורמטיבי שרוב בני אדם מקילים לרחוץ בו גם בנוכחות נשים, בין אם הדבר ראוי ובין אם לא)."

²⁷⁴ ראו בפרק המבוא "בין הומוסקסואליות למשכב זכר" תחת כותרת המשנה "נוזלות מינית"- אלפרד קינסי שירטט בעקבות מחקרו סולם בין 0 ל 6 המתאר את רמת המשיכה ההומוסקסואלית, כאשר 6 מצביע על הומוסקסואליות מוחלטת, ללא כל משיכה לנשים ואף רתיעה ותחושת גועל מקירבה אינטימית לנשים.

תשובה זו מבטאת באופן עקרוני את הפסיקה המהותנית, וככזו היא רדיקאלית מאוד, היא מעניקה מעמד הלכתי מובחן להומוסקסואלים ואין לך הכרה גדולה ומהותית מזו. אמנם בפועל, בשל שיקולים הלכתיים נוספים (דוגמת האישה שלה לוחץ ההומוסקסואל את ידה, המחויבת גם היא בשמירת הלכה; מראית עין; תודעה ציבורית של זלזול בהלכה ועוד) פסיקה זו מרוקנת מתוכן מעשי. שכן הסיטואציות שבהן ההומוסקסואל (6 בסולם קינסי) יוכל להתייחד עם אישה או ללחוץ את ידה יהיו חריגות במיוחד (דוגמת: גויה במקום שאין בו מראית עין, לסבית מוצהרת בסמטה אפילה וכדומה).

פורמליסטיזם "מהותנית"

גישה נוספת על גבול המהותנות אך מזווית אחרת שלה ניתן לראות אצל הרב יוני רוזנצוויג. הוא דן ארוכות בקונטרס "התמודדות מקראית, הלכתית ומחשבתית עם משכב זכר",²⁷⁵ בשאלת קירבה בין גברים. הוא מקדיש לכך שני פרקים ארוכים ודיון מעמיק בספרות ההלכתית בנושא. באופן מעשי נוטה הרב רוזנצוויג להקל ולהתיר קרבה בין שני גברים שלא מביאה לידי איסור משכב זכר או תאוות ביאה:

יש מקום לומר שאין לאסור בשני זכרים כשם שאוסרים באיש ואישה, אלא התורה ירדה לסוף דעתם שאין לחשוש בקרבה זו שתביא לידי ביאה כשם שחוששים באיש ואשה...²⁷⁶ שאף בהנאת בשר אין איסור... שמושג הקרובה קשור עם מעשה ביאה, וכיון שאין משכב זכר ומשכב בהמה מוגדר כמעשה ביאה רגיל אף אין כאן מעשה קרובה...
ראינו שלא ראי נגיעה של איש באישה כנגיעה של איש באיש. גם בקרב גברים שנטייתם הינה חד-מינית – ואף אם נחמיר ונאמר שאיסור קורבתם הוא מדאורייתא – יש לומר שלא נאסור כל נגיעה בין איש לאיש כפי שאנו אוסרים בין איש לבין אישה, כי שמא מה שגורם הרהור באופן רגיל בין איש לאשה אינו גורם הרהור בהכרח אצל שני גברים.

פסיקתו של הרב רוזנצוויג היא ממש תמונת ראי לפסיקתו של הרב ברוך אפרתי – נראה כי הרב אפרתי מכיר בהומוסקסואליות כממשות קבועה אך כזו התופסת את הנטייה ההומוסקסואלית כמשיכה מינית חזקה למשכב זכר, יצרית מאוד וקשה לשליטה, כמו שור מועד שצריך לרסן, ולכן על בעלי נטייה כזו, אליבא דרב אפרתי, יש להשית סייגים וגדרים נוספים שימנעו את החטא – בעוד הרב רוזנצוויג רואה בהומוסקסואליות תכונה אישיותית מובחנת ושונה מן ההטרוסקסואליות. היצירות ההומוסקסואלית, אליבא דרב רוזנצוויג,

²⁷⁵ אודות הקונטרס כתבתי מעט בפרק הקודם. מדובר בכתב יד שפורסם רק בקרב קבוצה סגורה של רבנים. קטעים מתוכו מתפרסמים לעיני הציבור לראשונה בחיבור זה ובאישור המחבר.

²⁷⁶ ההדגשות בציטטה זו הן שלי.

מתונה יותר מזו ההטרסקסואלית ולכן "התורה ירדה לסוף דעתם שאין לחשוש בקרבה זו שתביא לדי ביאה כשם שחוששים באיש ואישה", למרות שיש כאן הרגשה של תפיסה פורמליסטית ("מה שהתורה כתבה נאסור ומה שלא לא") הרי שאלבא דרב רוזנצווייג, יש כאן קריאה מהותנית של פסוקי התורה – אם התורה לא אסרה על קירבה בין גברים – היא ודאי התכוונה שגם בין גברים הומוסקסואלים הדבר יהיה מותר. שכן, על פי הרב רוזנצווייג, התאוה למשכב זכר לא חזקה כמו התאוה למשכבי אישה. והקירבה בין גברים (גם הומוסקסואלים) באופן נורמטיבי לא מדרדרת למעשי איסור.

באופן כללי קריאה מהותנית בפסוקי התורה בעצם שואלת על כוונת הא-ל, על הטעם והסיבה למצווה או לאיסור, וגוזרת מכך התאמות הכרחיות בכל דור או התרחשות. הקריאה המהותנית מייצרת דינאמיות הלכתית ומבקשת לכונן, עד כמה שאפשר, לכוונת הא-ל המצווה. בניגוד לגישה הפורמליסטית הנצמדת לפסוקים ולציוויים, בבחינת "כזה ראה וקדש", מבלי לשאול מה תכלית הציווי ומה כוונת הא-ל.

בנדון דידן ניתן לראות שבעוד הרבנים סתיו הבינו בקריאתם המהותנית, כי תכלית דיני ייחוד או "אביזרייהו דעריות" הוא להרחיק את האדם מאיסורי עריות, ולכן בדיוק בשל הטעם הזה - הומוסקסואל יהיה חייב בדיני ייחוד עם גבר ויהיה מותר לו להתייחד עם אישה (התאמת כוונת הא-ל למציאות המתחדשת) - אצל הרב רוזנצווייג, הקריאה המהותנית היא: הבנה עמוקה כי כשהתורה לא אסרה קירבה בין גברים - משמעה שקירבה כזו לא מביאה לידי איסורי עריות, בין אם מדובר בהטרסקסואלים ובין אם מדובר בהומוסקסואלים. שכן לקירבה בין גברים, אלבא דרב רוזנצווייג, אין את פוטנציאל הלהט, התשוקה והאינטימיות המובלים לחטא, הקיים בין גבר לאישה. ולכן אצל גברים הומוסקסואלים לא אסרה התורה את הקירבה ו"אביזרייהו דעריות" כשם שאסרה בין גבר לאשה.

ניתן לכנות זאת פורמליסטיות-"מהותנית" דהיינו מחד שימור ההלכה הפורמליסטית מבלי לשנות או להתאים למציאות מתחדשת, אך מאידך מציאת פשר מהותני בקביעה זו של התורה, עד כדי הכללת המציאות המתחדשת (הומוסקסואליות) בתוך פסוקי התורה. זאת אומרת ההבנה כי כוונת הא-ל הייתה להתיר קירבה בין גברים גם אם הם הומוסקסואלים. ולכן התורה כלל לא אסרה קירבה בין גברים.

הגישה הפורמליסטית מלגו והמהותנית מלבר – "צריך להיזהר מלהוסיף גדרים"

תשובות רבות של רבנים²⁷⁷ ביקשו לא להעתיק את רוח הסייגים בין גברים לנשים גם ליחסים בין גברים הומוסקסואלים. כפי שהוצג בפרק הקודם, וכפי שאראה גם בניתוח התשובות בפרק זה, יש כאן צעידה ברוח הפורמליסטית, לאסור מה שהתורה וחז"ל אסרו אך לא להרחיב את הגדרים והסייגים מעבר לכך, ולכן לאסור על ההומוסקסואל ענייני "אביזריהו דעריות" כלפי נשים ולהתיר לו את כל אלה מול גברים. המוטיבציה בפסיקה הפורמליסטית מעין זו היא להקל על ההומוסקסואל ולא להעמיס עליו עוד סייגים וגדרים.

מבין התשובות הרבות שניתנו בנושא אני מבקש לנתח, כדוגמא, את התייחסותו של הרב יובל שרלו לסוגיא זו:

צריך להיזהר מלהוסיף גדרים הלכתיים כאלה, וזאת בשל העובדה שעצם יצירת גדרים כאלה מהווה הכרה בזהות ולא רק נושא מסוים שצריך להתמודד עימו, ומעבר לכך – לגזירות האלה יש מחיר, כמו לכל גזירה. במקרה שלנו, המחיר עלול להיות הכנסת מחשבות זרות, ועיסוק מתמיד בתחום העריות וההתרחקות מהן, וראיית כל אדם כסכנה וכאויב רוחני וכדו'. על כן, אני נרתע מאוד מהוספת גדרים הלכתיים.

בד בבד, אין ספק כי הדרכת חז"ל לנזיר שלא להתקרב לכרם צריכה להנחות כל אחד שיש לו משיכות שונות. זו הדרכה פרטית, אך לא גזירה כללית.²⁷⁸

שני טיעונים מרכזיים גלומים בתשובה זו של הרב שרלו. הראשונה היא **אי-ההכרה של ההלכה בזהות הומוסקסואלית**. דהיינו הומוסקסואליות לא מייצרת קטגוריה הלכתית מובחנת (בניגוד לפסיקת הרבנים סתיו), כך שאליבא דרב שרלו אין כל נפקא מינה הלכתית לכך שאדם מגדיר את עצמו או חווה את עצמו כהומוסקסואל. שלילת זהות הומוסקסואלית (מבחינה הלכתית), במובנים רבים, עשויה לצמצם את הקונפליקטים ההלכתיים. אליבא דרב שרלו - היחס ההלכתי להומוסקסואל הוא ככל האדם, ולכן מה שאסור לכולם אסור גם לו, ומה שמותר לכולם מותר גם לו. כפי שכתבו בויארין, סטלו, בן נאה והרשקוביץ והדהוד לכך גם אצל עיר שי ורוס, לעיל בפרק המבוא - התייחסות המצמצמת להומוסקסואליות להתנהגויות מיניות בלבד ולא מעבר לכך, עשויה דווקא להקל על ההומוסקסואל, ולאפשר לו יותר מרחב פעולה, האלטרנטיבה המהותנית (דוגמת פסיקת הבנים סתיו) עשויה דווקא להשית עליו גדרים ואיסורים,

²⁷⁷ ראו בהערות שוליים הראשונות של פרק זה - הפניות לתשובות רבות בסוגיית אביזריהו דעריות להומוסקסואלים.

²⁷⁸ <https://www.kamoha.org.il/?p=447536>

לראות בעין צרה רומנטיקה בין גברים (שכן תפיסה מהותנית מעתיקה את דינמיקת האיסורים שבין גברים ונשים אל המרחב ההומוסקסואלי, כך שאם רומנטיקה בין גבר לאישה האסורה עליו, היא דבר פסול-הגישה המהותנית תעתיק את האיסור הזה אל המרחב ההומוסקסואלי, ותמנע רומנטיקה בין גברים, גם כשאין ביניהם מגע מיני) ובסופו של דבר לצמצם את מנעד הצרכים הרגשיים והתפקודיים שמבקש ההומוסקסואל המאמין החפץ לשמור על ההלכה.²⁷⁹

הטיעון השני הוא מחיר הגזירה והסייג. שכן אלה עלולים להיות חרב מתהפכת. האיסור, הגדר והסייג עלולים להגביר את התשוקה והייצריות בבחינת "מים גנובים ימתקו". ולכן טוב ונכון שלא לגרות את היצר על ידי ריסונו, דווקא נירמול והיתר יחסי הקירבה בין גברים עשויים להפחית את המתח המיני. אחרי כל אלה כותב הרב שרלו כי אמנם הרב או הפוסק לא צריך לגדור גדרים וסייגים חדשים - אך על האדם עצמו להכיר את מקומו וטבע נפשו, ולהכריע עצמאית היכן הוא צריך להתרחק, לגדור ולסייג. כדי להרחיב את ההבנה הזו אני מבקש לצטט מתוך התכתבות אישית שהייתה לי עם הרב שרלו, הדברים מתפרסמים כאן לראשונה ובהסכמת הכותב:

אנו מכירים הדרכות כלליות עקרוניות בתחום הצניעות בפרט, וההתנהגות האמונית בכלל. דוגמאות לדבר הן מצוות "קדושים תהיו", איסור "ולא תתורו אחרי לבבכם", הדרכה של חז"ל "אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב" (עבודה זרה נח ע"ב) וכדו'. זוהי הדרכה מחייבת ולא רק עצות טובות, אבל היא מכוונת לסובייקט. היא אינה מדידה, אלא מופנית ליראת השמיים של האדם. במקום בו הומוסקסואל מזהה כי התייחדות עם גבר מסוכנת לו מבחינה מינית ונפשית – הוא חייב להתרחק מהאפשרות הזו, והוא חייב להכריע לעצמו כי לו אסור להתייחד במצבים כאלה.

לשאלה האם מותר להומוסקסואל ללחוץ יד לאישה משיב הרב שרלו:

לא נקבעו הלכות מיוחדות ושונות לבחורים הומואים.

בשל כך, אין מקום לאיסורים מיוחדים (זולת אם מתרחשת בפועל בעיה קשה), ואין מקום

להיתרים שונים לבחורים אלה.²⁸⁰

לשאלה ההפוכה האם הומוסקסואל צריך "לשמור נגיעה" מגברים השיב הרב שרלו:

²⁷⁹ כפי שהרחתי בפרק "מה מבקש ההומוסקסואל המאמין".
²⁸⁰ https://www.kamoha.org.il/?page_id=15263

ההכרעה שלך להיזהר ממגע עם גברים אינה צריכה להוביל אותך להימנע מלחיצת יד. לחיצת יד זו היא טכנית בלבד, והיא חסרה כל משמעות מינית, ועל כן אתה יכול לעשות זאת, ועל ידי כך להמשיך להקפיד בדרך בה אתה הולך, ובד בבד לא להיכנס למבוכה מיותרת.²⁸¹

כך גם בשאלת ההליכה לים, למכון כושר, למקווה וכדומה²⁸² - הרב שרלו לא מעמיס סייגים נוספים שחז"ל לא גדרו ולא אסרו ומשאיר לאדם עצמו להכריע האם פעולה זו או אחרת מביאה אותו לידי עוון. אם אכן מעשה זה או אחר מובילים אותו לעבירה, נכון שהוא יקבע בעצמו את הגדרים הנכונים לו והמרחיקים אותו מן החטא. אך יהיו אלו גדרים שלא נוסחו במדויק על ידי סמכות רבנית חיצונית, אלא החלטות אישיות בינו לבין אלוקיו.

גישה זו היא דומה אך שונה מן הגישה הפורמליסטית. היא דומה שכן הרב שרלו אוסר מה שחז"ל אסרו ומתיר מה שחז"ל התירו. דמיון נוסף מתבטא בעובדה שגם הרב שרלו לא מכיר במעמד הלכתי מיוחד להומוסקסואליים (לקולא או לחומרא). אמנם גישתו שונה בכך שהיא לא מגיעה מהכחשת ההומוסקסואליות אלא מתוך הכרה קשובה ורגישה. יתירה מזו, הצעידה בקווים הפורמליסטים מאפשרת התבוננות מהותנית על האיסורים עצמם.

אבקש להדגים זאת: לחיצת יד בין גבר לאשה מקובלת כדבר אסור ושראוי להתרחק ממנו, ככל מגע בין גבר לאשה.²⁸³ הסיבה הפשוטה היא שזה מעורר אינטימיות או "אביזרייהו דעריות" קרי מתח מיני בין האיש והאשה, ועל כן יש איסור נגיעה בין המינים. במבחן המציאות – לחיצת יד רשמית ופורמאלית אין בה מן המתח המיני המדובר, אמנם בשל האיסור הגורף קשה למצוא מי שיתיר "מגע רשמי".²⁸⁴ ישנם אמנם היתרים מועטים דוגמת לחיצת יד בכדי לא לבייש את הצד השני²⁸⁵ וגם אלה זכו לקיתונות של שופכין מצד רבנים אחרים.²⁸⁶ הרב שרלו פסק אמנם בנושא זה באופן מהותני והתיר לחיצת יד לאשה שאין בה משמעות מינית.²⁸⁷ אך גם שם הסתייג מלחיצת יד יזומה: "כמובן שאין הדבר מלמד שניתן ליזום לחיצת יד או שיש לראות לחיצות יד בין גברים לנשים מעשי לכתחילה, וזאת בשל ההחמרה היתירה שיש לנקוט באיסורי

²⁸¹ <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4350082,00.htm>

²⁸² הפניות לתשובות אלה – ראו הערות שוליים הראשונות בפרק זה.

²⁸³ שולחן ערוך, אבן העזר, הלכות אישות, סימן כ"א.

²⁸⁴ שו"ת אגרות משה, אבן העזר, חלק ד, סימן לב.

²⁸⁵ שו"ת אז נדברו ח"ב סימן ע"ג; שו"ת מים חיים חלק ב סימן עב

²⁸⁶ שו"ת משנה הלכות חלק ו סימן רכג; א' בירנבוים, 'ואם היא פתאום הושיטה את ידה - כיצד ינהג רב כאשר

אישה מושיטה לו יד לשלום? על המחלוקת בין פוסקי זמננו' **מוסף שבת, מקור ראשון**, י"ג תמוז, תשע"ד.

²⁸⁷ <https://www.ypt.co.il/beit-hamidrash/view.asp?id=6043>

עריות, לאור פסיקת השולחן ערוך שיש להתרחק מהנשים מאוד מאוד, שבאה ללמד שכל מעשה שעלול בעקיפין להביא לקרבה לערווה אסור.²⁸⁸

אמנם בנדון דידן (לחיצת יד בין גברים הומוסקסואלים) – הצעידה על הקווים הפורמליסטים מאפשרת מבט מהותני על האיסור עצמו – הרי לחיצת יד רשמית בין גבר לאשה, שאין בה שמץ של מיניות, ראויה הייתה להיות מותרת – אך בפועל, המציאות ההלכתית, על חומרותיה, הכתיבה את הנוהג האוסר זאת. אך כאשר אנו מנסים להחיל את הסייג הזה על לחיצת יד בין גברים, שלא נאסרה בשום מקום, יאמר הרב שרלו: "לחיצת יד זו היא טכנית בלבד, והיא חסרה כל משמעות מינית" ולכן היא מותרת בין הומוסקסואלים גם כלחיצת יד יזומה. במילים אחרות יש כאן פסיקה פורמליסטית מלבר (כלפי חוץ) אך תפיסה מהותנית מלגו (כלפי פנים).²⁸⁹ היא תפיסה פורמאליסטית כלפי איסור לחיצת יד בין גברים, שכן היא מותירה על כנו את ההיתר, ולא מייחסת מעמד הלכתי להומוסקסואלים, אמנם היא מהותנית כלפי עצם איסור לחיצת היד וקובעת כי "לחיצת יד היא טכנית בלבד ולכן מותרת".

צורות שונות של הכרה בהומוסקסואליות.

פרק זה הציג גישות רבניות שונות לסוגיית "אביזרייהו דעריות". מעבר לפריסת הדעות השונות והניתוח שלהן. ניתן להבחין בצורות שונות להכרה בהומוסקסואליות בין הרבנים השונים:

אצל הרב ברוך אפרתי- ישנה הכרה בהומוסקסואליות כממשות קבועה אך כזו התופסת את הנטייה ההומוסקסואלית כמשיכה מינית חזקה למשכב זכר, ייצרית מאוד וקשה לשליטה, כמו שור מועד שצריך לרסן, ולכן על בעלי נטייה כזו יש להשית סייגים וגדרים נוספים שימנעו את החטא.

אצל הרב יובל שרלו - אנו מוצאים פסיקה קשובה המכירה בצרכיו של ההומוסקסואל-המאמין. ומבקשת, להיענות להם. דווקא בשל כך מתרחק הרב שרלו מהכרת ההלכה בזהות הומוסקסואליות כקטגוריה הלכתית. אשר עלולה להערים חומרות הלכתיות על ההומוסקסואל-המאמין ולהתרחק ממענה לצרכיו הקיומיים.

לרבנים סתיו גישה מהותנית המכירה במעמד הלכתי מובחן להומוסקסואליות – הם רואים בנטייה המינית תכונה אישיותית קבועה וקונסיסטנטית לאורך זמן עד כדי יצירת קטגוריה הלכתית מובחנת. אין לך הכרה

²⁸⁸ שם.

²⁸⁹ דוגמא לכך מסוגיית הלכתית אחרת היא היתרו של הרב עובדיה יוסף לטפל בחולה גוי בשבת - הוא משתמש בשפה פורמאליסטית "מלאכה שאינה צריכה לגופה" ו"פיקוח נפש" שעלול להיווצר כאשר רופא גוי לא ירצה לטפל ביהודי כתגובת נגד. אלו העוגנים הפורמליסטים להיתר. אמנם בעומק נמצאת תפיסה מהותנית של "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום" ולכן לא יעלה על הדעת שרופא יהודי יעמוד שלוב זרועות ולא יטפל בגוי חולה. (שמעתי אותו במו אוזניי אומר זאת מפורשת). ראו: שו"ת יביע אומר חלק ח' – אורח חיים סימן ל"ח.

גדולה מזו – אך מאידך זו "אליה וקוץ בה" שכן ברמה המעשית - דווקא הכרה במעמד הלכתי מובחן משיתת איסורים ומגבלות, והיא עלולה להוות חסם ממימוש צרכיו ורצונותיו של ההומוסקסואל המאמין (נניח לייצר רומנטיקה עם בן זוג שאין בה משכב זכר – גישה מהותנית לא תאפשר זאת, בעוד שגישה פורמליסטית יכולה להכיל מציאות כזו).

אצל הרב יוני רוזנצוויג – ישנה הכרה בהומוסקסואליות כתכונה אישיותית יציבה ומובחנת, אך בניגוד לרב אפרתי לא מדובר בלהט ייצרי למשכב זכר אלא ממשות קבועה, אישיותית שיכולה להכיל אינטימיות בין גברים מבלי להתדרדר לחטא.²⁹⁰

אל אלה יש להוסיף את גישת הרב בני לאו כפי שמופיעה בפרק "האם לצאת מהארון?" – הרב לאו מכיר ב"זהות מינית"²⁹¹ הומוסקסואלית עד כדי עידוד "יציאה מהארון" ונתנת פומבי לנטייה המינית ולהכרה החברתית בה.

²⁹⁰ ר' עיר שי, במאמרה: 'בין ניתוח פמיניסטי לניתוח מגדרי בחקר חז"ל ובהלכה המודרנית: הומוסקסואליות והבניית הגבריות כמקרה מבחן' דיני ישראל 32, 2018, עמ' 249-284. הראתה איך המושג "טבע גברי" מתרחב בתפיסות רבניות (דוגמת הרב שרלו). לו היה הטקסט של הרב רוזנצוויג מונח לנגד עיניה של עיר-שי הרי שבוודאי הייתה מוסיפה למאמרה גם את גישתו, שהולכת כברת דרך נוספת ומרחיבה יותר את מנעד ה"טבע הגברי", עד כדי החלת אינטימיות רגשית בין גברים, שאין בה, אליבא דרב רוזנצוויג, כדי לדרדר את האדם לחטא משכב זכר.

²⁹¹ על המושג "זהות מינית" ראו בפרק המבוא "בין משכב זכר להומוסקסואליות".

"הכחשה" - כאסטרטגיה רבנית להתמודדות עם הקונפליקט שבין

הומוסקסואליות ויהדות

חיבור זה עסק, בהרחבה, בסוגיות רבניות שונות הקשורות בפסיקות והדרכות הלכתיות להומוסקסואלים. את הסוגיות הללו בחנתי על הציר שבין הכחשת הומוסקסואליות כממשות קבועה ויציבה לאורך זמן, לבין הכרה בה. בפרק "תאווה ככל התאוות" הראיתי שלוש רמות של הכחשת הומוסקסואליות, ובפרק החותם - "אביזריהו דעריות", הראיתי את הצורות השונות של ההכרה בהומוסקסואליות וביטוין ההלכתי בפסיקה.

חיבור זה מבקש להיות ראשון בסדרת מאמרים, כחלק מעבודת דוקטורט מקיפה, המבקשת להתחקות, לחלץ ולנתח את אסטרטגיות ההתמודדות-הרבנית, עם הקונפליקט שבין הומוסקסואליות וההלכה היהודית.

בחיבור זה ניתן לראות רבנים לא מעטים שבפסיקותיהם והדרכותיהם להומוסקסואלים ניבטת הכחשה להומוסקסואליות. בין אם הכחשתם את ההומוסקסואליות היא בשל תפיסתם אותה כתאווה לא נורמטיבית, הנעשית כדי להתריס ולהכעיס (דוגמת הרב פיינשטיין והרבנים ההולכים לאורו), בין אם מדובר בהכחשה רזה יותר, דוגמת גישת הרב אלון, המשייך הומוסקסואליות לחיפוש אחר ריגוש יתר, ב"חוסר שובע מיני", או בתאווה מוגזמת שמקורה ב"אגואיזם חזק" – לא אהבה, לא רצון לקשר, לא בקשת מיניות "נורמאלית", אלא פשוט גירוי יתר של היצרייות הטבעית והנורמטיבית בתוך עולם מתירני. ובין אם מדובר בהכחשה הומוסקסואליות והכנסתה לקטגוריה של "תאווה ככל התאוות" שיש להתגבר עליה ולשאת אישה כדת משה וישראל.

כל הגישות הללו, משתמשות ביודעין ובלא יודעין באסטרטגיית ההכחשה. כאשר ההבנה שהומוסקסואליות נתפסת באופן צר כתאווה ברת כיבוש והתגברות, אזי אין בעצם "הומוסקסואליות". הכחשתה של ההומוסקסואליות, בצימצומה המשמעותי או בהכחדתה כממשות קבועה, ברת התייחסות מיוחדת, מולידה את התפיסה הפותרת את הקונפליקט מעיקרו, כך שבמשקפיים אלה הקונפליקט בין הומוסקסואליות ליהדות כלל לא נוצר.

ההומוסקסואל המאמין, כפי שהצגתי בפרק "מה מבקש ההומוסקסואל המאמין", ניצב בקונפליקט קיומי בין נטייתו המינית לבין עולם הערכים עליו גדל והתחנך. חטא משכב זכר, ויותר מזה, השמירה האדוקה של

החברה הדתית על מבנה המשפחה המסורתית, מציבים את ההומוסקסואל המאמין בקרע פנימי עמוק, במתח מתמיד ובזעקה המהדהדת "אוי לי מיצרי, אוי לי מיוצרי". למרות שבמקרים לא מעטים מדובר במציאות סופנית שאינה ברת שינוי או מימוש. רבנים רבים ערים למצוקה ולמבוכה הזו. אמנם מדובר באתגר דרמטי ומטלטל שיש בו התנגשות בין ערכים, תפיסות ואמונות יסוד. לקונפליקט שבין ההומוסקסואליות וההלכה היהודית יש השלכות רדיקאליות על סוגיות תיאולוגיות וקיומיות כבחירה חופשית, השתנות ההלכה מול נצחיות התורה, רפורמה פסולה מול התחדשות הכרחית, מוסר טבעי מול מוסר אלוקי, מעמד מבנה המשפחה המסורתי אל מול מצוקת הפרט הנאנק בחבליו ועוד.

חיבור זה, חשף והעניק הצצה קטנה לספרות רבנית ההולכת וגוברת ביחס לנושא זה. דרכה ניתן לחלץ את האסטרטגיות השונות שמשמשים בהם רבני הציונות הדתית כדי להתמודד עם הקונפליקט שבין ההומוסקסואליות וההלכה היהודית. פעמים שאסטרטגיית ההתמודדות גלויה ופעמים שנדרש לזקק ולהמשיג אותה דרך הכתיבה הרבנית. דרך חיבור זה ניתן להבחין באסטרטגיית "ההכחשה" דהיינו הכחשת ההומוסקסואליות כממשות קבועה ויציבה, ובוודאי הכחשת זהות ההומוסקסואלית מינית או מגדרית. את ביטוייה של ההכחשה בהדרכות ובפסיקות הרבניות הראיתי דרך סוגיית "האם לצאת מהארון?", האם לספר לבת הזוג על הנטייה המינית?", "חובת מצוות פרו ורבו להומוסקסואלים" וכן דרך "הלכות ייחוד להומוסקסואלים".

הכחשת ההומוסקסואליות היא אסטרטגיית התמודדות רבנית (נכונה לקבוצת רבנים מסוימת) לקונפליקט שבין ההומוסקסואליות וההלכה היהודית. זו אסטרטגיה שבעצם מעקרת מלכתחילה את הקונפליקט, שכן אם אין ההומוסקסואליות הרי שגם אין התנגשות עם ההלכה היהודית. בין אם מדובר בתאווה מחוץ לגדר הטבע, בתאווה מוגזמת, מחוסר שובע מיני, או אפילו בתאווה ככל התאוות – כל אלה מבטלים את הקונפליקט מעיקרו. את הביטויים המעשיים של הכחשת ההומוסקסואליות הראיתי דרך הדרכות הלכתיות שונות, דוגמת: הפסיקות "הלכה למעשה": לא לספר לבת הזוג על הנטייה המינית, לא לצאת מהארון, חובת מצוות פרו ורבו עם אשה, או התעלמות מהנטייה ההומוסקסואלית בדיני ייחוד.

בפרק הבא אחשוף אסטרטגיות התמודדות נוספות הניבטות מתוך הספרות הרבנית בתחום.

הכחשה. המרה. הסברה. הנגשה. הכלה.

אסטרטגיות להתמודדות הרבנית עם הקונפליקט שבין הומוסקסואליות ויהדות

מתוך קריאה ועיון מעמיק בספרות הרבנית ההולכת וגוברת בסוגיות הומוסקסואליות, בהדרכות הרבניות השונות, בשו"תים הווירטואליים, בחילופי התכתבויות, בשיעורים מוקלטים ובכתיבה ההגותית-מחשבתית בתחום (בעיקר בעשור האחרון) אני מזהה אסטרטגיות התמודדות נוספות, מעבר לאסטרטגיית ההכחשה שכתבתי עליה בפרק הקודם.

הרוב המוחלט של רבני הציונות הדתית מבינים את איסור התורה על "משכב זכר" כפשוטו, ולכן הם לא מתירים כל פרקטיקה מינית הומוסקסואלית ומעבר לזה גם לא מעודדים או מתירים זוגיות הומוסקסואלית, גם אם אין בה מגע מיני. גם הליבראליים מבין רבני הציונות הדתית נמצאים במקום הזה.²⁹² מיעוט קטן מאוד של רבנים מדבר על זוגיות הומוסקסואלית (ללא מגע מיני) כאופציה אפשרית.²⁹³ וממש בשולי הקבוצה הרבנית, נמצא קומץ רבנים המדבר על קריאה מחודשת של פסוקי התורה, ועל פרשנות אחרת לאיסור משכב זכר (דוגמת איסור על רקע אלילי-פולחני ולא על יחסים הומוסקסואליים נטולי עבודה זרה, או הצעה אחרת: שהתורה אסרה רק יחסי כח, ניצול והשפלה, יחסי חוּדֶר-נחֶדֶר, בין מפקד לפקוד, בין השליט לנערי החצר וכדומה והיא לא דיברה על יחסי אהבה, שותפות והדדיות),²⁹⁴ או קריאה לקונצנזוס רבני שיהווה סמכות של "בית דין הגדול" שיכול "להקפיא את ההלכה דאורייתא ולקבוע במקומה הלכה אחרת כתקנה דרבנן".²⁹⁵

אסטרטגיות ההתמודדות שאציג שייכות למיינסטרים הרבני ללא התייחסות לקבוצת הרבנים היותר מתירנית בתחום זה, שכעת היא שולית מאוד, מבחינה כמותית, בין רבני הציונות הדתית.²⁹⁶

²⁹² דוגמת רבני בית הלל: **הקהילה ואנשים בעלי נטייה חד-מינית וזנית הלל אומרים** (קובץ בעריכת הרב עמית קולא), 2018, עמ' 101-118.

²⁹³ דוגמת הרב בני לאו: <https://www.kamoha.org.il/?p=16315>, או הרב אלקנה שרלו: <https://www.inn.co.il/News/News.aspx/405520>

²⁹⁴ ס' גרינגברג, שם; ת' רוס, שם.
²⁹⁵ זוהי הצעתו של הרב מיכאל אברהם. בספרו: **מהלכים בין העומדים**, הוצאת הגות ורוח, 2019, בפרק "היחס להומוסקסואלים והומוסקסואליות", עמ' 519-528. הרב אברהם מבקש להציע "מדרש שמרני" לאור קביעתו של הרב פיינשטיין כי הומוסקסואליות היא מחוץ לגדר הטבע ועניינה להתריס ולהכעיס. הרב מיכאל אברהם מציע לקרוא כך את פסוקי התורה – דהיינו התורה אכן אסרה משכב זכר הנעשה להכעיס, אך התירה משכב זכר שהוא בדרך הטבע. כאמור, באופן מעשי, שינוי מסורת פרשנית מקובלת יכול להיעשות, אליבא דרב מיכאל אברהם, רק כשיש קונצנזוס רבני, דבר שלא נראה מעשי כל כך "זוהי כמובן אוטופיה לא ממש מעשית בימינו, אבל ההתעלמות מהמצב, כמקובל בימינו, לא צפויה לשנות אותו והבעיה רק תחמיר" (שם).

²⁹⁶ קבוצת הרבנים המתירנית בתחום זה בין רבני הציונות הדתית מאפשרת זוגיות הומוסקסואלית ואף פרקטיקות מיניות מסוימות (שאין בהן חדירה אנאלית) – לכן אסטרטגיית ההתמודדות של קבוצה זו הן ב"כיפוף" או "הגמשת" ההלכה. כדי לעשות זאת הם משתמשים בפרשנות מחודשת לפסוקי המקרא או חז"ל (דבר שכמעט ואינו מקובל בעולם

באסטרטגיות ההתמודדות של המיינסטרים הרבני, שאפרוס להלן, אני מבקש להעמיק חקר ולהציג באופן רחב ועמוק בפרקי הדוקטורט:

אסטרטגיית המרה

הכוונה ועידוד "טיפול המרה" – דהיינו טיפולי רה-אוריינטציה מינית. זו אסטרטגיית התמודדות שמעבירה את ההתמודדות למגרש הפסיכולוגי-ביולוגי. את התורה הנצחית לא ניתן לשנות, אך ניתן לשנות את הנטייה המינית ובכך לפתור את הקונפליקט.

סביב אסטרטגיה זו ארצה לדון במוטיבציה הרבנית בהכוונה לטיפול שינוי והמרה, ארצה לסקור מחקרית מה הם בעצם טיפולי המרה? מה יעילותם? מהם הנזקים האפשריים? אבקש להציג לעיני הקורא אלו ארגונים לטיפול המרה קיימים בישראל, מי הרבנים התומכים בהם? ואלו מתודות טיפוליות מקובלות בארגונים אלה? מה חושבים רבנים על מהימנותם ותוקפם המדעי של המיינסטרים הפסיכולוגי-רפואי המתנגד לטיפול המרה? אבקש להציג גישות רבניות שונות על אפשרות השינוי והיחס לטיפול המרה אל מול המחקר המדעי בתחום. מהרבנים התומכים והמעודדים ועד לרבנים המתנגדים לטיפול המרה ובתווך עמדות ביניים לרוב.

אבקש במסגרת זו להעלות סוגיות תיאולוגיות, אתיות והלכתיות ביחס לטיפולים השונים והשלכותיהם. דוגמת טיפול בקטין ללא ידיעת הוריו, קיום מגע עם אשה כחלק מטיפול (סרוגיט כדוגמא), אוננות כחלק מטיפול ועוד.

אסטרטגיית ההסברה

כדי לשכך את הקונפליקט משתמשים רבנים רבים בהסברה תיאולוגית הנותנת פשר, מהות ומשמעות לאיסור "משכב זכר", ומקרבת את הבנתו ללב ההומוסקסואל המאמין. כך שיהיה לו כח להתמודד בגבורה אל מול משיכתו ונטייתו, ויהיה לו את העוז לעקוד את דחפיו, יצריו ואף את תפיסתו המוסרית ביחס לאיסור המקראי. בחלק זה אכתוב בהרחבה על "תיאולוגיית העקידה" (על תצורותיה השונות) המבקשת לראות

האורתודוקסי), שימוש בעקרונות הלכתיים כ"פיקוח נפש", "שעת דחק", "כבוד הבריות", "אנוס", "חלל עליו שבת אחת בשביל שישמור שבתות הרבה", ועוד. כדי להקל על ההומוסקסואל המאמין ולאפשר לו מיניות הומוסקסואלית מוגבלת או למצער זוגיות הומוסקסואלית ללא מגע מיני. ראו ת' רוס, שם; א' וייס, האם התלמוד נטרל את איסור משכב זכר, באתר "כמוך": <https://www.kamoha.org.il/?p=14850>; הרב שלמה ריסקין כתב להקל מדין "אנוס" ראו: <https://www.kamoha.org.il/?p=446577>; הרב יוני רוזנצווייג דן בקונטרס שלו בעקרונות כמו "כבוד הבריות", "אנוס" וכדו'.

בהקרבה הדתית אידיאל עליון. היא נוגעת באינסוף התמודדויות של האדם המאמין מול דחפיו, יצריו וערכיו אל מול צו הא-ל. וכך גם כאן, בקונפליקט ההומוסקסואלי, רבנים רבים כורכים גם את ההתמודדות הזו כחלק מ"תיאולוגיית העקידה".

תחת "אסטרטגיית ההסברה" אכתוב גם על הסברת טעמי המקרא השונים לאיסור משכב זכר ועל הניסיון הרבני להעניק לתלמידיהם הסברים המניחים את הדעת, כדי שיוכלו לשאת את ההתמודדות הקשה אל מול האיסור המקראי. ישנה גם כתיבה חסידית וקבלית המנסה לתת פשר עמוק ומיסטי לתופעה הלהט"בית המתרחבת וגם בה ארצה לגעת.

בשנתיים האחרונות ישנו קמפיין רבני הולך ומתרחב אודות "חיזוק ערכי המשפחה" כתנועת נגד לשיח הלהט"בי. אבקש לעסוק גם בהסברה הרבנית הזו "לציבור הרחב" כחלק מ"אסטרטגיית ההסברה".

אסטרטגיית ההגשה

רבנים רבים מבקשים לייצר הגשה קיומית לאיסור משכב זכר, ולמזער, עד כמה שניתן, את הסבל והכאב הקיומי שקונפליקט זה מביא עימו. זוהי אסטרטגיה שלא מבקשת לפתור את הקונפליקט, אך היא מצמצמת אותו, ומסירה משקולות מכבידים מההתמודדות הקשה. באסטרטגיה הזו ניתן למצוא את מיזם השידוכים בין הומוסקסואליים ללסביות – זהו מיזם רבני שנותן מענה (חלקי) להומוסקסואל המאמין - הוא עונה על הצורך בהקמת משפחה, על הרצון בהסתרה וכדומה; כדורים ממעטי חשק מיני – כדי להפחית את המתח המיני והתסכול המתמיד באי-מימוש הנטייה; היתר אוננות, כדי לתת מענה לצורך בפורקן מיני; הדרכה ליציאה מהארון ללא מימוש הנטייה כדי להקל מסבל ההסתרה; תמיכה נפשית בדמות ארגונים, קווי סיוע טלפונים, מעגלי תמיכה ועוד.

אסטרטגיית ההכלה

רבנים רבים לא מבקשים לפתור את הקונפליקט, לא להתיר את האיסור ההלכתי ואף לא להגמיש אותו, אמנם הדרך שלהם בהתמודדות עם הקונפליקט היא ההבחנה בין החטא לחוטא, בין מה שנאסר לבין קבלתו, אימוצו וחיבוקו של האדם שמעיד או המתמודד. יש ניסיון לחבר את ההומוסקסואל ללב הקהילה הדתית. זוהי אסטרטגיית ההכלה.

הכתיבה הרבנית בסוגיות ההכלה טעונה מאוד וחוצה את ציבור רבני הציונות הדתית לקטבים שונים. שאלה יסודית שעולה בסוגיות אלה היא: "מה בין אמפתיה לגיטימציה?" , האם קירובם של הומוסקסואלים ללב הקהילה הפועם עלול לייצר לגיטימציה לתופעה? או שמא האמפתיה וה"אהבה שאינה תלויה בדבר" עולה על שיקולי המרחב הציבורי? יתירה מזו, רבנים רבים מנסים להשיב על השאלה הסמויה: "מה בין 'חילוני' הזוכה להכלה וחיבוק בחברה הדתית, להומוסקסואל שחווה הדרה והרחקה, באותה חברה ממש"?

תחת אסטרטגיית ההכלה אבקש להציג ולנתח סוגיות הלכתיות וכתיבה רבנית רוחשת בשאלות הבאות: הצטרפות הומוסקסואל למניין; עלייה לתורה של הומוסקסואל; הומוסקסואל כשליח ציבור; הומוסקסואל כרב; הומוסקסואל כמורה או מלמד תורה; הומוסקסואל כעד בחופה; השתתפות בחתונה הומוסקסואלית; קבלת זוג הומוסקסואלים לקהילה; האם מותר לזוג הומוסקסואל להביא ילדים לעולם; האם להתנגד לחקיקה המאפשרת שירותי פונדקאות להומוסקסואלים; התנגדות או תמיכה בחקיקה המעגנת זכויות לזוגות הומוסקסואלים; מעמדה ההלכתי של זוגיות הומוסקסואלית – תרבות אנשים חטאים? מעמד שותפים? משפחה?; מעמדם ההלכתי של ילדי הומוסקסואלים - ייחוסם ומעמדו של האב שאיננו ביולוגי ועוד. ישנה כתיבה רבנית פורה בסוגיות אלה, עם מנעד רחב של גישות ותפיסות. דרך הסוגיות הללו אנסה לשרטט את הציר שבין הדרה להכלה, ואת השימוש באסטרטגיית ההכלה להתמודדות הרבנית, עם הקונפליקט, שבין הומוסקסואליות ויהדות.

רשימת הרבנים המוזכרים בחיבור זה

הרב שלמה אבינר – רב היישוב בית אל, ראש ישיבת עטרת ירושלים, מזקני רבני הצינות הדתית, בוגר מרכז הרב, מתלמידי הרב צבי-יהודה קוק. חיבר עשרות ספרים, מן הרבנים הבולטים ב"שו"ת-סמס" (תשובות קצרות במסרונים) מיוזמי ומקימי "ארגון עצת נפש".

הרב מרדכי אלון – ראש ישיבת הכתל וישיבת חורב - לשעבר, מהרבנים הבולטים והפופולאריים של הצינות הדתית עד הרשעתו במגע בעל אופי מיני הומוסקסואלי בשנת 2013.

הרב שמואל אליהו – רב העיר צפת, בנו של הראשון לציון הרב מרדכי אליהו, חבר מועצת הרבנות הראשית ומעמד הצינות הדתית למשרת הראשון לציון בשנת 2003 ו-2013. רב משיב באתר "כיפה" ומהרבנים הבולטים ב"שו"ת-סמס" (תשובות קצרות במסרונים).

הרב ברוך אפרתי – רב קהילה ביישוב אפרת, יו"ר ארגון רבני "דרך אמונה" (מהאגף החרד"לי בצינות הדתית), רב משיב באתר "כמוך-הומואים אורתודוקסים דתיים".

הרב מיכאל אברהם – מלמד במכון הגבוה לתורה באוניברסיטת בר אילן, בעבר היה ר"מ בישיבת ההסדר בירוחם. מחבר ספרי הגות רבים ביניהם "מהלכים בין העומדים – על הצורך ועל האפשרות לרענן את ההלכה".

הרב דני ארגמן – רב משיב באתר "כיפה", ממקימי ישיבת מצפה רמון.

הרב יעקב אריאל – רב העיר רמת-גן, מזקני רבני הצינות הדתית. בוגר ישיבת מרכז הרב, מתלמידי הרב צבי-יהודה קוק, מועמד הצינות הדתית למשרת הרב הראשי לישראל בשנת 2003.

הרב מנחם בורשטיין – ראש מכון פוע"ה (פוריות ורפואה על פי ההלכה).

הרב שמואל דוד – רב העיר עפולה, מרבני צהר, בוגר ישיבת הרב עציון.

הרב ראם הכהן – ראש ישיבת ההסדר בעתניאל, בוגר ישיבת הר עציון.

הרב ארהלה הוראל – ראש ישיבת "לב חדש" בשילה, חבר בוועדת האתיקה של ארגון "כמוך – הומואים אורתודוקסים דתיים" ומהרבנים הבולטים העוסקים בסוגיא ההומוסקסואלית, ספר שו"ת שלו בנושא נמצא כעת בשלבי עריכה.

הרב עזיאל זילבר – ר"מ בישיבת ההסדר שדמות מחולה.

הרבנית ד"ר מיכל טיקוצ'ינסקי, ראש בית המדרש לנשים בבית מורשה, מראשי מכללת הרצוג בגוש עציון, מלמדת תורה ופוסקת הלכה.

הרב אברהם יוסף – רב העיר חולון לשעבר, בנו של הרב עובדיה יוסף, משיב באתר מורשת (הצינוני-דתני).

הרב ד"ר בני לאו – רב קהילת הרמב"ן בירושלים, בוגר ישיבת הר עציון. ראש מיזם 929 ללימוד התנ"ך, מחבר סדרת הספרים "חכמים" על תנאים מרכזיים וכן סדרת ספרים על גיבורי התנ"ך. כתובת למאות הומוסקסואלים דתיים ובני משפחותיהם.

הרב אליקים לבנון – רב המועצה האיזורית שומרון, ראש ישיבת אלון מורה, בוגר מרכז הרב, מתלמידי הרב צבי-יהודה קוק.

הרב אליעזר מלמד - רב היישוב הר ברכה וראש ישיבת ההסדר במקום, בנו של הרב זלמן מלמד, מחבר סדרת הספרים ההלכתית "פניני הלכה".

הרב זלמן מלמד - רב היישוב בית אל וראש ישיבת בית אל, מזקני רבני הציונות הדתית, בוגר מרכז הרב ומתלמידי הרב צבי-יהודה קוק.

הרב אברהם סתיו – ר"מ בישיבת ההסדר מחניים, מרבני צהר, בוגר ישיבת הרב עציון ובנו של הרב דוד סתיו.

הרב דוד סתיו – רב העיר שהם, יו"ר ארגון רבני צהר, מועמד הציונות הדתית למשרת הרב הראשי לישראל בשנת 2013. בוגר ישיבת מרכז הרב.

הרב יחיאל פאוסט – ראש ישיבת ההסדר מורשת יעקב לשעבר, תלמיד של הראשון לציון הרב מרדכי אליהו, רב משיב באתר "כמוך- הומואים אורתודוקסים דתיים".

הרב יואל קטן – ר"מ בישיבת ההסדר שעלבים, עורך וחוקר ספרות תורנית במכון שלמה אולמן, פרסם יחד עם אשתו ד"ר חנה קטן מאמרים תורניים בנושא הלכה וגניקולוגיה.

הרבנית ד"ר חנה קטן – רופאת נשים, מחברת מאמרים וספרים מנקודת מבט רפואית ותורנית ומרצה בתחום. חברה בתנועת "בוחרים במשפחה" – לחיזוק ערכי המשפחה המסורתית.

הרב ישראל רוזן – ראש מכון צומת לענייני הלכה וטכנולוגיה וראש מערכת סדרת הספרים "תחומין" (תורה חברה ומדינה) עד פטירתו בשנת תשע"ח.

הרב יוני רוזנצווייג – רב קהילה בבית שמש, ראש ישיבת שבות ישראל לשעבר, מרבני בית הלל, חיבר קונטרס מקיף בשם "התמודדות הלכתית, מקראית ומחשבתית עם משכב זכר" – פורסם בקרב קבוצה סגורה של רבנים. קטעים מתוך הקונטרס נחשפו לראשונה בחיבור זה.

הרב חיים רפפורט - מרבני אנגליה, שימש כיועצו של הרב הראשי לאנגליה, הרב יונתן זקס, לענייני אתיקה ורפואה. חיבר את הספר "יהדות הומוסקסואליות מנקודת מבט חרדית אותנטית", שמטרתו "להקטין את התוצאות הכואבות של דחייה בלתי מתפשרת של ההומוסקסואליות בידי האורתודוקסיה".

הרב שלמה ריסקין – רב היישוב אפרת, חבר מועצת הרבנות הראשית.

הרב שמואל שפירא – רב היישוב כוכב יאיר, מרבני צהר.

הרב אלקנה שרלו – מרבני בית הלל, מלמד ומרצה בכמה מוסדות חינוך בדרום, חבר בכמה פורומים של רבנים ולהט"בים דתיים.

הרב יובל שרלו – ראש ישיבת ההסדר "אורות שאול", מראשי ארגון רבני צהר, ראש תחום האתיקה של הארגון, בוגר ישיבת הר עציון, מהרבנים הבולטים בשו"ת האינטרנטי.

הרב אורי שרקי – רב קהילה בירושלים, ר"מ במכון מאיר, יו"ר ברית עולם – המרכז העולמי לבני נח, בוגר ישיבת מרכז הרב, מתלמידי הרב צבי יהודה קוק.

ביבליוגרפיה*

ביבליוגרפיה מחקרית

נ' אליקים, תהליכי עיצוב זהות בקרב בני נוער להט"בים דתיים ותפיסתם באשר למסגרות בלתי פורמליות היחודיות להם, (עבודת תיזה), באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון, 2013.

י' אנגלנדר, (2014). 'תפיסת המיניות החד-מינית בקרב איגוד הרבנים הרפורמים בארצות הברית במאה העשרים והשפעתה על פסיקתו: ביקורת קווירית'. אצל א' רוזנק (עורך), **היהדות הרפורמית: הגות, תרבות וחברה** ירושלים: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 2014, עמ' 228-260.

י' אנגלנדר, וא' שגיא, (2013). 'הקול האחר: היחס להומוסקסואליות וללסביות בשיח הציוני דתי' אצל מ' אידל, א' שגיא ור' ינון (עורכים), **גוף ומיניות בשיח הציוני דתי החדש**, ירושלים: מכון שלום הרטמן, כתר, 2013, עמ' 184-189.

ג' אנזלדואה, 'אזור הגבול/la frontera המסטיסה החדשה' בתוך ד. באום, ד. אמיר ואחרות (עורכים), **ללמוד פמיניזם: מקראה, מאמרים ומסמכי יסוד במחשבה פמיניסטית**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2006.

ג' באטלר, **קוויר באופן ביקורתי**, בהוצאת רסלינג (תרגום: דפנה רוז), 2001.

ד' בווארין, 'רבנים וחברים - האם יש יהודים ב"תולדות המיניות"?' **זמנים** 52: רבעון להיסטוריה 1995: עמ' 50-66.

ל' בורנשטיין-מקובצקי, 'אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, בניך כשתילי זיתים סביב לשלוחך: פרייה ורבייה בחברה היהודית באימפריה העותמאנית - סקירת מקורות רבניים' **דברי הכינוס הראשון של המחלקה למורשת ישראל" תהילים**, אריאל, תשס"ז, עמ' 18-41.

ל' בין, **טיפול המרה וטיפול העצמה בהומוסקסואלים - הקשר בין ערכיהם המיניים של מטפלים לבין תגובתם לפונים המבקשים טיפולי המרה**, (עבודת תיזה), ירושלים: האוניברסיטה העברית, 2012.

י' בליי, א-אינטגרציה כמנגנון התמודדות בקונפליקט בין דת ובין הומוסקסואליות, (עבודת תיזה) תל אביב: אוניברסיטת תל-אביב, 2008.

י' בן-נאה, 'משכב זכר בחברה היהודית באימפריה העות'מאנית' ציון: רבעון לחקר תולדות ישראל 2001, עמ' 171 - 200.

ירון בן נאה, "'קטון בשנים וגדול בפשעים": סיפורו של נער ליווי יהודי מבגדאד בראשית המאה הכ" עתמול, כת, 1(165), תשס"ג, עמ' 25-27.

י' בן נאה, 'שערוריית ניאוף באיסטנבול: ספרות השו"ת כמקור לחיי יהודים בעיר העות'מאנית' ממזרח וממערב, ח, 2008, עמ' 55-37.

י' בן-נאה, 'יהדות ויהודים על להט"ב ומולם: יחסן של ההלכה והקהילות היהודיות להומוסקסואליות, לסביות וטרנס - סקירה היסטורית' זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט, נטייה מינית וזהות מגדרית (קובץ בעריכת עינב מורגנשטרן, יניב לוינסקי ואלון הראל) 2016 עמ' 117-155.

י' גואל, 'נפלאתה אהבתך לי' מגדים: בטאון לענייני מקרא תשס"ג, עמ' 76-69.

א' גולדמן, 'יסודות מטא הלכתיים להכרעה הלכתית', הובאה בקובץ עיונים חדשים בפילוסופיה של ההלכה, בעריכת א' רביצקי וא' רוזנק, ירושלים תשס"ח, עמ' 259-278.

ק' גיליגן, בקול שונה, (תרגום: נעמי בן-חיים), הוצאת ספריית פועלים, 1995.

ס. גרינברג, עם אלוהים ועם אנשים: הומוסקסואליות במסורת היהודית (זיו מילמן מתרגם), 2013.

ס' דה בבואר, המין השני, (תרגום: שרון פרמינגר), בבל, 2001.

א' הכהן, 'אתרא קדישא': פסיקת הלכה ורבנות וירטואלית; מקורות, מגמות, תהליכים והשפעות רבנות: האתגר, 2011, עמ' 220-260.

צ' הרשקוביץ, 'מורא רבך כמורא שמים: עיון הלכתי במעמד הרב בעידן של מדיה מתקדמת' תקשורת ויהדות: אסופת מאמרים (עורכים: מוטי זפט, צוריאל ראשי), פתח תקוה, 2010, עמ' 209-224.

ד' ויניקוט, **אובייקטים של מעבר**. הוצאת עם-עובד: ת"א, 1971.

ע' וינשטיין 'מרא דאתרא' **דעות** 16, 2013, עמ' 8-12.

א' וסטרייך, 'מצוות פריה ורביה במשפט העברי באימפריה העותמאנית' **תעודה** י"ג, תשנ"ז, עמ' 195-240.

ע' זבולון, **זהות דתית וזהות מינית הומוסקסואלית: הקונפליקט הזהותי, הבריאות הנפשית ודרכי ההתמודדות**. (עבודת תיזה) חיפה: אוניברסיטת חיפה, 2015.

ר' זנדני, **החזרתיות והרב ממדיות של היציאה מהארון: סיפוריהם של הומואים צעירים בישראל** (עבודת תיזה), באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון, 2015.

א' זק, וע' בן ארי, 'בין אשמה להשלמה בחוויית חייהם של הומואים דתיים הנשואים לאישה' **חברה ורווחה**, ל"ח(2), 2018, עמ' 341-368.

א' זק, **בין היצר ליוצר: נרטיבים של הומואים דתיים תל אביב**: רסלינג, 2019; הנ"ל, **אשמה והשלמה בחוויית חייהם של גברים הומוסקסואלים, דתיים, הנשואים לאישה** עבודה לשם קבלת תואר דוקטור, חיפה: אוניברסיטת חיפה.

מ' חדד, ל' קוליק, **הומופוביה מופנמת ותחושת לחץ בקרב משתתפים בקבוצות תמיכה להומוסקסואלים**: **חילונים מול חרדים**, **חברה ורווחה: רבעון לעבודה סוציאלית**, 32 (2): 2010, עמ' 209-236.

ד' יונס, **תיאולוגיה ופרקטיקה הומואירוטיות וראשית השבתאות**, (עבודת תיזה), ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים, 2013.

י' יוסף, **התמודדות דתית ובריאות נפשית בקרב הומואים יהודים דתיים בישראל**, (עבודת תיזה), תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב, בית הספר לעבודה סוציאלית, 2013.

ר' יעקבי, **להיות זוג: (הדרך לזוגיות לפי שיטת בית הספר לידידות)**, תל-אביב, 1997.

א' כהן-ארקין, **אבהות הומוסקסואלית, משמעות הבחירה במודל ההורי עבור גברים הומוסקסואלים החיים בזוגיות** (עבודת תיזה), באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון, 2011.

ר' לוביץ, 'עמדת היהדות בשאלת היחסים בין בני מין אחד, וקווים מנחים ליישומה בחינוך' **מים מדליו שנתון המכללה הדתית למורים על שם ליפשיץ**, 1996, עמ' 233-251.
ר' לוביץ, 'סלידה סובלנות או מתירנות: יחס היהדות להומוסקסואליות' **דעות**, 11, 2001, 9-15.

ר' לוי, 'השפעותיה של פגיעה מינית על הזהות המיגדרית והנטייה המינית של נפגעים גברים - השלכות טיפוליות' **שיחות: כתב-עת ישראלי לפסיכותרפיה** 2011, עמ' 173-183.

א' ליבוביץ, **השילוח**, 2 (כסלו תשע"ז, דצמבר 2016), עמ' 28-30.

י' ליבס, 'זוהר וארוס' **אלפיים: כתב-עת בינתחומי לעיון, הגות וספרות** 1994 עמ' 67-119.

א' מזרחי, 'ספרי סגולות כמקור הלכתי לסוגיית בחירת מין העובר' **אסיא-כתב עת לרפואה אתיקה והלכה**, ירושלים, 2014, עמ' 113-126.

ח' מלר, **טיפולים פסיכולוגיים לשינוי אוריינטציה מינית** (עבודת תיזה), ירושלים: האוניברסיטה העברית, 2012.

א' מרציאנו, 'תפקיד הפורומים הווירטואליים בהתמודדותם של נערים הומואים עם תהליך היציאה מהארון' **מסגרות מדיה** 4, 2009, עמ' 1-28.

א' משיח, **הלכה בתמורות הזמן במשנתו של הרב שלמה זלמן אורבך**, הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, 2013, עמ' 11.

א' נחום, 'לשאלת טיב היחסים בין דוד ויהונתן' **בית מקרא** 2003, עמ' 215-222.

ר' נילוד, הלכה ומעשה: הומואים דתיים בישראל בראי תיאורית הפרקטיקה. (עבודת תיזה), תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, 2004.

ב, נכשטרן בעז, 'יהדות 2.0: השפעת האינטרנט על החברה הדתית בפתח המאה ה-21' **תקשורת ויהדות: אסופת מאמרים** (עורכים: מוטי זפט, צוריאל ראשי), פתח תקוה, 2010, עמ' 195-208.

ר' עיר שי, "פרו ורבו ומלאו את הארץ" – בין שיח הגמוני לשיח חתרני בפסיקה ההלכתית בנושא הפיריון בתוך "דעות" 31, 2007.

ר' עיר שי, 'טיפול פוריות והשחתת זרע: שלוש שיטות בפסיקה המודרנית' בתוך: **זהויות** 2016, עמ' 39-61.
ר' עיר-שי, 'בין ניתוח פמיניסטי לניתוח מגדרי בחקר חז"ל ובהלכה המודרנית: הומוסקסואליות והבניית הגבריות כמקרה מבחן' **דיני ישראל** 2018, עמ' 249-284.

נ' ענתבי, 'מושג הנזילות המינית כנקודת מבט חדשה על המיניות האנושית' **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 33, 2011, עמ' 137-148.

מ' פוקו, **תולדות המיניות – הרצון לדעת**, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד 1996.

נ' פטריק, 'אברהמי, "אם זה לא שבור, אל תתקן את זה": טיפולי המרה - ניתוח מהזווית המשפטית' **זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט, נטייה מינית וזהות מגדרית** (קובץ בעריכת עינב מורגנשטרן, יניב לוינסקי ואלון הראל) 2016, עמ' 679-723.

ז' פרויד, בתוך 'בנימיני וע' צבעוני (עורכים) **זיגמונד פרויד - מבחר כתבים**, א. הוצאת רסלינג, תל-אביב, 1992.

ט' פרי, 'דת ומציאות: תהליכי שינוי בקהילה הדתית מנקודת מבט של מטפל דתי' אצל ע' בן-ארי וי' לביא (עורכים), **בדרך לא סלולה: היבטים משפטיים, קהילתיים והוריים של משפחות חד-מיניות** חיפה: המרכז לחקר ולימוד המשפחה, 2007, עמ' 57-69.

י' קדר, ע' זיו, א' קנר, **מעבר למיניות: מבחר מאמרים בלימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2003.

ר' קונל, **גבריות** (מאנגלית: עודד וולקשטיין), פרדס, 2009.

א' קוסמן, **מסכת גברים: רב והקצב ועוד סיפורים – על גבריות אהבה ואותנטיות בסיפור האגדה ובסיפור החסידי** ירושלים 2002, עמ' 34–51.

ע' קורן, **ארון בתוך ארון: סיפוריהם של הומוסקסואלים ולסביות דתיים** תל אביב: ידיעות אחרונות, 2003.

ע' קמה, 'קווים לדמותו של שדה-המחקר הלהט"בי בישראל' **סוציולוגיה ישראלית**, טו(2), 2014, עמ' 241-261.

ר' קנריק, **הומו דתי, זהות ומציאות חיים בישראל** (עבודת תיזה). ירושלים: האוניברסיטה העברית, 2011.

ד' קפלן, **דויד, יהונתן וחיילים אחרים: על זהות, גבריות ומיניות ביחידות קרביות בצה"ל**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1999.

ח' רוזנברג, **אינטראקציה בין תלמידים ומורים בפייסבוק – עמדות, שימושים ודילמות** בתוך: ב' שוורץ, ח' רוזנברג, ק' אסטרן, (עורכים), **"חומות החינוך נפלו ברשת": מורים, תלמידים ורשתות חברתיות**, תל אביב: מכון מופת, 2017, עמ' 25-52.

ת' רוס, 'מעמדם ההלכתי של ההומוסקסואלים בימינו כמקרה מבחן' בתוך **ההלכה כהתרחשות**, (אבינעם רוזנק עורך) 2016, עמ' 375-430.

ז' שביידל (דרור), 'עוצו עצה: על ארגון 'עצת נפש' לתמיכה בהומואים דתיים, מיסודו של הרב שלמה אבינר' **דעות: בטאון "נאמני תורה ועבודה"**, 17, 2003, עמ' 12-18.

ז' שביידל, 'המחקר והפסיכותרפיה בתחום של ההומוסקסואליות: בין פטיש הדעות הקדומות לסדן של התקינות הפוליטית' **נפש**, 21-22, 2005, עמ' 75-83.

ז' שביידל, 'אח(ר)ים בקרבנו: על מקומם של דתיים הומוסביים בחברה הדתית' **אקדמות**, י"ז, 2006, עמ' 81-110.

ז' שביידל, 'למה אני הוא אני? הזהות ההומוסבית - ביולוגיה, פסיכולוגיה, פוליטיקה' **מעגלי נפש: רבעון לפסיכולוגיה, לטיפול, לטיפוח רגשי ולחינוך יצירתי** 2010, עמ' 64-91.

ז' שביידל, 'מתלבטים עם בחירה: דילמות ודרכי התמודדות של בני נוער הומוסקסואלים בציבור הציוני-דתי בישראל' **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית**, 33, 2011, עמ' 123-136.

י' שורק, 'הרבה מן האור' **אקדמות** 9, 2000, עמ' 223-233.

ג' שילה, ר' סויה, 'קשרים חברתיים, בריאות נפשית וגיבוש הנטייה המינית בקרב בני נוער וצעירים לסביות, הומואים וביסקסואלים' **מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית** 33, 2011, עמ' 39-60.

ד' שפרבר, **נתיבות פסיקה ירושלים**, תשס"ח, עמ' 160-164.

T. E Adams, *Narrating the closet: An autoethnography of same-sex attraction*. Routledge, 2016.

J. M. Bailey. & K. J. Zucker, *Childhood sex-typed behavior and sexual orientation: A conceptual analysis and quantitative review*. *Developmental Psychology*, 31 1995, pp 43-55.

D. J. Bem, "Exotic becomes erotic: A developmental theory of sexual orientation". *Psychological Review*. 103 (2) 1996, pp 320–335.

E. Ben-Lulu, "Let Us Bless the Twilight": *Intersectionality of Traditional Jewish Ritual and Queer Pride in a Reform Congregation in Israel*. *Journal of homosexuality*, 2019, pp 1-24.

J. Butler, *Gender trouble*. routledge, 2002.

V. C. Cass, "Homosexual Identity Formation: A Theoretical Model", *Journal of homosexuality*, vol. 4(3), Spring, 1979.

V. Cass, "Sexual orientation identity formation: A Western phenomenon." 1996.

A. R. D'Augelli, *Identity development and sexual orientation: Toward a model of lesbian, gay, and bisexual development* 1994.

F. R. Dillion, R. L. Worthington, & B. Moradi, *Sexual identity as a universal process*. In S. J. Schwartz, K. Luyckx, & V. L. Vignoles (Eds.), *Handbook of identity theory and research*, pp. 649-670. New York 2011 : Springer.

L. M. Diamond. *Passionate friendships among adolescent sexual-minority women*. *Journal of Research on Adolescence*, 2000a 10, pp 191-209.

J. Drescher, *I'm your handyman: A history of repetitive therapies* in J. Drescher, A. Shidlo, and M. Schroeder, *Sexual conversion therapy: Ethical, clinical and research perspectives*. No. 3-4. CRC Press, 2002.

J. H. Gagnon., & W. Simon, *The social meaning of prison homosexuality*. *Federal Probation* 32 ,1968, pp 23-29.

S. Greenberg, *Wrestling with God and Man :Homosexuality in the Jewish Tradition*, 2004.

D.M. Halperin, *One hundred years of homosexuality: And other essays on Greek love*. Routledge, 2012.

M.P. Feldman, & N.J. MacCulloch, *Homosexual Behaviour: Theory and Assessment*
Oxford, England, Pergamon Press 1971.

I. Hershkowitz, *"Rabbi Yosef Hayyim's Halakhically and Kabbalistically Based Approaches to Homosexuality: A Spatial-Traditional Study."* *Jewish Studies Quarterly* 20.3 2013: pp 257-271.

E. A Kaplan, *Homosexuality: A Search for the Ego-Ideal*. Archives of General Psychiatry 16 1967, pp 355-358 .

R .Irshai , *Homosexuality and the “Aqedah Theology”*: A Comparison of Modern Orthodoxy and the Conservative Movement, 4 J. Jew. Ethics 19, 2018, pp 19-46.

T. Kevin CR. *A Cultural Study of the David and Jonathan Relationship through the Ritual in 1 Samuel 18: 1-5*. Diss. Durham University, 2010.

M. King, J.Semlyen, , S. S. Tai, H. Killapsy, D. Osborn D. Popelyuk, and I. Nazareth, *A Systematic review of mental disorder, suicide, and deliberate self harm in lesbian, gay and bisexual people*. BMC. Psychiatry 8:70 , 2008.

K. K. Kinnish, D. S. Strassberg, , 8c. C. W.Turner, *Sex differences in the flexibility of sexual orientation: A multidimensional retrospective assessment* ,2005.

A.Kinsey, W.B. Pomeroy, & C.E. Martin, *Sexual behavior in the human male*. Oxford England: Saunders 1948..

R. Lillian, On men and friendship. *Psychoanalytic Review* 73, 1986, pp 165-181.

S. Magid,. *"Constructing Women from Men: The Metaphysics of Male Homosexuality Among Lurianic Kabbalists in Sixteenth-Century Safed."* *Jewish Studies Quarterly* 17.1, 2010, pp 4-28.

M. Mahler. On the concepts of symbiosis and separation-individuation. In: *On Human Symbiosis and the Vicissitudes of Individuation*. International Universities Press, Inc ; Mitchell, S.A.. *The Psychoanalytic Treatment of Homosexuality Some Technical Considerations*. *Studies in Gender and Sexuality*, 3,2002, pp 23–59.

S. Lustenberger, *Between Civil and Religious Law: The Formation of Same-Sex Parenthood in Israel*. *Ethnologie française*, 167,(3),2014, pp 447-458.

S. Rado, *Adaptational psychodynamics: Motivation and control*. New-York, NY: Science House, 1969.

E. Sedgwick, Introduction and Chapter One. In *Between men: English literature and male homosocial desire*, New York 1985: Columbia University Press. pp. 1-27.

M. Satlow, "They Abused Him like a Woman": Homoeroticism, Gender Blurring, and the Rabbis in Late Antiquity." *Journal of the History of Sexuality* 5.1 1994: pp 1-25.

J. Winkler, *The constraints of desire: The anthropology of sex and gender in ancient Greece*. Routledge, 2013..

ספרות רבנית עכשווית

מ' אברהם, **מהלכים בין העומדים**, הוצאת הגות ורוח, 2019.

מ' בורשטיין, 'אם היה לי ילד אחד הייתי מוותרת על כל נחמה ליבוביץ', בתוך ברמסון, חיים (עורך), **משפחה – מפעל חיים**, בהוצאת ידיעות ספרים, 2019, עמ' 533-539.

ר' לוביץ, 'עמדת היהדות בשאלת היחסים בין בני מין אחד, וקווים מנחים ליישומה בחינוך' **מים מדליו שנתון המכללה הדתית למורים על שם ליפשיץ**, 1996, עמ' 233-251.

ר' לוביץ, 'סלידה סובלנות או מתירנות: יחס היהדות להומוסקסואליות' **דעות**, 11, 2001, 9-15.

מ' ליכטינשטיין וא' בזק, 'רב שיח: תפקיד הרב בעידן הגוגל' **עלון שבות**, כד, 2011, עמ' 115-126.

ד' סתיו, א' סתיו, 'דיני ייחוד לבעלי נטייה חד מינית' **צהר: כתב עת תורני מא**, תשע"ז, עמ' 81-100.

י' שרלו, 'הקהילה ואנשים בעלי נטייה חד-מינית' **ובית הלל אומרים** (קובץ בעריכת הרב עמית קולא), 2018, עמ' 101-118.

א' שרקי, 'אהבת חיים', **בתוך משפחה – מפעל חיים** (עורך: ברנסון, חיים) בהוצאת ידיעות ספרים, 2019.

C. Rapoport, *Judaism and Homosexuality: an Authentic Orthodox View*, London, 2004.

אתרי אינטרנט ומאגרי מידע מקוונים

בטיפולנט - <https://www.betipulnet.co.il/>

בית המדרש הוירטואלי – הר עציון - <https://www.etzion.org.il/>

בקדושה - <https://bekdusha.co.il/>

ברסלב.סיטי. - <https://breslevcity.co.il/>

דין - <http://din.org.il/>

דעת (מכללת הרצוג) - <http://www.daat.ac.il/>

הידברות - <https://www.hidabroot.org/>

חברותא – הומואים דתיים - <https://havruta.org.il/>

ישיבה - <https://www.yeshiva.org.il/>

ישיבת ההסדר אורות שאול - <https://www.ypt.co.il/>

ישיבת חובבי תורה - <https://www.yctorah.org/>

כיפה - <https://www.kipa.co.il/>

כמוך – הומואים דתיים אורתודוקסים - <https://www.kamoha.org.il/>

למעשה – אקטואליה הלכתית (מכון התורה והארץ) - <https://www.toraland.org.il/>

<http://www.moreshet.co.il/> - מורשת
<https://heb.hartman.org.il/> - מכון הרטמן
<https://www.lind.org.il/> - מכון לינדנבאום ללימודי הלכה
<https://www.srugim.co.il/> - סרוגים
<http://www.havabooks.co.il/> - ספריית חוה (הרב שלמה אבינר)
<https://www.atzat-nefesh.org/> - עצת נפש
<https://www.inn.co.il/> - ערוץ 7
<https://ph.yhb.org.il/> - פניני הלכה
<https://www.responsa.co.il/> - פרויקט השו"ת אוניברסיטת בר-אילן
<https://www.shatil.org.il/> - שתיל

* הביבליוגרפיה נערכה כפי שמקובל בכתב העת לפילוסופיה יהודית וקבלה - "דעת", בהוצאת אוניברסיטת בר-אילן.